

ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2024. március 15.

XXIV. évfolyam, 1. sz.

ARACS 2024/1. (92. SZÁM)

ISSN1451-1762

ESSENTIA

a r t i s

Összművészeti kiállítás
és programsorozat
az MMA művészeti
ösztöndíjasainak alkotásaiból

PESTI VIGADÓ,
AZ MMA SZÉKHÁZA
(1051 Budapest, Vigadó tér 2.)
2024. MÁRCIUS 1. – MÁJUS 7.

Közel 160 művész, 3 tematikus nap:
filmvetítések, koncertmaraton kicsiknek
és nagyoknak, táncház, szinkronizációs
játékok, gyermekfoglalkozások, tárlatvezetések

További információ: www.essentiaartis.com

Táj Róma környékén II.

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2024. március 15.

XXIV. évfolyam, 1. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: **dr. Gubás Jenő** (elnök), **Utasi Jenő** (főszerkesztő), **dr. Vajda Gábor** (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Csilléry Orsolya zebegényi grafikus, festőművész munkáit mutatjuk be.

A címlapon: Illusztráció Babits Mihály Reggeli ének című verséhez

A hátlapon: Illusztráció József Attila Altató című verséhez

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

In memoriam dr. Gubás Jenő

Bata János	Mert a halál fölülír mindent	5
Mihályi Katalin	Szívén viselte magyarságunk sorsát	6
Stanyó Tóth Gizella	Szellemi műhelye kisugárzott a délvidéki magyar közéletre	8
Gubás Jenő	Lelki rokkantságunkról a távoli és közelmúltban. És a jövő?	19

In memoriam Horváth Emma

Bata János	„Próbálok csalás nélkül”	24
Lőrinc Zsuzsanna	A Tanárnő	26
Hascák Mária	Még kér a nép... ..	28
Sági Zoltán	A halál elfogadása, a végső elengedés	29
Molnár Imre	Az asztal	33
Borsányi Katinka	Via Lucis	35
Bogner István	Leplezetlenül, a tények erejével a délvidéki magyarság elleni népiirtásról	38
Bencsik István	Olvasónapló – rádiós beszélgetés Mezey Katalinnal és Vári Fábrián Lászlóval	43
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XXIV.	50
	Konrad Sutarski ünneplése	52
Kondor Katalin	Mit vártunk, mit kaptunk?	55
Tráser László	Cédulák XXXVIII.	60
Julesz János	Létünk bóbítája	65
Perjés Klára	Nyergestető, a nemzeti kegyelet örökmécsese – beszélgetés dr. Balázs Lajos néprajztudóssal	66
Makkai Béla	Magyar–horvát torlódott múlt	76
Gyémánt Richárd	Nagykikinda népesedésének évszázadai – dióhéjban – I. rész	87
Ország György	Őszi gondolatok	95
W.-Nemessuri Zoltán	Zebegény ölelése	97
Csilléry Orsolya	Magamról	99
Papdi Izabella	Az Aracs repertóriumra	100
Színes melléklet		113

Az Aracsnak, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának szerkesztői megrendülten, de az élet és a szellem örök voltában búcsúznak a folyóirat alapítójától, dr. Gubás Jenőtől, aki utolsó leheletéig hitte, és életét aszerint élte: *„Minden magyar felelős minden magyarért.”*

Fotó: Molnár Edvárd

Dr. Gubás Jenő
(Törökkanizsa, 1937. november 16. – Szabadka, 2023. december 13.)

„...A múltkoriban egyik cikkemben idéztem az értelmiség szerepének, összefogásának szükségességéről számos alkalommal író Gubás Jenő délvidéki orvos, közíró megfontolandó gondolatait. Sok-sok olvasónk fejezte ki egyetértését az általa közöltekkel. Gubás Jenő pár hete eltávozott a földi életből. Nyugosztalja őt az Isten, szűkebb hazájában és másutt is sokaknak hiányozni fog. Amolyan búcsúként tőle, idézem egyik írásának címét: »Értelmiségünk hallja-e a lélekarangot?« Nos, erre a kérdésre sajnos nem tudom a választ. Pedig jó volna azzal kezdeni az új esztendő, hogy akik hallják, azok megírnák, elmondanák, mit hallanak ki belőle.”

Kondor Katalin: Évzáró
Magyar Hírlap, 2023. december 31.

Bata János

Mert a halál fölülír mindent

In memoriam Gubás Jenő

Meglékelt koponyával,
mint évezredekén át
elődeid, a táltosok,
gyógyítottad néped
testi-lelki bánatát-bajait.
Hitted és vallottad:
csonka anyanyelvvel,
megcsonkult nemzettudattal
mindannyian elveszünk.
Munkád most és itt,
ebben az árnyékvilágban
véget ért.
De nem pihenhetsz meg,
mert oly nagy munka vár még rád,
odafönt, a csillagok között,
a Hadak útján,
hol még annyi, de annyi lélek
a te vigaszodra vár:
gyógyítanod kell ott is,
cipelned, vinned kell
fájdalmukat, hogy könnyíts
lelkük szenvedésén.
Gyógyítsd és szavaid erejével vigasztald
azokat, akiknek még mindig fáj
a szétszórattatott nemzet,
az a sok árulás,
Világos, Trianon és Mohács!
Gyógyítsd és vigasztald
őket, kiket
a Tisza mentén lőttek
a folyóba, kínoztak halálra,

vetettek dögök közé, árkokba!
Gyógyítsd és vigasztald
a Monte Grappa, Isonzó és Doberdó
gránát tépte katonáit,
a Don-kanyar hóba-jégbe fagyott
honvédeit és hű társaik,
lovaik lelkét is,
hisz őket sem harcmezőre,
hanem szántóföldre teremtette
egykoron az Úr – lelkük még mindig
remeg a fülsiketítő robbanásoktól,
nyerítésük, hörgésük még mindig
ott zihál lelkükben – gyógyítsd meg őket is!
És ott vannak, Istenem, még mennyien vannak,
kiket Pest és Buda kövein ért a halál – örökre
gyerekemberek,
testükön golyó- és gránátszilánk ütötte sebek,
leszakadt fejek, széttaposott gyermek- és
asszonytestek – lelkeiket ápolod és orvosold, te
jó táltos!

Meglékelt koponyával,
mint évezredekén át
elődeid, a táltosok,
gyógyítottad néped
testi-lelki bánatát-bajait.
Mondanám:
pihenj meg, hosszú volt az út
és a harc,
de nem tehetem,
hisz rád még
töméntelen munka vár.

Horgos, 2023. december 13. – Törökkanizsa, 2023. december 29.

Szívén viselte magyarságunk sorsát

Dr. Gubás Jenő (1937–2023)

Életének 86. évében, hosszú, súlyos betegség után, 2023. december 13-án elhunyt dr. Gubás Jenő fül-, orr-, gégeszakorvos, közíró.

Számos emléktöredék villan fel emlékezetemben: amikor tizenéves koromban – a hetvenes évek végén – orrsövényferdülésemet műtötte, a nem kellemes orvosi beavatkozás alatt végig olvasmányaimról, kedves íróimról, költőimről, iskolai élményeimről kérdezgetett. Ő pedig büszkén említette, hogy felesége, Ágota, a Szabadkai Rádió újságírója épp egyik jeles költőnkkel készített interjút.

Már akkor – tizenévesként – leszűrtem a következtetést, amely a későbbi évtizedekben, amikor közelebről is megismerhettem, csak erősödött bennem: ő nemcsak egy elismert szakember, hanem nagy és sokoldalú a műveltsége. Közíróként minden érdekelte, ami magyarságunkhoz, kultúránkhoz, az anyanyelvi oktatásunkhoz kötődik. Amikor 1993-ban a Forum Könyvkiadó gondozásában megjelent *Egészség(ügy)ünk nyelve, nyelvünk egészsége* című műve – amelynek egyik recenzense dr. Szeli István akadémikus volt –, szerkesztőségünkben érdeklődéssel olvastuk ezt a hiánypótló kiadványt, az egészségügyi témákkal foglalkozó kollégánok számára pedig nagyon hasznos kalauznak/kézikönyvnek bizonyult.

Amikor az Aracs Társadalmi Szervezet a kilencvenes évek végén a bánági falvakba szálított az ajándékba szánt magyar könyveket – mintegy 90 ezer kötetet! –, ő betegen, tolókosiba kényszerülve is vállalta a többórás utakat. Az egyik dél-bánáti faluban nagyszülők és unokáik gyűltek össze a fogadásunkra. A felnőttek ízes magyarsággal disputáltak, az unokák azonban – és erre a doktor úr figyelt fel elsőként, aki élénk érdeklődéssel szemlélte a teremben zajló eseményeket – egymás között kizárólag szerbül beszéltek. Már jóval korábban megszűnt a magyar oktatás a faluban, miután a tanítónő egy

szabadkai fiatalemberhez ment férjhez, s az észak-bácskai városba költözött. Ezek a gyerekek, ahogy szüleik is, szerb osztályba jártak. Soha nem felejttem el azt a szomorú félmosolyt, amely egész látogatásunk alatt ott volt Gubás doktor arcán. Igazolva látta azt, amiért már korábban is síkra szállt, hogy létfontosságú a magyar anyanyelvű oktatás, s azt, milyen károkat okoz ennek hiánya.

E dél-bánági látogatás előtt, 1997-ben jelent meg dr. Gubás Jenő nagyszabású szociográfiai munkája, a *Veszendő végeken*. A Törökkanizsához tartozó Magyarmajdányon és Rábén a Gubás házaspár a szociográfiai adatgyűjtés eszközeivel feltérképezte e szórvány magyar falvak életét, dr. Gubás Jenő papírra vetette legégetőbb problémáikat és a tennivalókat. Halála alkalmából ismét elővettem e könyvét, amely ma is tanulságos olvasmány.

S most néhány életrajzi adat: Belgrádban, az Orvostudományi Karon szerzett oklevelet. Előbb Törökkanizsán dolgozott mint általános orvos, majd Szabadkán általános és üzemi orvosként, fül-orr-gégész volt a Szabadkai Közkórházban, ahol a gyermek-fül-orr-gégészeti osztályt vezette mint főorvos. 1996-ban rokkantnyugdíjas lett.

1997-ben Szabadkán a vezetésével megalakult az Aracs civil szervezet. 1998-ban megalapította az Aracs-díjat, -érmet és az Aracs–Főnix-díjat: 12 év alatt összesen 72 személy részesült az elismerésekben, olyan személyiségek, mint Bőjte Csaba, Makovecz Imre, Nemeskürty István, Orbán Viktor, Szervátiusz Tibor, Wittner Mária, a délvidékiek közül dr. Ágoston Mihály, Bodor Anikó, dr. Hódi Sándor, msgr. Huzsvár László püspök úr, dr. Ribár Béla, dr. Vajda Gábor.

2003-ban a civil szervezet első öt éves tevékenységét bemutató dokumentumkötettel (*Minden magyar felelős minden magyarért*) könyvkiadás is indult, Aracs Könyvek sorozatcímmel.

Többek közt dráma-, vers- és közéletitanulmánykötetek, az ifjúságnak szánt történelmi kiadványok jelentek meg.

Az Aracs Társadalmi Szervezet elnökeként 2001. augusztus 20-án elindította az Aracs folyóiratot.

Fontosabb művei: *Egészség(ügy)ünk nyelve, nyelvünk egészsége* (Forum, Újvidék, 1993), *Értelmiségi vártán* (Életjel, Szabadka, 1994), *Veszendő végeken* (Logos, Tóthfalu, 1997), *Magyarságtudat-hasadás* (Püski–Aracs, Budapest–Szabadka, 2006), *Értelmiségünk bölcsője* (Bolyai Farkas Alapítvány, Zenta, 2009), *Értelmiségünk bölcsője* (2., bővített kiadás, Aracs Alapítvány, Horgos, 2017).

Fontosabb díjai, kitüntetései: Mocsáry Lajos-díj (1998), Szabadka város díszpolgára (1999), a Magyar Kormány Kisebbségéért díja (2000), a Magyar Műveltség Szolgálat emlékklevele (1999), Szellemi Honvédó Emléklap – a budapesti CÖF–CÖKA (Civil Összefogás Fórum – Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány) elismerése (2018), a Magyar Páneurópa Unió Bárány Eötvös József-sajtódíja a Gubás házaspár részére (2019).

Búcsúztatását szülőhelyén, Törökkanizsán tartották, azon a tájon, amely különösen kedves volt neki, s amelynek sorsát hatványozottan a szívén viselte.

Örök nyughelye a törökkanizsai temetőben

Szellemi műhelye kisugárzott a délvidéki magyar közéletre

Hagyatéka mustármagként találjon táptalajra

*„Örök Atyádnak karjából
kelsz útra, égi szent Igénk,
segíteni földet születel:
időnek telje már megért.*

*Ragyogd be most a lelkeket,
szereteteddel égesd át,
hogy veszendőnkre-unt szívünk'
betöltse boldog égi vágy.”*
(Adventi zsolozsma himnusza)

Advent harmadik hetében, azon a szerdai délelőttön, dr. Gubás Jenő jobblétre szenderülésének napján jutottak eszembe ismét az idézett zsolozsma magasságokba szárnyaló, mélységekbe hatoló sorai. Nem véletlenül. A nyugalmazott főorvost, az író, az Aracs Társadalmi Szervezet alapító elnökét, az Aracs folyóirat egyik alapító tagját nyolcvanadik születésnapján köszöntő, *Nemzetünkért, megmaradásunkért cselekedni* c. írásomat (Magyar Szó, 2017. november 16.) a zsolozsma második, ihletadó versszaka vezette fel. Valójában ez volt a nem sokkal korábban *Veszendőnkre unt szívünk* címmel megjelent harmadik Aracs-almanach (2007–2012) vezérfonala is. Mint Gubás Ágota szerkesztő a bevezetőjében írta, Szervátiusz Tibor szobrászművész Madonna-rajzának kíséretében felesége, Klára asszony karácsonyi üdvözlétként küldte el az idézett zsolozsmát, s ez fűzte egészszé az almanachban megjelenteket.

„Igen, a szív a mozgatórugója mindennek, minden cselekvésünknek, mert ha ez hiányzik még a legracionálisabbnak tűnő döntésünkből is, akkor a tett kiüresedik, értelmetlenné válik” – olvasom a Bevezetőben. Bizonyosságul Soltis Gyula írásának idézetével (első almanach, 206. o.) folytatom: *„Amikor magam elé idézem dr. Gubás Jenő*

dolgozószobáját, benne az egész falat eltakaró könyvszekrényrel, a számítógépes szövegszerkesztő billentyűin betűket kereső, pihekönnyűre fogyott, tolószékhez kötött, betegsége miatt visszafordíthatatlan sorvadásra ítélt emberrel, azon töprengék: mekkora szív lakozhat ebben a vézna kis testben? Honnan ez a tenni akarás, ez az erő, amely hajtja, úzi, bámulatos munkateljesítményre sarkallja a testi valóságában szinte szemünk láttára elfogyatkozó, mégis szellemi erejének teljében levő orvost, gondolkodót?”

Az új élethelyzetben az írás bizonyos értelemben szinte a végsőkig menedéket jelentett számára. Az utóbbi évtizedekben kezdte el írni, pontosabban számítógépbe pötyögtetni *Élettördékek* munkacímmel családfája történetét, amely egyben korrajz is. Tanulságos olvasmány lehet majd a későbbi nemzedékek számára, ha egyszer megjelenik. A bevezetőjét a jóváhagyásával idéztem: *„A családom nem nemesi származású, őseimet nem is követhetem visszamenőleg századokon át. Egyszerű, szegény jobbágyok voltak, mégis úgy gondolom, hogy az utódaim számára talán érdekes s értékes lesz ez a történet. Az, hogy miként emelkedett ki a legalsó társadalmi rétegből, szorgalom, erős akarat, szívósság és küzdelem árán, számtalan sorscsapások, háborús viharok és gyarlóságok ellenére, a Gubás család. Életünk, tetteink mindenképp nyomot hagytak Törökkanizsa arculatán, és ha az utókor egyszer megírja e település krónikáját, egy mondat erejéig talán a mi nevünk is említésre érdemeltetik. (A temető központi keresztjén a Gubás család neve is látható.) Mert nem kis dolog, hogy Sziléziából elindul egy nincstelen lengyel vagy tót jobbágy, és itt, a magyar hazának legdélibb részén családot alapít, melynek utódai kétszáz év elteltével a legmagasabb társadalmi köröket*

ostromolják. Nem lehet szó nélkül hagyni azt sem, hogy miként vált buzgó magyarrá az a negyedik vagy ötödik generáció, amelynek az őse még a nevében sem volt magyar. Mert a sziléziai Kubach név, az életerős magyar nyelv hatására, és a magyar anyák erős nemzettudata révén, magyarrá módosult. Így az öreg lengyel most már Gubás János néven nyugszik a törökkanizsa-józseffalvai temető fenyőfái alatt, és a lengyel fenyőerdők susogása helyett az alföldi fák őrzik örök nyugalma. A sírok a másik temetőben is szaporodnak. A szanádi svábok a tiszaszentmiklósi lengyelekkel összeházasodva igaz magyarokká váltak, és a majd kilencvenévesi kisebbségi elnyomás is csak néhány egyént volt képes más nemzetiségűvé változtatni. A Gubás név valószínű, hogy a következő generációnál már megszakad, de a család nevét a Révai új lexikona s más írásos emlékek utánunk is őrizni fogják.”

Idekívánkozik Gubás Jenő írása, amellyel megköszönte a Törökkanizsa városnapján személyesen átvett oklevelet. Minden sorából érződik: a legkedvesebb az az elismerés, amelyet a szülőföldjétől, a szülővárosától kap az ember. (Írását Gubás Ágota olvasta fel.)

„Tisztelt Polgármester Úr, kedves megjelentek!

Tamási Áron, a neves író az egyik művében arról vall, hogy: »Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.« Bár engem tovasodort az élet, én mégis itt vagyok csak otthon, Törökkanizsán. Itt éltek ugyanis az őseim, a szüleim, én is itt születtem, itt nevelkedtem, itt kezdtem el mint orvos dolgozni, és bár a hivatásom elszóltott innen, mégis, egész a nyugdíjaztatásomig minden héten kijártam ide gyógyítani. A koromnál fogva lehet, hogy sokakat már nem ismerek, esetleg csak úgy, ha megmondják, hogy kinek a gyermeke vagy az unokája, mert sajnos már több az ismerősöm a temetőben, mint a fiatalok körében.

És ha már a temetőt említettem, engedjék meg, hogy tisztelettel egy javaslatot is tegyek. Föl szeretném ugyanis hívni a Polgármester úr és Törökkanizsa lakosságának a figyelmét, hogy dicsőségére válna a városnak, ha rendbe hozná a zsidó temetőt. Persze nemcsak azért, hogy jó

pontokat könyvelhessenek el maguknak, hanem főleg azért, mert ez emberi kötelességünk azzal a közösséggel szemben, amelyet egy embertelen rémuralom sodort el közülünk. A nyolcvanas években én tettem már egy ilyen javaslatot, de akkor nem találtam megértésre. Talán most halló fülekre találok.

Visszatérve a kitüntetésemre, az ember az élete során számtalan elismerésben részesülhet, mégis a legkedvesebb az, amely az itthoni közegből jön. Talán azért, mert a közmondás szerint senki sem lehet próféta a saját hazájában. De talán mégis. Ezért mind a javaslattevőknek, mind a város lakosságának, akik erre méltónak találtak, nagyon szépen köszönöm:

Dr. Gubás Jenő

Törökkanizsa, 2007. június 21-én.”

Az Élettöredékekben fejezetekbe öntött történelmünk, világégések áthatotta visszaemlékezések, az élet értelmét boncolgató gondolatok tömör sorai követik egymást. Vissza-visszatérő mély vallomásokkal, amelyek a szerető, odaadó, önzetlenül ápoló feleséghez szólnak. Töredéknyit idézek: „Egyedül a feleségem ápolásában bízhatom, aki emberfeletti munkát áldoz rám...” Az a néhány „beszélgetés” is a segítségével valósult meg kertvárosi otthonukban, Szabadkán. Amíg néztem s hallgattam őket, önkéntelenül is Exupéry kis hercegének gondolatai jutottak az eszembe: „...jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Ági tolmácsolásában közben szavakba ömlöttek a takaróra leírt betűk, a félig kimondott hangok. Jenő a kaucson ülő-fekvő helyzetben, feleségére nézve rajzolta tovább a betűket, s megvárta, amíg azok mondatokba szövődnek... Utalások is elhangzottak valahányszor, hogy szinte mindenre választ kapok az írásaiból, a könyvekből is. Azért külön kiemelt néhány jellegzetes eseményt szakmai pályájából, néhány gondolatot nyelvi, közirói, pontosabban a délvidéki magyarság sorskérdéseivel foglalkozó írásaiból. A szakmai berkeken kívül kevesen tudják, hogy a főorvosi címet miért kapta: „Két jelentősebb újításmat említeném meg. Az első, emlékezetem szerint, a '70-es években történt. Akkoriban a szabadkai kórházban még éterrel »altattuk« el a pácienseket mandulaműtétkor. Zentán már áttértek az

általános érzéstelenítésre (altatásra), amely jóval előnyösebb volt, főleg a gyerekek esetében. Ezt a gyakorlatot kezdtem én is alkalmazni városi kórházunkban. Addig csak »bűdös kosárként« emlegettük az éteres maszkot, amelyet rászorítottak a betegekre. Ez amellet, hogy igen kellemetlen érzést váltott ki belőlük az első pillanatokban, nem is volt biztonságos, mert sokszor csak elbódultak tőle, és nem volt teljes az érzéstelenítés. A másik néhány évvel későbbi, és az elhúzódó középfülgyulladás gyógyítására vonatkozik, egy műanyag csövecske beültetéséről van szó. Zágrábban egy szakmai tanácskozáson figyeltem fel a módszerre, majd a szegedi kórházban begyakoroltam az alkalmazását, aztán eredményesen valósítottuk meg Szabadkán is, nem kis küzdelem árán.”

Nem gondoltam volna az elmúlt esztendő májusában, hogy utoljára találkozunk, „beszélgetünk” a Gubás házaspár otthonában kis-nagy dolgaink-

ról, a közéletünket terhelő, mindinkább megosztó valóságunkról, a népszámlálás lesújtó adatairól. Még mindig magam előtt látom a doktor úr arcát, a szemét, ahogyan Ágota asszonyt nézi, közben a takaróra, a mutatóujjával írt betűkre pillant, s ajkainak mozgásával is segíteni igyekszik... Miután a felesége szavakká formálta gondolatait, mosolyogva, fejbillentéssel jelezte azok helytállóságát. Jónak tartotta, hogy Utasi Jenő atya egy újabb értelmiségi találkozáson gondolkodik a fiatalok bevonásával – amelynek mottója az itthon maradás, az összetartozás, az összefogás lenne – gyarapodásunk érdekében – minden téren. Az első kerekasztal-beszélgetést, 30 évvel ezelőtt, szintén Jenő atya meghívására tartották meg Tóthfaluban, a Szent József-plébánia konviktusában 1994. február 24-én (jelképesen, helyzetünkre vonatkoztatva: Jégtörő Mátyás napján), *A kisebbségi értelmiség ma* címmel. (Minderről bővebben: Aracs, 2023/3. sz.)

Dokumentumfotó egy szakorvosi vizsgálatról, 1984-ből

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején már megjelentek írások a változásokat sejtető időkről. Gubás Jenő számos vonatkozó, a magyar értelmiség felelősségét boncolgató publicisztikai írását két kötetben is olvashatjuk: *Értelmiségi vártán* (Szabadka, Életjel, 1994), *Határok szabdalta közérzet* (Tóthfalu, Aracs Könyvek 2.). Megemlékezésemben mégis a 80. születésnapjára megjelent *Értelmiségünk bölcsője* című, *A belgrádi magyar egyetemista egyesületek története* alcímű (Aracs Könyvek 12., 2017, Aracs Alapítvány, Horgos) kiadványból idézek, amely a zentai Bolyai Farkas Alapítvány 2009-ben kiadott könyvének a kibővített változata.

„Ha egy népnek nincsen nemzeti elkötelezettségű értelmisége, amely erkölcsi kötelességének érezné nemzetének kulturális és gazdasági irányítását, útmutatást adni, főleg akkor, ha a kisebbségi lét elnemzetietlenítő nyomása ránehező, akkor irányt veszítve csak botorkál a térben és az időben, miközben elvész a történelmi és az azonosságtudata, a jövőképe, önbecsülése, míg végül hitevesztetten feladja anyanyelvét, nemzeti sajátosságait, és beolvad az egészségesebb nemzettudattal rendelkező népek tengerébe. Még inkább vonatkozik ez arra a kisebbségbe kényszerített nemzetre, amelynek értelmiségét részben »lefejezték«. Főleg akkor, ha a hatalom a legdurvább eszközökkel törekszik a beolvasztására, az elüldözésére vagy a megsemmisítésére. Az ilyen körülmények közt élő nép ugyanis viszonylag gyorsan elfelejti saját történelmét, múltját, hagyományát, nemzeti szimbólumait, szokásait, sőt, gyakran a köznyelvi szintű anyanyelvét is. A nemzeti sajátosságok kezdetben csak észrevétlenül tűnnek el. Ilyenkor az identitás leszűkül néhány nemzeti eledelre, táncrea, egy-két nemzeti hős nevére, amelyeket élelmiszeripari vagy kozmetikai termékre tűznek ki. Az értelmiségétől megfosztott nép szinte rá sem ébred, hogy milyen gyorsan veszi át az idegen nyelvet sajátjaként, nemzettudata azonosul az idegen hatalom nemzeti hőseivel, miközben elfelejti a sajátját. Az önálló iskolarendszer hiánya következtében jobban ismeri a leigázója irodalmát, mint a sajátját, dicsőíti az idegen nemzet hőseit, miközben csúfot űz a sajátjából, és azon igyekszik, hogy jobban hasonlítson az idegen hatalom gyakorlóira, mint saját magára. Ez az új gyarmatosításnak te-

kinthető jogtiprás kizárja a szabad gondolkodást és akaratnyilvánítást, de még inkább megghiúsít minden alkotási lehetőséget. Megszüntet minden lehetőséget a szabad véleménynyilvánításra. Ha mégis, akkor az csakis bohózat formájában lehetséges, de az is csupán a hatalom uszályhordozói részéről. A szabad akaratnyilvánítás ilyen szimulációja csupán a leigázó szolgálatában áll, annak igazolására, hogy bevezette a demokráciát, aminek a nevében egyébként az adott területet leigázta. Ezért az értelmiség szerepe óriási.

Persze, nem mindegy, hogy az adott értelmiség miként viszonyul a nemzetéhez, és egyáltalán ki tekinthető értelmiségnek. Az iskolai végzettség semmiképp sem elegendő. Ifj. Fasang Árpád szerint ehhez társulnia kell még »a módszeresen figyelő, kérdező, kereső, rendszerező, az igazságot kutató, s ha kell, azért szenvedést is vállaló embernek, [...] valamint a kiművelt értelem, érzelem, szellem és hit harmóniájának«. Ez azt jelenti, amit már Németh Magda (Németh László lánya) vall, hogy értelmiségi csak értelmi, érzelmi és etikus egyén lehet. Mert, amint Németh László írja, amint van »Lumpenproletariat, van Lumpenintelligenz is, s ha az egész nemzet ezzé válik, művelt emberfők helyett művelt csirkefogókká, rosszabb, mintha tanulatlan maradt volna«. Szerencsére a két háború közti magyar tanult rétegre ez nem mondható el. A trianoni diktátum után a szerb sovinszta hatalom a magyar értelmiségi réteget elüldözte ugyan, csaknem a szó szoros értelmében lefejezte, de az itt maradt magyar közösség átérezte az értelmiség szükségességét, és új, nemzeti elkötelezettségű, kiművelt réteget teremtett. Azok, akik az elszakított délvidéki magyarság támogatásával tanulhattak, megbecsülték ezt a lehetőséget, és idővel, diplomálás után, becsülettel a nemzet élére álltak.

A délvidéki kisebbségi magyar sors ismerői előtt nem kétséges, hogy kulturális emlékeink pusztulnak, vesznek, pedig a megőrzésük az utókor számára kiemelt kötelességünk lenne. Már azért is, mivel a mindenkori szerb hatalom a trianoni diktátum óta tudatosan semmisít meg mindent, ami magyar, és ami az ezerszáz éves ittlétünket bizonyította, illetve bizonyítja. Sajnos, mi magunk is vajmi keveset teszünk e javak megőrzése érdekében [...] – olvasom a szerző Bevezetőjében.

Az aracsi pusztatemplom emlékünnepe után Huzsvár László püspök úrtól vesz búcsút

Szloboda Jánosnak az *Adalékok a magyarság önvédelmi harcához* című, a dokumentumértékű kötethez írt recenziója napjainkban is tanulságos lehet:

„A nem túl hosszú kézirat tartalmilag jóval súlyosabb, mint azt terjedelme alapján gondolni lehet. A szerző ugyanis a belgrádi magyar egyetemisták egyesületének történetén kívül még sok minden másról is szól: elsősorban a trianoni békediktátum után a Délvidéken (és a Szent István-i Magyarország többi elcsatolt részein) kialakult gazdasági, politikai és kultúrpolitikai helyzetéről, a kisebbségben maradt magyarság kulturális »lefejezéséről«.

Az I. világháború »nyertesei« – mintha csak céltudatosan máris a II. világháborút igyekeztek volna előkészíteni – a nemzetek önrendelkezési jogának wilsoni elveit semmibe véve igyekeztek gazdaságilag ellehetetleníteni és tönkretenni a legyőzötteket, megtizedelni és minél gyorsabban asszimilálni a fennhatóságuk alá került kisebbségi népcsoportokat – amelyek egy-egy adott területen akár a számbeli többséget is alkothatták. Gazdaságilag az aránytalan adóztatással, kulturálisan az értelmiség egy részének elüldö-

zésével, munkalehetőségének megvonásával igyekeztek akadályozni a kisebbség önszerveződését. S noha mindez többé-kevésbé egységes »forgatókönyv« szerint történt az elcsatolt magyarlakta területeken, a létszámbeli és műveltségi viszonyok folytán a legsúlyosabb formában mégis a Délvidéken nyilvánult meg.

Ennek ellenére a délvidéki magyarság hamarosan tudatára ébredt az államhatalom szándékának, és megkezdte önvédelmi harcát a Magyar Párt megalakításával, valamint a magyar értelmiség újabb nemzedékeinek a nevelésével az adott lehetőség keretein belül. A cél: minél több fiatal magyar értelmiségi iskoláztatása s amellet magyarságtudatának fenntartása és ápolása. Ezt a célt szolgálták a Belgrádban és Zágrábban létrejött magyar diákegyesületek és a belgrádi magyar tanítóképző.

A továbbiakban a szerző a Bolyai Farkas nevével fémjelzett belgrádi diákegyesületre koncentrált. Hallatlanul nehéz feladatot vállalt, hiszen az 1933 áprilisában megalakult egyesület Belgrád 1941. évi bombázása és német megszállása után Budapestre költözött, majd annak ostromakor teljes irattára megsemmisült, vagy

maig ismeretlen helyen lappang. Így hát a szerző krónikájának megírásakor kénytelen volt a még élő tagság és kortársak szájhagyományaira és a korabeli magyar nyelvű lapok szórványos beszámolóira, az egyesület fennmaradt meghívóira stb. támaszkodni. Így is sok fontos és érdekes adatot tudunk meg az egyesület diáksegélyező és kulturális-ismeretterjesztő megmozdulásairól, előadásairól, valamint szórakoztató és társas rendezvényeiről, amelyek bevétele szintén a szegény sorsú magyar egyetemi hallgatók segélyezését szolgálta.” (227–228. o.)

„Az ezredfordulót megelőző néhány év nagymértékben megváltoztatta a délvidéki magyarság megmaradásának esélyeit” – írja Gubás Jenő a *Magyarságtudat-hasadás (Püski–Aracs, Budapest–Szabadka, 2006) Előszavában*, majd így folytatja: „Nemcsak azért, mert a kilencvenes évek balkáni háborúinak következtében teljesen elszegényedett és munkanélkülivé vált, magyarságtudata meghalványult, a nemzeti türelmetlenség miatt a biztonsága kétségessé vált, és jogai a hangzatos politikai nyilatkozatok ellenére beszűkültek, hanem sokkal inkább azért, mert több mint ötvenezer nemzettársunk a vándorbotot választotta, és búcsút mondott a szülőföldjének. Főleg a fiatalság és az értelmiség távozott, és ezzel a délvidéki magyarság gazdasági és intellektuális súlya, valamint társadalmi szerepe jelentősen csökkent. Féltő, hogy ez a veszteség a (közel)jövőben még növekedni fog, hiszen egészen biztosra vehető, hogy a még esedékes privatizációs és vagyon-visszaszármaztatási folyamatok kirekesztettje és kárvallottja értelemszerűen épp a délvidéki magyarság lesz. Nem kétséges, hogy a XXI. század első évtizedei sorsfordulót jelentenek az itteni magyarság életében, hisz ha nem következik be számára egy jelentős politikai változás, valamint gazdasági és kulturális felemelkedés, akkor a léte végképp megpecsételődik.” (9. o.)

Az ebben a kötetben megjelent írások „azért is érdekesek, sőt forrásértékűek is, mert a mai pártpolitikai és művelődési helyzetünk előtörténetébe is betekintést nyújtanak, amikor a VMDK-nak a múlt évtized közepén bekövetkezett össze-roppanásáról és a VMSZ megalakulásának körülményeiről tájékoztatnak – olvasható **dr. Vajda Gábor** Bevezetőjében, recenziójában. Magyará-

zatként: „Annál is inkább, minthogy Gubásnak is szerepe volt az új párt megszületésében. Akkor is, ha a politikusoknak eredetileg egészen másféle tanácsokat adott, mint amilyen irányba azok később haladtak. [...]”

Dr. Gubás Jenő publicisztikai tevékenysége a délvidéki magyarok szellemi-önvédelmi harcának első vonalában van. Ezt az összegyűjtött publicisztikai írásainak, esszéinek kézírata egyértelműen tükrözi. Ezek az írások kevés kivétellel az *Aracs* folyóiratban láttak napvilágot. Hogy ennek dacára sürgősen kötetben is meg kellene jelentetni őket, ezt a rendkívüli időszerűségük indokolja. Mert jóllehet Gubás Jenő nevét már igen sokan ismerik, annak a programnak a továbbfejlesztésében és megvalósításában sajnálatosan kevesen vesznek részt, amelyen a publicista az *Aracs* Civil Szervezet elnökeként, illetve az *Aracs* folyóirat egyik főmunkatársaként dolgozik. A szerző – nagyon helyesen – az önzés különféle formáin túllépő nemzeti összefogás által tartja megvalósíthatónak a tájunkon, illetve az anyaországban élő magyarságnak az önmentését. Szerinte a kulturális gyökereink és a hiteles emberi érdekeink, értékeink tudatosítása előfeltétele az önmagunkat és másokat is megtartó cselekedetünknek. Gubásnak e koncepciója a művészet-szemléletét is áthatja. Aki ebben sokallná az utilitarista nemzetközponthuságot, az a magyarságnak a kétségbeejtő helyzetéről és a tisztességes alkotó magától értődő erkölcsi kötelességéről feledkezik meg. Gubás Jenő magyarságvó tevékenységének két egymást kiegészítő területe van. Az egyik: nemzetrésznünk életmódja, egészsége, erkölcse, társadalmi magatartása súlyos gondjainak a föltárása. A másik az így megismert testi, lelki és szellemi nyavalyák orvoslásának a kísérlete. A fölvilágosító, programadó írásoktól a pártpolitikusaink kritikáján át a kulturális javak, eszközök beszerzéséig és a vidéki magyarjainkhoz való eljuttatásáig – széles skálán működik Gubás segítőkészsége. [...]

A visszaemlékezés szerepe azáltal nő meg s válik hasznossá, hogy a szerző leszámol a saját akkori illúzióival, belátva, hogy az új párt emberei a hatalom birtokában alig tettek valamit a délvidéki magyarságért. Noha ennek dacára van személyes elfogultság Gubás Jenő állásfoglalásában, az nem csökkenti lényegesen a

kritikájának konstruktivitását. S az sem csorbitja sokban a véleménye hitelességét, hogy az ő cselekvésprogramjában csak kis hangsúly esik arra a tényre, hogy mi itt csupán számbeli kisebbség vagyunk, s különben is a korszerű európai emberi normák természetessé teszik az önrendelkezési jogok követelését. Ha jótékonykodásra, kisebb csoportok támogatására korlátoznánk a segítőkészségünket, akkor – akaratlanul is – annak a majd háromszázézes tömegnek a további degenerációját nyugtáznánk, amelyhez tartozunk, s amelynek pl. az oktatása kétségbeejtő. Viszont a legfontosabb kulturális autonómiaformákat (nyilván az itteni magyarságunknak és vezetőinek éretlensége miatt) többnyire figyelmen kívül hagyva is, olyan meggyőző erővel sorolja a tarthatatlan válság tényeit, a nemtörődömség okozta bajokat, hogy a tájékozatlan olvasó saját maga is rájön: a kis lépések politikája csupán szemfényvesztés, s a Gubás-féle alapetikát val-

lók szellemében összefogva itt és most az önrendelkezésünk (a hiteles életünk, a folytatódásunk) megvalósításáért kell kiállnunk. Gubás Jenő kötete az utóbbi évek délvidéki könyveinek egyik fontos műve.” (7–8. o.)

Az erózió ellen c., az említett kötetben megjelent írása, úgy gondolom, kiállta az idő próbáját:

„Amíg politikusaink, a magyar politikai pártok és a magyar értelmiség csak fejcsóválással, hatástalan tiltakozó nyilatkozatokkal és soha be nem tartott ígérekkel igyekeznek némi erkölcsi támogatást biztosítani ebben a szellemi fertőben s nyomorban felnövő fiataloknak, addig ne reménykedjen senki sem a délvidéki magyarság erkölcsi megújulásában. Mert amíg nemzedékek nőnek fel sérült lélekkel, meggömbített gerinccel, félelemmel a szívükben és egyéniségükben sérült, kisebbségi tudattal; addig föltámadást remélni egy ilyen közösségtől balgaság és naiv szemfényvesztés. [...]

A legdélebbi szórványból, Udvarszállásról érkezett gyerekek egyhetes szabadkai kirándulásuk végén vendéglátóikkal (A tolokocsiban ülő dr. Gubás mögött felesége, Ágota, mellette Virág Gizella udvarszállási tanítónő)

Nem lehet erkölcsi megújulást, még kevésbé szellemi és létszámbeli gyarapodást remélni a közösségtől mindaddig, amíg a délvidéki magyarságban a hontalanság, a bizonytalan jövőkép és a megalázó másodrendűség tudata él. Nem lehet egy lelkében összetört, meggyötört, életösztönét elveszejtett közösségtől poraiból föltámadó fénix módjára megújulást remélni addig, amíg ezek a már felsorolt okok meg nem szűnnek. Egy közösség csak akkor tud létezni, ha alkotó, jövőt teremthet, és ha mindezt biztosítva látja. Akkor vállal utódokat, ha a munkája gyümölcsét a gyermekeire átruházhatja, akik az alkotását majd tovább építik, büszkén emlékezve a lelkes elődökre. »Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne« – írja Tamási Áron. Ezt az otthont meg kell teremtenünk, ha itt

Igazán otthon a Tisza-parti szülővárosában érezte magát

élni akarunk. Az itt élő magyarság a trianoni diktátum előtt sem volt egy olyan egységes közösség, mint például az erdélyi vagy a felvidéki. Számtalan vidék kirajzásából népesítette be ezt a területet, más népekkel szétszabdaltan, az otthon érzése sohasem volt olyan mély és tudatos, mint a már említetteknél, és ennek a nemzeti összetartozás-

nak a hiányérzete, a társtalanság bénítóan hatott a beolvasztási kísértésekkel szemben. A délvidéki magyarság mindaddig otthontalannak érzi magát (még a saját szülőföldjén is), amíg sorsát nem saját maga irányíthatja. A területi és a személyi autonómia, a valódi egyenjogúság és a biztos jövőkép elengedhetetlen feltétele a megmaradásunknak. Enélkül az erkölcsi, a szellemi és a létszámbeli megújulás csak naiv vágyalom lehet, amit a történelem könyörtelenül elsodor. Ezért mielőbb cselekedni kell, »hogy e kis nép oda ne vesszen / át ne lyukadjon helyünkön a térkép / ki ne radírozzon a világi lét végképp« (Jókai Anna).” (130–131. o.)

Megemlékezésem befejező részében a két legutóbb megjelent *Aracs-almanach*ból idézek. A *Valahol elindul egy gondolat. Aracs-almanach – 2002–2007* (Aracs Könyvek 5., Grafoprodukt, Szabadka, 2007) dokumentumkötet gyűjtőcíme Wass Albert Szelek c. versének egy sora. Bevezetőjét dr. Gubás Jenő írta, Gróf Széchenyi István felvezető idézetével:

„»Rajtunk senki nem fog segíteni, de nem is segíthet, mint mi magunk. [...]»

Semmi sem emelheti fel anyaföldünket, csak agyvelőnk s kezeink.«

Az ember, ha egy úton elindul, vagy egy munkába belefog, jól teszi, ha néha-néha visszatekint a megtett útra, illetve az elvégzett munkára, és fölméri az eredményt: jó-e az irányvétel és a tempó, vagy pedig mit tett jól, és mit rosszul, hogy a továbbiakban okulni tudhasson? [...]

Nem volt könnyű ez az út. Számtalan akadályt kellett legyőznünk, sok gáncsoskodást elkerülnünk és ellenségeskedést kivédenünk. Az a legsajnálatosabb, hogy munkálkodásunk során a legtöbb akadályt a hatalmon levő saját nemzetársaink gördítették elénk csak azért, mert nyíltan kimondtuk, ha a magyarságra vonatkozó intézkedések (v. intézkedéseik) során valamit nem tartottunk helyénvalónak. Természetesen, a vitára mindig lehetőséget adtunk, de azzal, sajnos, nem sokan éltek. Igaz, többnyire nem könnyű elviselni az igazmondást, a bírálatot pedig még akkor sem, ha az a jobbitás szándékával hangzik el. A mi politikusaink többsége, úgy látszik, nem ismeri Széchenyi intelmét, miszerint: »Hogy tudja meg az ember az igazát, ha mindenki minden szavát igenli? Ha tagadóra nem lel? Sokan az ellenzéstől úgy félnek, mint a sötétségtől.«

Az Aracs szervezet mindig csak a magyarság érdekeit volt hajlandó szolgálni, és ezt teszi a jövőben is, tetszik ez valakinek, vagy nem. Semmilyen kompromisszumra, megalkuvásra, vagy valamely párt pusztá népszerűsítésére nem hajlandó. A szervezet pártoktól független civil társulás, amely csak a magyar nemzetet hajlandó szolgálni. Csakhogy az Araccsal éppen ez a baj!

Azok a »jugó-magyarok«, akik korábban büszkébbek voltak a jugoszlávságukra, mint a magyarságukra, akik miután ez a jugoszláv tákolmány mára szétfoslott, s álmaik romjain most buzgó »kozopolitákká«, »világpolgárokká« vagy »csak vajdasági magyarokká« váltak, szervezetünket (negatív értelmezésben) nacionalistának tartják, s ezért, aki karriert akar elérni, annak tőlünk távol kell tartania magát.

A tájékozatlanok és a megfélemlített magyarok pedig »magyarkodónak« vélik az Aracsot, legalábbis olyannak, melyet nem tanácsos támogatni. Érdekes ez a magyarkodással kapcsolatos magatartás. Más, egészséges nemzettudattal rendelkező nemzeteknél ez ismeretlen fogalom. Sohasem hallani azt, hogy valaki amerikálkodik, németkedik, románkodik vagy szerbkedik. Ezt mintha csak a határokkal kirekesztett magyarok tudatába ültették volna be, akiket a kilencvenéves kisebbségi sors, a sovinszta, beolvasztási, elüldözési törekvések és a magyar holokauszt, a sokarcú megfélemlítés testben és lélekben nyomorított.

Sajnos, nemcsak a magyar hazától elszakított magyarságnál érezhető ez a nemzettudat-hasadásos magatartás! Az anyaországban is jelen van, hisz az ötvenéves kommunista diktatúra és szovjet elnyomás igyekezett minden nemzeti érzést kiölni az emberekből. Ezért a nemzeti megmaradásunk küzdelmében – Széchenyi gondolatát követve – főleg csak önmagunkra számíthatunk.

A nemzettudatában, történelem- és anyanyelvtudatában, valamint önbizalmában megcsonkított, hitétől, erkölcsétől és kultúrájától jelentős mértékben megfosztott délvidéki magyarságot csak kitartó, szívós munka árán lehet kímoldítani ebből a magyarságtudat-hasadásos állapotából. Ezt a munkát igyekezik szolgálni az Aracs Társadalmi Szervezet. Ellenállva a mindmáig tartó mellőzésnek, az elhallgatásnak, a gú-

nyos megjegyzéseknek és minden ellenségeskedésnek: megtenni, amit rá mért a sors, de azt »tíz körömmel, ...ahogy lehet, ahogy lehet...«

Mindemellett a »virrasztóknak«, vagyis azoknak a tenni akaróknak, akiknek a hite már megroggyanni látszik, vagy erejük megfogyott, biztatást óhajt nyújtani, hogy mindig van remény a föltámadásra. Mert »a nemzetet elpusztítani nem lehet, a nemzet csak önmagát pusztíthatja el« (Széchenyi István).” (15–18. o.)

A Veszendőkre unt szívünk. Aracs-almanach – 2007–2012 (Aracs Könyvek 11., Grafoprodukt, Szabadka, 2017) dokumentumgyűjtemény Sajtóvisszhang c. fejezetében, dr. Hódi Sándornak a Merjünk magyarok lenni címmel, Tisztelgés Gubás Jenő előtt közelgő 75. születésnapja alkalmából, avagy néhány gondolat dolgaink állásáról alcímmel megjelent írásából idézek befejezésül:

„Kevesen szólnak nálunk olyan felelősséggel, erkölcsi igényességgel a nemzetről, mint azt Gubás Jenő teszi. Írásai, beszédei egytől egyig a közösségi és az egyéni züllésekről szóló példabeszédek. Lelkületét, szellemi világát áthatja a kemény (ki)tartásra való buzdítás, az eltökélt cselekvés számonkérése. Úton-útfélen ostorozza a csonka, sebzett, beteg lelkületű nemzeti közösséget, rámutatva a bennünket ért sorscsapásokra, de súlyos szavakkal teszi szóvá megannyi mulasztásunkat is.

Gubás Jenő az elmúlt évtizedekben nemcsak érzékenyen figyelte, hanem esetenként közszerepléseivel, írásaival, beszédeivel igyekezett befolyásolni a társadalmi eseményeket. Minden megnyilatkozása a közösségi cselekvés példája, nem rajta múltott, hogy a drámai helyzetkép, amiről folyamatosan számot ad, a hazugságra épülő politikai rendszerváltozás után nem változott sokat. [...]

Gubás Jenő szerint a vajdasági magyarság megmaradásának egyik legfontosabb feltétele a »társadalmi összefogás« és a kulturális felemelkedés. Szerinte ez csak az értelmiség példamutató magatartásával, vonzerejével képzelhető el. Gubás Jenő világlátásában, valóságértelmezésében központi szerepet játszik az értelmiség, nem véletlen, hogy kevesen ostorozzák többet és jobban a magyar értelmiséget, mint ő.

Sajnos a kisebbségi sors és a kommunista időszak folyamányaként a délvidéki magyar ér-

telmiség lelkében mély sérüléseket szenvedett, amely meggátolja az erkölcsös magatartást, a tudatos nemzetvállalást, a nemzetért való bátor kiállást, a közösség érdekiért való összefogást. Gubás Jenő keményen szól azokról, akik a kommunizmus évtizedei alatt megtévedtek, és nemzeti közösségük szolgálata helyett az erkölcsi lecsúszás pályájára kerültek. Még kíméletlenebb azokkal, akik közösségük árulását társadalmi pozíciójuk megalapozására, megszilárdítására és saját anyagi gyarapodásukra használták föl.

Kemény, bíráló szavai sokakban keltettek visszatetszést, olykor ellenérzést is. [...] A régi idők nagy lovagjai, akik ma még az összetartó nemzeti élet hiányán bánkódnak/bánkódunk és a mostoha körülmények ellenére a nemzet felemelkedésén és megújulásán fáradoznak/fáradozunk, lassan mind Don Quijote sorsára jutunk. Természetesen tisztában van ezzel Gubás Jenő is, aki szorongva figyeli a jövőnket, egy percre sem feledve, hogy mindnyájan kalodában vergődünk, különösen mi, kisebbségek. Gubás Jenő azonban, helyesen, úgy véli, hogy ettől még szabadon szárnyalhat a szellemünk, és sorsformáló erővé válhat a jellemünk. Kétségtelen, hogy ha a nemzet hozzá hasonló személyiségekből tevődne össze, és nem megtévedt vagy meghasonlott emberekből, a magyarság hányatott sorsa ellenére is sok mindent képes lett volna kiverítékezni magából. Ehhez csak bátorság kellett volna, konok hajthatatlanság, a nemzeti elkötelezettség melletti kiállás.” (421–423. o.)

A Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány kuratóriuma a Szellemi Honvédó Emléklapot dr. Gubás Jenőnek ítélte oda a magyar civil társadalom érdekében kifejtett odaadó munkájáért 2018-ban.

Dr. Gubás Jenőt a **Vajdasági Magyar Civil Szövetség** jelölte a díjra, az ő méltatásukban a többi között ez áll:

„»Minden magyar felelős minden magyarért.«
(Szabó Dezső)

Gubás Jenő az elmúlt évtizedekben nemcsak érzékenyen figyelte, hanem esetenként közszerepléseivel, írásaival, beszédeivel igyekezett befolyásolni a társadalmi eseményeket. Délvidéken élő magyar értelmiségiként folyamatosan kutatta az értelmiség szerepét a nemzet szellemi, lelki és fizikai egészségének a megőrzésében. Élet-

pályáján végigvonul a »minden magyar felelős minden magyarért« gondolat. Az értelmiség szerepét 1994-ben így fogalmazta meg: »Végezetül a jugoszláviai magyar értelmiség feladata egy mondatban: otthont teremteni, hogy (a most még veszni látszó) haza (a szülőföld) megmaradjon.« Gondolatai, írásai, szakmai és civil tevékenysége, amelyeket évtizedeken keresztül kitartóan végzett, semmit sem veszítettek időszerűségükből, kiállták az idők próbáját. Dr. Gubás Jenőt méltónak tartjuk a CÖF–CÖKA által alapított díj elnyerésére.

Dr. Gubás Jenő 1937. november 16-án született a délvidéki Törökkanizsán (Szabadkán hunyt el, 2023. december 13-án, a sz. m.) Az alapfokú iskolát szülővárosában, majd Zentán a Bolyai Farkas Főgimnáziumot végezte el, Belgrádban pedig orvosi egyetemet, 1972-ben itt tette le a fül-orr-gégészeti orvosi szakvizsgát. Szakmai tevékenységét a hazai és a külföldi szaklapokban megjelent írásai, több mint 300 ismeretterjesztő cikke, tankönyvfordítása, valamint a szaktanácskozásokon elhangzott referátumai fémjelzik. A szabadkai kórházban alkalmazott szakmai újtársainak köszönhetően a kórház főorvosaként tevékenykedik egészen 1996-ig, amikor elhatalmasodó, izomsorvadással járó betegsége idő előtt nyugdíjba kényszeríti. Közéleti tevékenységének középpontjában, kezdetben az orvosi nyelv állt. Első önálló könyve 1993-ban jelenik meg Egészségügyünk nyelve – nyelvünk egészsége címmel. Gondolatait már kezdetben jellemezte, hogy az egyedit vizsgálva is a nagyobb összefüggések feltárására összpontosít, azaz rendszerként szemléli a környezetét.

Orvosi tevékenységének kényszerű felhagyása a délvidéki magyarság nagy kérdései felé tereli az érdeklődését. Nemcsak publikál, hanem civil szervezeti keretekben jelen van a közéletben, felelősége segítségével szervez, szervezetet alapít, írásaiban folyamatosan javaslatokat tesz a vajdasági magyar közösséget érintő problémák megoldására, és folyamatosan bírál is. Több évtizedes tevékenysége folytán Gubás Jenő neve szinte intézménnyé vált a délvidéki magyar közéletben. Józansága, orvosi precizitással kimondott, megalkuvást nem ismerő bírálati, és korát megelőző megoldási javaslatai révén a vajdasági magyar értelmiség lelkiismeretévé vált. Gubás Jenő nem

magányos harcos; nemcsak felesége áll mellette szellemi társként és ápolójaként, hanem sok értelmiségit is maga köré vonzott. Ez a szellemi műhely lámpásként világította be a délvidéki magyar közéletet. Gubás Jenő munkásságának talán legjobb összefoglalása az Aracs Társadalmi Szervezet máig tartó és főleg hatásaiban máig érezhető évtizedes tevékenysége. Az Aracs-díj megalapításával és odaítélésével tovább erősödtek a közösségért felelősséget érző gondolkodó értelmiségiek közötti szálak. [...] Szintén az Aracs szervezethez köthető az emlékjelhagyás, amelynek célja emléktáblával megjelölni azokat a házakat, épületeket, amelyekhez valamilyen magyar vonatkozású kulturális tartalom köthető. Az Aracs szervezet szívügyének tartotta a szór-

ványban élő magyar emberek sorsát is adományok eljuttatásával (pénz, ruha, lábbeli, könyv), gyermeknyaraltatással és más tevékenységekkel támogatva őket. Gubás Jenő az egyik alapítója az immár 18 (23 sz. m.) éve negyedévenként megjelenő Aracs folyóiratnak, amely címében is és szellemiségében is »a délvidéki magyarság közéleti folyóirata«.

Gubás Jenő az utóbbi időben kevésbé van jelen a közéletben, de a közösségért való tenni akarása változatlan. Évtizedekkel ezelőtt lejegyzett felvetéseinek, javaslatainak egy része megvalósulni látszik, ám még mindig sok olyan gondolata vár megvalósításra, amely a Délvidéken élő magyarok megmaradása, önvédelmi harca szempontjából létfontosságú.”

Fotók a családi archívumból

A Magyar Parlamentben Orbán Viktor miniszterelnök
2000-ben átadja a Kisebbségekért díjat

Lelki rokkantságunkról a távoli és a közelmúltban. És a jövő?

A szerzőnek egy meg nem jelent és egy 40 évvel későbbi hasonló témakörű írását adja közre a szerkesztőség e közös cím alatt

Lelki rokkantságunk forrásai*

Kultúránkat, a vajdasági magyar szellemi életet boncolgatva – a számtalan pozitívum mellett – olyan meghökkentő jelenségek is felfedezhetők, amelyek a nemzeti öntudat és erkölcsi felelősségünk hiányosságát jelzik. Az ötvenes évekig úgy tűnt, hogy a nemzetiségi kultúrpolitika hibátlan, és hogy a lehető legjobb úton halad, és szellemi életünk a teljes egyenjogúságra épül. Azóta ennek az irányvonalnak számos zsákutcáját fedeztük fel és javítottuk ki, azonban nagyon sok probléma még orvoslásra szorul. Még nem oldottuk meg a magyar tanulók szerb osztályokba való átáramlásának problémáját, a magyar vezető politikusok egy része nem hajlandó anyanyelvén szólni, de nemcsak ők, hanem a gyűléseken, értekezleteken stb. részt vevő magyarság óriási hányada nem él alkotmányos jogával, még ha nagyszámú főlényben is van. Számos vajdasági magyar értelmiségi szókinccse olyan hiányos, beszéde kevert nyelvű, színtelen, tele grammatikai hibákkal, hogy néha zavart érez az ember, ha hallgatja őket. A hétköznapi kommunikációban ez nem is annyira szembeötlő, de amikor az előadótól a szép magyar beszédet igényelnénk, olyankor a megszólalóban és a hallgatóban is kínos érzés támad.

Első pillantásra érthetetlen és megbotránkoztató, hogy anyanyelvünk használatára a szerb és más nemzetiségűek biztatnak. Miért van az, hogy nem igényeljük anyanyelvünket, nemzeti kultúránkat, történelmünket, miért nem tartjuk mindezt a jellemünk, az emberi kiteljesedésünk fontos alapkövének? Miért nem akarunk egész emberré lenni? Honnan ez az igénytelenség, ez a lelki rokkantság?

Számos objektív okot sikerült felismerni és részben megszüntetni, mint például az iskolák anyagi helyzetén javítani, sok minden történt a nyelvi egyenjogúság megvalósítása érdekében, azonban ezt a bennünk élő komplexusos gondolkodást, lelki rokkantságot még nem próbáltuk orvosolni. Ennek az öncsonkítási folyamatnak a kezdetét az első világháború utáni években kell keresni. A kapitalista Jugoszlávia nemzetiségi politikája nem adott lehetőséget kultúránk egészséges fejlődésére, az oktatáspolitikát, a tantervek kidolgozása, a hivatalos művelődési intézmények hiánya nem engedte kifejlődni a nemzeti öntudatot, az anyanyelv és a nemzeti kultúra igénylését. Sőt, egyes bürokratikus, egyénieskedő magatartások, viselkedések, az anyagi-társadalmi érvényesülés lehetetlenségei oda vezettek, hogy gyakran nem mertük, sőt szégyelljük bevallani, hogy magyarok vagyunk. Nyilvános helyen előnyösebb volt nem magyarul beszélni. A fasiszta eszmék terjedése, egy nemzetnek a másik fölé helyezése, szupremáciájának hangsúlyozása a kisebbségben lévőket olyan helyzetbe hozták, hogy szégyellték bevallani, hogy nem tartoznak a nagyobb nemzeti közösséghez. Már maguk is kezdték hinni, hogy elkorcsosultak, gyökérteleknek, sehova sem tartoznak, olyanok, akik semmi kultúrkincset sem tudtak teremteni. Ezt nem is volt nehéz elhinni, mert az iskolában csak az anyanyelv volt magyar, a tanterv már nem ölelte fel a magyar szellemi élet megismertetését. Az amatőr művelődési egyesületek csak a giccset termelték, vagy csupán bálákat tudtak rendezni.

Történelmünket nem tanultuk, és hivatásos művelődési intézetünk nem volt. Ezért hihettük azt, hogy nincs és nem is volt népművészetünk,

dalaink, táncaink. Történelmünk feledésbe merült, nyelvünket kezdtük elhanyagolni. Elhanyagoltuk, mert emocionális gyökerek nélkül maradt, nem ismertük népdalaink jellegzetes dallamát, néptáncunk mozdulatait, szemünk előtt már nem jelentek meg népi varrottasaink gyönyörű virágai, hisz mindezt nem is nagyon ismertük. A fogalmak, ha magyarul is ejtettük, idegen asszociációt jelentettek, idegenül kezdtünk gondolkodni, pedig magyarul beszéltünk, és így nyelvünk elvesztette az anyanyelv legfontosabb elemeit, jellegzetességeit. Anyanyelven értjük, érezzük a legtisztábban a fogalmakat, a legfinomabb árnyalatait is meg tudjuk különböztetni. Ma viszont szinte megszokott dolog, hogy egyes kifejezéseket téves értelemben használunk, még a durvább tévedéseket sem veszszük észre, hogy a finom árnyalatokról, vagyis a fogalom több módon való kifejezéséről ne is beszéljünk. Igaz, hogy a beszélni tanulás ideje a legfontosabb szakasz az egyén életében az anyanyelv elsajátításában, de szókincsünk a felnőttkorig, sőt még azon túl is gyarapodik, mi pedig ezt csak legföljebb a négy polgári iskoláig gyarapíthattuk, az utána tanultakat már szerbül ismerhettük meg, magyarra pedig csak átfordíthattuk, úgy, ahogy ezt eddig a más nyelvek tanulásánál tettük. Most már másodkézből tanultuk anyanyelvünket, úgy, ahogy az idegen nyelveket tanulják, és így számunkra lassan idegenné is vált.

És felnőtt ez a generáció, lassan már a második is, tele kételyekkel, komplexusokkal, az anyanyelv szeretete, történelmünk és szellemi örökségünk ismerete nélkül.

Azóta nagyot fordult a világ. A hatvanas évektől új lendületet vett szellemi életünk. De ki róhatja meg ezeket a szülőket, nagyszülőket, akikben még él lelki vívódásuk, a kisebbségi helyzetből, traumából származó minden hátrány és megkülönböztetés fájó emléke. Ők gyermekeiknek könnyebb életet szántak, ezért próbálták megóvni őket hasonló kellemetlenségektől, viszont nem voltak olyan előrelátók, hogy tudatosodjon bennük: ez az út sem teremt lelki egyensúlyt. Akkor hol a megoldás? Melyek azok a tennivalók, amelyekkel meg tudnánk szüntetni ezt a téves gondolkodást, ezt a helytelen viszonyulást magunkhoz és együttal a világhoz is?

A nyelvi egyenrangúság feltétlenül szükséges. Sokat tettünk már e célból, de a gyakorlat megvalósítása teljes egészében még várat magára. Enélkül pedig nem lehetünk az ország egyenrangú polgárai, és a kisebbségi érzés nem szűnhet meg. Emellett a közéletnek, de a tudománynak is a magasabb szintű nyelvét művelve szókincsünk is gyarapodna.

A másik fontos dolog – amiért még nagyon keveset tettünk – az anyanyelv megszerettetése, az iránta való megbecsülés és felelősségérzet felébresztése. Ezt pedig csak úgy tudjuk elérni, ha lelkes tanítása és ápolása mellett a nemzeti kultúránkat is ápoljuk, kutatjuk, tanítjuk, és ezzel érzelmi alapot, kötődést teremtünk.

Iskoláinkban a zenei és képzőművészeti nevelést, azzal érvelve, hogy „mellékes tantárgyak”, zömével szerbhorvát nyelven tanítják. Történelmünk tanítása a tanár ambíciójától függ, vagy attól, hogy az irodalomtanár az egyébként is bő programjába mennyit tud még belepréselni. Tankönyveink idegen szellemben íródtak. Beszélnek a tengerpart szépségeiről, a szlovéniai hegyekről, a sárhegyi kutyáról, a föld minden csodájáról, csak ennek a vidéknek a szépségeiről, gazdagságáról, szokásairól kevés szó esik. **Ideje lenne már felfedezni magunkat, szellemi gazdagságunkat, vidékünket, szokásainkat, és a terveteket a szükségleteinkhez alkalmazni – de jure is! Merjünk magyarok lenni zenénkben, a képző- és iparművészetünkben stb. És végül kezdjük már el szeretni és becsülni azt is, amit mi és dolgos elődeink itt, ezen a sokat szenvedett földön alkottunk.**

Árulásaink**

Már többször idéztem azt a gondolatot, hogy az a nép, amelynek nincsen megfelelő értelmiségi rétege, vagy **ha az idegen érdekeket szolgál**, irányt veszve csak botorkál a korban, miközben elvész a történelmi és azonosságtudata, a jövőképe, valamint önbecsülése, míg végül hitevesztetten feladja anyanyelvét, nemzeti sajátosságait, és beolvad az egészségesebb nemzetudattal rendelkező népek tengerébe. Ez nem pótolható szórványos egyéni értelmiségi megnyilatkozása-

sokkal vagy tevékenységgel, hanem olyan értelmiségi közéletre van szükség, amely figyelemmel kíséri az adott nép sorsát, jövőjét és a boldogulását befolyásoló tényezőket, nem közömbös a társadalmi kóros elhajlásokkal szemben, nem húzódik vissza a szűk hivatásának elefántcsont-tornyába, hanem érzékeny a környezete problémáira, amelyekre mindig reagál, és a véleményét a jobbítás, a társadalmi haladás érdekében nyilvánosságra is hozza.

Hogy a délvidéki magyar értelmiség, főleg azok, aki az intézményeink szellemiségét alakítják és befolyásolhatják, hajlandók-e az itt élő magyarság nemzettudatának az erősítésére, ami a megmaradásunk legfontosabb követelménye, a nyelvének ápolására, a kultúrájának támogatására, hogy segítségére lesz-e a gazdaság megszervezésében, azt a következő példák híven illusztrálják. Ennek eldöntését az olvasóra bizzuk.

Hallgatom az Újvidéki Rádió pénteki művelődési műsorát. A műsorvezető dr. Silling Istvánal folytatott telefonbeszélgetést, aki többek közt megjegyezte, hogy a tárgyalt téma az „**anyaországunkban**” másként működik. Hallva ezt a műsorvezető, arra emlékeztette a riportalányt, hogy nekünk, mármint a „vajdasági” magyaroknak **ez az anyaországuk**. A túlfűtött megfelelni vágyástól indítatva talán fel sem fogta, hogy milyen butaságot mondott, hiszen minden magát magyarnak vallónak csak Magyarország lehet az anyaországa. Szülőföldje vagy lakhelye természetesen bármely országban lehet, de a magyaroknak csak egy anyaországuk van, Magyarország. Persze Sillingnek jogában állt, sőt elvárható lett volna, a műsorvezetővel vitába szállni, de a „haverkodó”, mindent dicsérő társalgás kínosá tette volna a vitát. Így a rádióhallgatók máig sem tudják, hogy a szabadkai Tanítóképző Kar tanárának melyik az anyaországa.

A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház kiemelt jelentőségű a délvidéki magyar színházaink között, ezért a hazai pénzelés mellett magyarországi támogatásban is részesül, és számtalan anyaországi meghívást kap. Ennek ellenére a színház igazgató-rendezője a Vajdaság Ma portálon a Pass-port Subotica/Szabadka elnevezésű, Grad demona/A démonok városa al-

című darab kapcsán a következőket jelentette ki: „Olyan érzésem van, hogy most a szerbiai színházi világban jobban otthon vagyok, ami talán normális is, hiszen mi elsősorban szerbiai színház vagyunk...” Mondja ezt annak a színháznak az igazgatója, amely intézmény annak az írónak nevét viseli, aki a magyarságáról a következőképpen vall: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható.”

Mostanában sok szó esik a Tanyaszínházról. Különösen a darabválasztást dicsérik, főleg azért, mert ez rólunk, „vajdasági” magyarokról szól. A gondot csak az jelenti, amit a rendező a darab megalkotásáról, mondanivalójáról és szellemiségéről nyilatkozott: „**A nosztalgia és a visszavágyódás nekem is lételemem, itt van még bennem a jugoszláv identitás. Ez kissé talán banális, de nem érzem magam sem magyarnak, sem szerbnek.**” (Magyar Szó, 2012. július 28., 29., szombat–vasárnap) Persze, az olvasót elsősorban az érdekelné, hogy egy Puskás Zoltán magyar nevű értelmiségi milyen nemzeti-ségű. Lehet, hogy jugoszlávnak vallja magát, de ez a fogalom már a múlté. Az azonban teljesen érthetetlen, hogy egy értelmiséginek hogyan lehet nosztalgiája egy kommunista diktatúra iránt, amelynek időszakában 40 000 magyart végeztek ki, köztük diákokat is, csupán azért, mert magyarok voltak, nosztalgiát érez a bajusztépések, a vagyonelkobzások időszaka iránt, visszasírja a Goli otok-os¹ időket, a másként gondolkodók bebörtönzését, merthogy ezek is a jugoszláv időszakot jellemezték. Úgy látszik, Puskás Zoltán nem vallja azt az elvet, amit Herceg János még korábban az egyetemes magyarsághoz tartozást tagadó symposionisták generációjával ellentétben mondott, miszerint mi nem magyarul beszélő jugoszlávok vagyunk, hanem Jugoszláviában élő magyarok.

Érdemes néhány szót ejteni a Sass Lászlóval kapcsolatos eseményekről is. Sasst Szabó Pálóczi Attila a következőképpen jellemzi: „mindenkít gyalázott, aki közszereplést vállalt... súlyos átkokat is szórt, e-mailben zaklatott, sértegetett minősíthetetlen módon kolleganőket, újságírókat és szerkesztőket... úgy viselkedett, ahogyan

¹ Kopár-szigeti börtön

az internetes közösségekben az úgynevezett trollokat jellemezzük. Vérbeli troll volt ő hosszú-hosszú időn át...” (M. Sz. 2012. VIII. 4., 5.) Nos, ez a személy bírósági pert veszített Toroczka Lászlóval, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom elnökével szemben, mivel bizonyítékok nélkül azzal vádolta, sértette meg a Magyar Szó olvasói rovatában a jobboldali politikust, hogy Gyurcsány embere. Ezért 150 000 dinár bírságot róttak ki rá, amit ő nem volt hajlandó kifizetni, inkább a börtönt választotta. Ez az eset egy ép ésszel föl nem fogható lavinát indított el, Sasst újságírónak „léptették elő”, és mindhárom szerb újságíró-szervezet (Szerbiai Újságírók Egyesülete, Szerbiai Újságírók Független Egyesülete, Vajdasági Újságírók Független Egyesülete) kérelmezte a köztársasági elnököt, hogy részesítse kegyelemben Sasst. Azzal indokolták, hogy egy „újságírót” azért, mert véleményt nyilvánított (valójában alaptalanul sértegetett) egy demokratikus országban, ahol a szólásszabadság garantált, nem lehet börtönbe zárni. A Sass által megírt kegyelmi kérvényt maguk az újságíró-egyesületek továbbították az államfői kabinetbe, ahol gyorsított eljárással meg is született a megkegyelmezés. Ez alatt az idő alatt a szerb sajtó naponta tudósított Sass megpróbáltatásairól, amihez szolgalelkűen a magyar médiumok is csatlakoztak, a tartományi tájékoztatósi titkár személyesen kereste fel Sass feleségét, végezetül pedig a megkegyelmezés után Belgrádban a köztársasági elnök személyesen fogadta az elítéltet. Ezt a túlzott „törődést” már Sass is sokallta, hisz úgy nyilatkozott, hogy már a csapból is Sass folyik.

Ennek a politikai cirkusznak valójában két oka volt. Az egyik, egy magyarországi jobboldali szervezetnek visszavágni, banálissá tenni a bíróságon jogosan elért sikerét. Erre a naivul jóhiszemű Sass, aki még élvezte is ezt a (hazug) népszerűséget, alkalmasnak bizonyult. A másik ok, amely sokkal nagyobb súllyal bír, a temerini fiúk esete. Ezen szerencsétlenek érdekében már sokan intervenáltak, kérvényezték a büntetésük csökkentését itthon, de a határon túlról is. Mindez süket fülekre talált. Most – ebben a pitiáner ügyben – a szerb politikum alkalmat látott, hogy a mindig követelődző magyar kisebbségnek ne a nagyobb horderejű dologgal, hanem ezzel

fogja be a száját. Most már senki sem mondhatja, hogy csak szerb (gyilkos) elítéltek részesültek kegyelemben.

[...] Zenta polgármestere bemutatkozásakor azzal dicsekedett, hogy a gimnáziumot szülővárosában, Zentán végezte, miközben „suksüközött”, és más nyelvi hibát is vétett (köszönve stb.). Nem tudom megérteni azt a magyartanárt, aki négy év alatt nem képes a tanulóival elsajátíttatni a kijelentő és a felszólító mód közötti különbséget. De ha már a magyar irodalom és nyelv tanára ennyire igénytelen (ami pedig az egyetemét is minősíti), akkor legalább a többi tanár között akadhatna egy, aki megkövetelhetné az anyanyelv pontos használatát. Vagy lehet, hogy ők is suksüköznek? Azt sem tudom megérteni, hogy ezeket az embereket nem zavarja az, hogy ilyen gyatrán beszélnek az anyanyelvüket, amikor más régiók magyar küldöttségeivel tárgyalnak.

[...] Szabadkán a Vajdasági Magyar Szövetség (a továbbiakban VMSZ) egyik eminens vezetője hasonló módon suksüközik, és hasonló nyelvi hibákat vét. **Hogy hogyan harcolhatnak ezek a politikusok a délvidéki magyarság boldogulásáért? Sehogyan sem! Mert amint Kölcsey az unokaöccsének szánt Intelmeiben írja: „Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! Mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog.”**

Nagy változások következtek be az ideai Magyarokarszai Íróklub szervezésében. A VMSZ sugallatára a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) a hazai és az anyaországi támogatások, valamint a politikai befolyásoltság birtokában leváltotta az évek óta az egyetemes magyar nemzetben gondolkodó és működő szervezőbizottságot, és a helyébe egy jugo-liberális értelmiségi csoportot bízott meg. Lovas Ildikónak, az MNT kulturális bizottsága elnökének az indítványára a szervezőbizottság élére dr. Bányai Jánost nevezték ki, azt a személyt, aki Hornyik Miklós szerint „főállású jugoszláv”, Benedikty Tamás pedig így jellemzi: az, „aki a titoista kultúrpolitika hű kiszolgálójaként is mindig mellébeszél”.

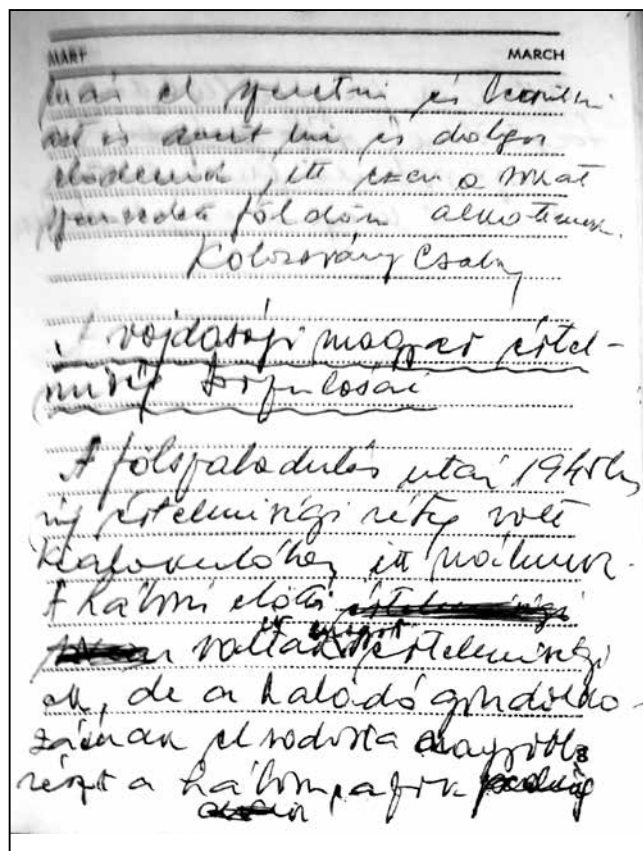
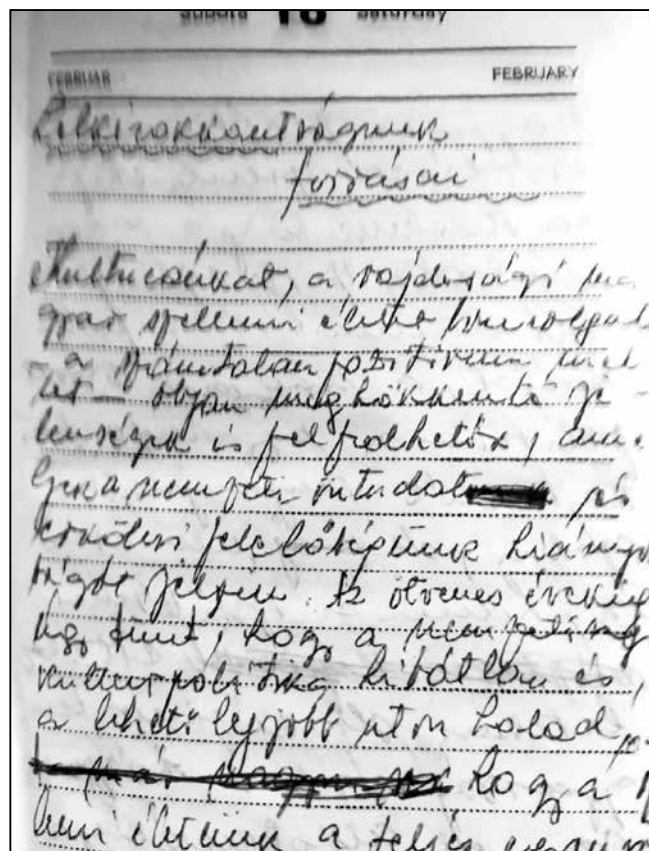
A VMSZ-nek mint pártnak mindig szüksége volt bizonyos értelmiségi támogatásra, hogy a délvidéki magyarság szemében és a min-

denkori magyar kormány előtt hitelessé vájon. Mivel a nemzeti érzelmű értelmiségi csoport nem volt hajlandó feladni pártfüggetlen magatartását, és esetenként bírálónan viszonyult a VMSZ időnkénti langyos állásfoglalásával szemben, amit a szerb hatalom iránt tanúsított (általában csak odáig ment el a VMSZ, hogy a vezetők pozíciója megmaradjon, csorbát ne szenvedjen), ezért a párt a jugo-libeláris értelmiséggel, azaz a pozícióban lévőkkel lépett szövetségre. Ezt az értelmiségi csoportot nem zavarta az, hogy a VMSZ mennyit tesz, illetve tesz-e egyáltalán valamit is a délvidéki magyarság érdekében, nem bírálta a pártot, a VMSZ pedig ennek fejében politikai és bőséges anyagi támogatást nyújtott a liberálisoknak és a „bólogatóknak”. Így került Bányai is a szervezőbizottság élére.

[...] A szerbiai magyarság mélységes félelemben él. A magyar falvakban a Koszovóból tudatosan betelepített romák tartják rettegésben a lakosságot, a nagyobb településeken pedig a szerb sovíniszták. A rablások és a megfélemlítések

olyan hatalmas méreteket öltöttek, hogy azok már a magyarság normális életét veszélyeztetik. Akinek lehetősége van, az elmenekül. [...] Az extrém bántalmazáskor vagy jogcsorbításkor a magyar médiumokban a VMSZ közread egy tiltakozást, amit a szerb sajtó tudomásul sem vesz, a hatalom úgyszintén, és e nemzettöredék kálváriája folytatódik tovább, mintha mi sem történt volna. A VMSZ a tehetetlenségét azzal magyarázza, mint a hasonló megalkuvó elveket valló Romániai Magyar Demokratikus Szövetség, illetve a felvidéki nemzetáruló Híd–Most, miszerint azért kell a hatalomba beépülni, mert csak így képviselhetik a magyarság jogait. Azt viszont nem kívánják tudomásul venni, hogy a hatalomban nekik is a kormány programját kell végrehajtaniuk, ami pedig többször a kisebbségi érdekekkel szemben áll. Ellenzékiként is harcolni és pozícióban is lenni egyszerre nem lehet. Mert „Krisztusnak és Pilátusnak, farizeusoknak és vámosoknak, zsidóknak és rómaiaknak egyformán szolgálni nem lehet” (Dzsida Jenő).

* A Kolozsváry Csaba szignóval ellátott írás kéziratának elejéről és végéről készült fotók

** Az Aracs 2012/4. számában megjelent írás szerkesztett, rövidített változata.

„Próbálok család nélkül”

Horváth Emmának

Horváth Emma
(1936–2024)

A Kastélyban, ahol már semmi sem emlékeztetett az egykorvolt pompára, csak maga az épület meg a szó: Kastély, nos, ott, a Kastélyban magyaróra volt. Talán tavasz, talán ősz, nyárelő vagy nyárutó? Az alig középiskolás fiú az irodalomkönyvben lapozgatott, nem igazán érdekelte, tanárnője miről beszél. Talán semmi sem érdekelte, csak lapozgatott. Szomorú volt, bánatos, bizonyára szerelmes is, mert egy alig középiskolás fiú szomorú, bánatos és szerelmes. Reménytelenül szerelmes.

A verseket nem szerette, a regényeket nagyon! Szeretett sivatagon és vadonban kalandozni, szerette bejárni Amazóniát és Patagóniát, szeretett a keresztes lovagokkal harcolni, hunokkal, besenyőkkel vágatni a pusztában, indiánokkal nyomokat cserkészni; volt tengerész vitorlás és papiruszhajón, és asztronauta valahol, valamelyik galaxisban. Járt a piramisok tövében, megmártózott a Gangeszben; látta a hajnalt és a naplementét a nádasban, a lápon, csizmája alatt

csikorgott a hó, hallotta farkasok vonítását és oroszlánok üvöltését; érezte, hogyan reng a föld, milyen forró a láva, és mekkorát zöttyen a szekér, ha nyikorgó kerekének tengelye kettétörik. És volt, hogy a kisködmöne nagyon szorította.

A verseket, a költőket nem szerette, azt a hernyóbajszú, szemöldökét ráncoló proletárköltőt még annyira sem. Hamisnak érezte, nem is akart törődni vele, mert ő volt a munkásköltő, a proli, a lepusztult bérházak lakója, a munkásosztály maga, aki a kizsákmányolás ellen öklét emelte, rázta, majd öklével lecsapott – és minden jóra fordult: a boldog jelenben már nem kellett kis lábaskában kegyelmeséktől hazahozni a vacsorát, a mosónők a mosástól nem görnyedtek kicsit sem, s mindenki tudta, minden anya ifjú asszony, aki tiszta kötényt hord, s nekik a postás nem csak álmukban köszön – mondták, állították azok, akik tanítottak, neveltek, okítottak. S ő, az alig középiskolás fiú viszont csak azt látta: anyja a bögrét két kezébe fogta, úgy, estefelé egy vásárnap, csöndesen elmosolyodott, s ült egy kicsit a félhomályban. S látta azt is, a mosónők még mindig korán halnak...

Lapozgatott az olvasókönyvben, kedvetlenül, talán kicsit szomorúan, talán reménytelenül szerelmesen, ősz volt, vagy tavasz, nyárelő vagy nyárutó. Az ötvenegyedik oldalt lapozta volna tovább, amikor keze, ujjai között a lap megállt a levegőben:

*„A semmi ágán ül szívem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szeliden
s nézik, nézik a csillagok.”*

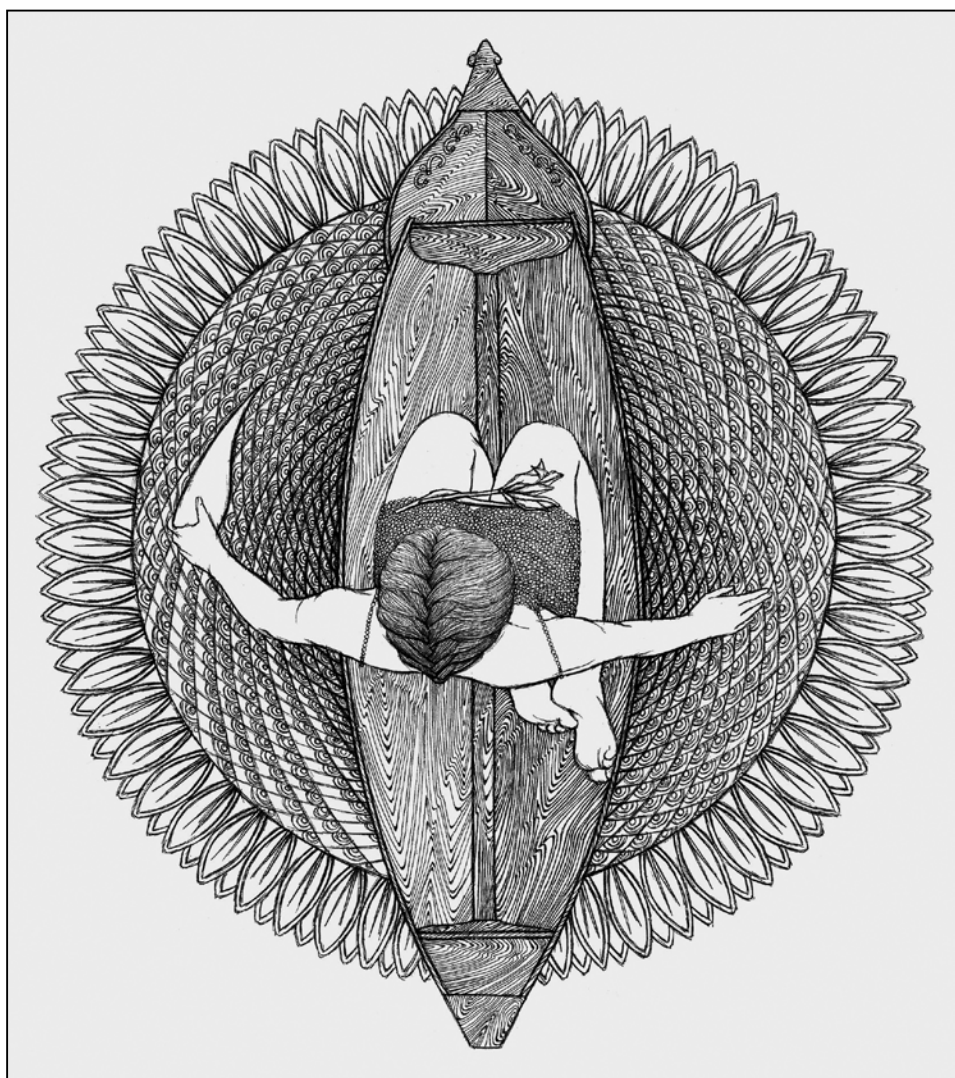
A kép annyira megdöbbenette, hogy ceruzát fogott, s a lap szélére lerajzolta, lerajzolta a semmi ágát, ahol egy törékeny madárka felé hátát fordítva ül (a léleknek talán az a madara, akit egykor légpuskájával megölt?), ült a madár

a semmi ágán, kis teste hangtalan vacogott, s köréje gyűltek szelíden, és nézték, nézték a csillagok. És ekkor útra kelt a fiú, ment az Őszbe, vijjogva, sírva, kergetőzve, ballagott a Szajna felé, s égtek lelkében kis rözse-dalok, füstösek, furcsák, búsak, bíborak. Feje fölé a csillagok jeges tüzet kavartak, a kardvirágok hegye véres volt. Voltak alvó szegek a jéghideg homokban, és plakátmagányban ázó éjjelek – valaki égve hagyta a folyosón a villanyt, s látta a Bárány vérét kiontva. Ment a fényhez, de nem kérdezett tőle semmit, a dér a kökényt megeste, hűvös és öreg volt az este. Bokrokba szél és macska bútt, a sötét fák sora eldőlt. Álmában fútt a szél már éjjelente, s

kérdezte: mit ér a szó két háború között, s mit ér ő, a ritka és nehéz szavak tudósa? Tajtékos égen ringott a hold, s ő nem tudhatta, hogy másnak e tájék mit jelent. Azt viszont tudta, nem is tudta, csak érezte: „Az ember végül homokos, / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz merengve és okos / fejével biccent, nem remél.”

A Kastélyban, ahol már semmi sem emlékeztetett az egykorvult pompára, csak maga az épület meg a szó: Kastély, nos, ott, a Kastélyban magyaróra volt. Talán tavasz, talán ősz, nyárelő vagy nyárutó?

Horgos – Szabadka, 2011. április 11.

Illusztráció Hedry Mária *Fénykeresők* című kötetéhez

A Tanárnő

Amikor az ember már elmúlt hatvanéves, hozzá kell szoknia, hogy nemcsak a ráncok szaporodnak a szemünk sarkában, nemcsak a hajkoronánkban lesz egyre több ősz tincs, de már gyakrabban kell szemüveget biggyeszteni az orrunkra, ha olvasni szeretnénk, és mintha a lépcsők is magasabbak lennének, mint tíz évvel ezelőtt voltak. Azt is mondhatnám, hogy „lassan öregszünk”, de észre kell vennünk, hogy bizony nem lassan, hanem egyre gyorsabban peregnek a napok. Szomorú, de mind több rokontól, barátától, ismerőstől kell elköszönnünk, mert ők már egy másik dimenzióból intenek felénk. Fájdalmasak ezek a búcsúk, különösen, ha erős szálak kötöttek bennünket egymáshoz...

Január 4-én elment Horváth Emma tanárnő is. A TANÁRNŐ, csupa nagybetűvel írva. Mindenki ismerte őt. Sokan mondják, hogy Emma tanárnő egy legenda volt. Azt nem tudom, hogy így van-e, vagy sem, de biztos, hogy rengeteg ember ismerte, tisztelte, szerette. Sokan tartottak is tőle, mert szigorú tanár volt. Mindig sokat követelt a tanítványaitól, de azzal a tudással, amelyet tőle megtanult valaki, bátran nekivághatott az életnek, a továbbtanulásnak, az egyetemnek. Arra a tudásra lehetett alapozni!

1979-et írtunk. Az ősz nyáriasan meleg volt. A Népkör bejáratánál toporogtam, és a szemem sarkából lestem azt a három lányt, akik önfeledten nevetgéltek valami tréfán. Ők is vártak valakire. A megbeszélt időponthoz képest jó fél órával később több táskával és szatyorral felpakolt biciklivel karikázott be Horváth Emma tanárnő. A lányok azonnal körbecsicseregtek. Akkor a Tanárnő hirtelen felém fordult, és jó hangosan, a rá jellemző hanghordozással megkérdezte: „*Mademoiselle, maga is rám vár? Isten hozta az első próbán!*”

Így történt a megismerkedésünk, és így kezdődtek az első lépések, amelyek engem a versmondás világába vezettek. Sok próba, sok munka, néha könnyek, sokszor nevetés. A fellépések

elmaradhatatlan izgalmai, az öröm, mikor a közönségnek sikerült átadnom azokat az érzéseket, amelyeket belőlem kiváltott az a bizonyos vers, és azt, amit nekem jelentett, s amikor a nézők kétszer is visszatapsoltak egy-egy jól sikerült előadás után.

Az Életjel Csáth Géza Művészetbaráti Körében ezután megszámlálhatatlan találkozás született. Kivel? Mivel? Szavalótársakkal, közönséggel, tanárokkal, újságírókkal, írókkal, költőkkel. Emlékszem, milyen izgatottan készültünk azokra a műsorokra, melyeken együtt léptünk fel Konrád Györggyel, Csoóri Sándorral, Mészöly Dezsővel, Lator Lászlóval vagy a vajdasági irodalmi élet nagyjaival: Ács Károllyal, Herceg Jánossal, Németh Istvánnal, Kopeczky Lászlóval vagy Tolnai Ottóval. És ezt is mind Horváth Emma tanárnőnek köszönhattük!

De volt sok vidéki előadásunk is. A Csáth-kör tagjai vendégszerepeltek Adán, Becsén, Kanizsán, Újvidéken. Tapsolt nekünk Budapest, Eszék, Zágráb közönsége. Báboztunk és énekelünk óvodákban, iskolás gyerekekkel együtt mondtuk Petőfi Anyám tyúkját, idősoththonokban a szépkorúakat is elvarázsoltuk.

Emma tanárnő a zene világára is ablakot nyitott nekünk. Nem múlhatott el egyetlen irodalmi est sem zenei kíséret nélkül. A szabadkai zeneiskola diákjai és időnként tanárai is felléptek a Csáth-kör estjein. És mily csodás! A Tanárnő mindig megtalálta az adott irodalmi alkotáshoz leginkább illő zeneművet. Kísértek bennünket zongorán, hegedűn, fuvolán, még dobon is! Én legjobban azt szerettem, ha az elhangzó szövegre énekszó felelt. Emlékezetesek azok a karácsonyi műsorok, amelyeken Miocs atya vezetésével a Paulinum énekkara tette varázslatossá az ünnepi hangulatot. Igen! Az egyházi személyek is nagyra becsülték Emma tanárnő munkáját, és megtiszteltetésnek érezték, ha az ő bevezetőjükkel kezdődött az ünnepi program. Óh, hányszor hívott minket Szakály József atya a Jézus, a mun-

kás templomba, hogy az ő híveinek is adjuk elő a karácsonyi vagy húsvéti műsorunkat. Ilyenkor a plébános úr különleges orgonatudásáról is meggyőződhattünk, és egy kicsit úgy éreztük, hogy ezáltal mi is közelebb kerültünk az Úrhoz.

A Tanárnő fontosnak tartotta, hogy a zene mellett a képzőművészet is jelen legyen az estjeinken. A fiatal művészpálinkák és a már ismert festők, szobrászok alkotásait is megnézhetette a közönség, a műsorok bevezetőjében pedig be is mutatták az alkotókat. Ezekből a találkozásokból is mindig tanultunk. Mennyi-mennyi mindenről beszélgettünk Emma tanárnővel! Mesélt Michelangelo Pietàjáról, Picassóról, Munkácsy életéről. És amit nagyon szeretett: a balettről, a táncról, a

pantomimról, Marcel Marceau hihetetlen nagyságáról. Nagyon sokat tanultunk tőle mi, a diákjai, a közönség és mindenki, aki az közelébe került.

Hatalmas úr maradt utána. Ő teljes életével, lényével azonosult azzal a feladattal, amit vállalt, ezért pótolhatatlan.

Visszük tovább, amit tőle tanultunk, és igyekszünk mi is továbbadni azoknak, akik még fogékonyak arra a világra, amely sajnós ma már lassan eltűnőben van. Büszkék vagyunk arra, hogy a tanítványai lehettünk, és reméljük, hogy Emma tanárnő is büszkén tekint le ránk onnan fentről, és mindaz, amit tőle kaptunk, továbbvisz bennünket utunkon.

Drága Tanárnő, nyugodjék békében!

Illusztráció Hedry Mária *Fénykeresők* című kötetéhez V.

„Még kér a nép...”

Két éve zajlik Ukrajnában az orosz–ukrán háború, amelynek egyre tragikusabbak a következményei. A hadiállapot nem enyhült, a feszültséget minden oldalról már szinte tapintani lehet. Kárpátalján is egyre több alkalommal zúgnak a felszálló rakétákat jelző szirénák, amelyek hangja lélekbemaró. Az oktatási intézményekből óvóhelyre kísérik a gyerekeket, s így megbomlani kényszerül a tanmenet és a gyermekek nyugalma. A hideg, mord óvóhelyek, pincehelyiségek és sötét folyosók közepette átélt félelem mély hatással van a felnövekvő generációkra, pedig számukra már a közösségépítés is nehéz feladattá válik ebben a vészterhes időszakban. Sok médiafelületen lehet olvasni a következő megállapítást: *egyre fogy a kárpátaljai magyarság*. Igen, ez tény, de ugyanúgy igaz minden nemzetre vonatkozóan is az ellehetetlenített helyzet miatt. Természetesen számunkra a magyarság aggasztó helyzete kerül előtérbe. Ám nem reménytelen a helyzet.

Kerek harmincöt éve, 1989. február 26-án zajlott le a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) alakuló gyűlése, amely kifejezte a nép akaratát, kérését: tömbösíteni kívánta a magyarságot Kárpátalja-szerte. Ez volt az a sarokkő, melyre azóta is folyamatosan szakadatlan erővel épít ez a szervezet, több-kevesebb sikerrel. A háború miatt a KMKSZ még nehezebb helyzetbe került az ukrán hatalommal szemben, ám sosem adta fel a harcot, most sem futamodik meg. Továbbra is mindent megtesz a magyar iskolák, óvodák támogatásáért, fenntartásáért, hiszen ezekben az intézményekben bővítheti tudását a jövő reménysége. Sajnos az elmúlt év novemberében egy megrendítő esemény főhajtásra kény-

szerítette a szervezetet, de nem a megadás és a feladás tekintetében, hanem az őszinte tisztelet okán, ugyanis váratlan hirtelenséggel elhunyt a szervezet alelnöke – Barta József. Ő volt az összekötő kapocs a magyar nemzet és az ukrán hatalom között. A Kárpátaljai Megyei Tanács képviselőjeként és a KMKSZ alelnökeként felbecsülhetetlen munkát végzett, ami reményt és védelmet is adott a helyi magyarság számára. Elvesztése komoly nehézségeket jelent nemcsak az azonnal fellángoló hatalmi harcok okán, hanem nemzeti értékeink, hagyományaink megőrizhetősége szempontjából is. A helyi magyarság igényli nemzeti hagyományainak, szokásainak megtartását. Mindehhez a KMKSZ igyekszik biztos háttérrel nyújtani, e célért harcolni, kérni immár 35 éve. Az emberek óhajtják a közösséget, az együtt emlékező tevékenységet. Amint a Petőfi-idézet is jelzi: „Még kér a nép” – tehát igény van rá. Igény van az identitásunk megtartására, függetlenül a fájdalmas események hömpölygő áradatától. Elszenvedjük a háborús cselekmények súlyos következményeit, és egy biztos, biztonságos jövőről álmodik mindenki, nemzetiségétől függetlenül.

A jelen állapotok miatt mind a politikában, mind a közéletben sok mindent lehet a háború számlájára írni, de vajon érdemes? Mindig az adott helyzetet kell megoldani és kihozni belőle a legjobbat. Ha egy 35 éve tevékenykedő szervezet, melynek viharvert múltja és bizonytalansággal tűzdelt jövője van, tud küzdeni, akkor nem szabad feladni a reményt. Egyszer a légiriadók fájdalmas visítása is megszűnik, a fiaink is haza fognak térni, és a felnövekvő generációnak fognak tudni adni – míg kérnek.

A halál elfogadása, a végső elengedés

Egy tabu lassú leomlása

A halál elfogadásának története az emberiséggel egyidős. Koronként, kultúránként változott és változik ma is. Az elmúlt évtizedekben, pontosabban a kommunista ideológia virágzása idején nem volt ildomos a halál előtti állapottal foglalkozni, mintha nem is létezett volna ilyen élethelyzet. Sőt tabunak számított azt vizsgálni, hogy a haldoklóban milyen lélektani változások játszódnak le. Shakespeare *Hamletje* a végzetes kardvívása előtt ezt mondja:

„[...] egy verébfi sem eshetik le a gondviselés akarata nélkül. Ha most történik: nem ezután; ha nem ezután, úgy most történik; s ha most meg nem történik, eljő máskor: készen kell rá lenni; addig van.”

(Arany János ford.)

Aligha lehet tömörebben és hűvösebben megfogalmazni az élő embernek a saját halálához való viszonyát. Az élet addig van, amíg készen vagyunk a halálra, de hogy ennek a készenlétnek meddig kell tartania, azt nem tudjuk megmondani. Meghalunk most, ezután vagy máskor, a bekövetkezés előtti szakasz az időnk, az életünk.

A mai európai gondolkodásban a halál tudata mintha nem érintené az életet. A történelmi gondolkodás, a tudományos haladásba vetett hit és a technikai fejlődés mítosza mintha elfedné azt az egyszerű tényt, hogy mindannyian meghalunk.

Néhány évtizeddel ezelőtt az emberek nagy többsége otthon született és otthon halt meg. Ezzel szemben ma a születést és a halált, a meghalás látványát a kórházak, elfekvő intézetek falai rejtik. Ebből következik, hogy az elfojtások, az elhárítások súlya ránk nehezedik, pedig már az alapvető ellentmondást is, hogy meghalunk, nehéz elviselni és feldolgozni, nagyon igénybe veszi személyiségünket.

Másfelől azt tapasztalni, hogy a vallásos hit megkönnyíti a halál elfogadását, mivel a kapcsolat a túlvilággal, a „halandóság”

szó imádságokba való állandó visszatérése mintegy megérleli a halál bekövetkezésének tudatosítását. De ugyanezt a célt szolgálja a halálra való tudatos készülődés is. Például vannak közösségek, ahol az illető hosszú éveken át hímezi azt a halotti lepedőt, amelylyel majd saját ravatalozásán fedik be őt. A halál békés elfogadása azonban nemcsak a vallásos vagy a hagyományokhoz kötődő embereknél tapasztalható. Aki életét önmagával való egyensúlyban tudja leélni, nyugodtabban készülődik a halálra, hiszen azt életének részeként éli meg.

Egy kínai bölcsesség erről így szól: „Aki haldokolva nem ellenkezik a halállal, igazi öregkort ért meg.” Vagyis a teljességben megélt élet felkészít a halálra.

A halál minden ember életének része, a halálközeli állapot, a halál fogadása is. Hogyan történik ez meg, hogyan tudjuk tiszteletben tartani a haldokló emberi méltóságát, az mindekelőtt tőlünk függ, és csak másodsorban a környezeti hatásoktól, az éppen aktuális szokásoktól. A haldoklónak már nincs választási lehetősége, már nem próbálhat meg semmilyen más utat, csak a hátralevő rövidet teheti meg: egy másik dimenzióba távozhat. Tárggyá, eszközzé degradálódva felerősödik benne a félelem a halálig vezető úttól. A félelem pedig gyötör, további szenvedést szül.

Ha vannak a haldoklónak kívánságai, vegyük őket figyelembe. Sohasem megvalósíthatatlanok ezek, legfeljebb nem szokványosak, de alapvetően mindig azt tapasztalni, hogy utolsó napjaikat, óráikat a haldoklók szeretteik körében kívánják eltölteni. Halljuk meg ezeket a kívánságokat, még akkor is, ha már szavakban nem tudják elmondani!

Készen kell lenni rá

Éppen a halállal való foglalkozásnak vagy inkább a hozzá való természetes viszonyulásnak a

tagadása, háttérbe szorítása következtében sokáig keveset tudunk arról a folyamatról, amely a haldoklóban lejátszódik.

Az ember többnyire először nem tudja elhinni a közeledő halál valóságát. A lélek mintegy védekezik a nehezen elhíhető ellen. Kapaszkodik, hogy még van mentség, valami történhet, lehet, hogy téves a diagnózis, „az nem lehet, hogy én meghalok”. Az idő múlásával, amikor a test állapotának romlása folytatódik, következik a történésekkel való kényszerű szembenézés, elfogadása, felismerése annak, hogy közeledik a halál. Akkor a lázadás lesz úrrá rajta. Lázadás a sorsa vagy éppen a közvetlen segítségével, gyógyításában részt vevők ellen, haragudhat az egész életre, szűkebb/tágabb környezetére, azokra önti ki haragját, akik a közelében vannak.

A lázadás és harag ideje után jön az alkuozás: hogy még csak egy kicsit éljek..., ameddig a gyermekem leérettségizik..., csak még a karácsonyt érjem meg..., csak még... De ha ez bekövetkezik, jön egy újabb remény, hogy még valamennyit lehessen élni.

Amikor elkerülhetetlennek látszik a végzet, akkor a legtöbb ember passzivitással, szomorúsággal, depresszióval reagál rá. Majd megérkezik a csendes belenyugvás, az elfogadás ideje, amikor már feladja a küzdelmet, és megbékél a halállal.

A halál elfogadásának ezek a szakaszai nemigen körülhatárolhatók. Egyrészt nem mindig ismerhetők fel pontosan, másrészt egyéntől függően kimaradhat egy-egy fázis, előfordulhat, hogy a haldokló megreked valamelyikben, vagy visszaesik a már átéltbe. A halál fogadásába az ember a teljes személyiségét viszi, teljes életútját. Alapvetően fontos, hogy van-e lehetősége erről beszélnie. Ha el tud búcsúzni, bocsánatot kérni, megbocsátani, rendelkezni a dolgai felől, beszélni a féleleméről, az életéről – akkor rendszerint eljut a megnyugvásig, a csendes elfogadásig.

A modern társadalom ma nem tud mit kezdeni a halálélménnyel, a halálra való készülődéssel. Eltávolodik a problémától, elkendőzi azt, és még hazudik is a haldoklónak. Az ágyánál elhangzó „*jobban nézel ki*”, „*biztosan meggyógyulsz*” mondatok ékeken bizonyítják ezt. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy az a feszültség, amelynek a feloldására (ma még) nem áll rendelkezésre a közösségi értékrendszertől általánosan elfogadott megoldás,

elfojtódik, és ezzel a mechanizmussal védekezik mind a haldokló, mind a hozzátartozó. Másfelől viszont erre a védekező mechanizmusra ma még szükség is van, különösen, ha arra gondolunk, hogy amíg a kis falvakban, zárt közösségekben tudni lehetett, hogy „ki lesz a következő”, a civilizált-urbanizált környezetben, városokban a hirtelen halál számos példájával találkozhatunk. Ha ez az elhárítás-elfojtás nem működne személyiségünkben, ha nem lenne folyamatosan az a hamis tudatunk, hogy mi „kivételek” vagyunk, örökös rettegésben élnénk a különböző veszélyeztető tényezők árnyékában. A halálhoz való viszonyunkat alakítja a társadalom, a szűkebb környezet, a család, maga az egyéni sors és természetesen a média is. A televízió által sugárzott erőszakos, brutális filmekről már számos tanulmány készült, üzenettel és ajánlással együtt, amelyet alig hall meg valaki, még a legilletékesebbek sem. Olyan üzenetük van ezeknek a médiatartalmaknak, hogy a halált nem kell elfogadni, „hiszen annyiszor megtörténik, de mi kivételek vagyunk”. A halálhoz való viszonyulásnak ez a „modern” változata eltér a természetestől, tagadást, azaz hazugságot tükröz, ezért káros.

Elengedés

Egy szeretett személy elvesztése olyan tapasztalat, amely megmutatja, mit is jelent a halál. A halálélmény átgázol rajtunk, letaglóz bennünket, elbizonytalanít mindazt illetően, amit eddig természetesnek tartottunk. Nem csupán világtértelemezésünket és énképünket rendíti meg, de változásra, átalakulásra is kényszerít bennünket.

A szeretett személy halála nem csupán saját elmúlásunkat vetíti előre, de bizonyos mértékben mi magunk is eltávolozunk vele együtt. Talán sohasem tudatosodik bennünk olyan mélyen, mint éppen szerettünk halálakor, hogy magunkat mennyire a más személyekhez, közösségünkhöz, dolgokhoz fűződő viszony alapján értjük és ítéljük meg. Talán soha máskor nincs alkalmunk megtapasztalni, hogy a halál miként kényszerít arra, hogy egy új irányba forduljunk, mert mindent megváltoztat bennünk.

Mindazt, amit mások, a szeretteink, a közösség, amelyben élünk, váltottak ki bennünk a múltban és a jelenben, sajátunknak érezzük. Az önmagunk-

hoz való viszonyunkat pedig azok a kapcsolatok formálják, amelyek más személyekhez, különösen szeretteinkhez fűznek bennünket. Így válnak a szeretett személyek énünk részévé, alapvetően hozzánk tartozóvá; meghatározzák érzéseinket, meglátásainkat, életvitelünket, jövőképünket. Amikor aztán egy velünk ennyire összefonódott személy meghal, úgy érezzük, hogy egy kicsit mi is meghalunk, kevesebbek, szegényebbek lettünk.

A veszteség, a gyász érzését a külső környezet is meghatározza. A világ másképpen közelít ahhoz, aki gyászol. Minél erőteljesebb egy társadalomban a gyász és a halál elfojtása, annál kevésbé spontán a gyászolóval szembeni viselkedése, annál türelmetlenebbül fogja követelni, hogy hagyjon már fel végre a gyással.

De nem csupán a világ viszonyul másként a gyászolóhoz, maga a gyászoló is másként éli meg a világot. Bármi másról legyen is szó, történjen bármi más, semmi sem tudja érdekelni, semmi egyébhez nincs ereje. Akkor sem képes az emberekhez közeledni, amikor tényleg szüksége lenne rájuk, pedig épp a másoktól feléje sugárzó melegség tudna segíteni abban, hogy ne érezze teljesen elveszítettnek magát az életben. Ha azonban az emberek nem közelednek hozzá – és ez sajnos nagyon gyakran megesik –, akkor ő maga sem képes közeledni hozzájuk. Így jön létre az elszigetelődésnek, a szorongásnak, a világtól való elidegenedésnek az ördögi köre, ami megnehezíti vagy akár teljességgel lehetetlenné teszi egy új világlátás megtalálását.

A gyászolóban, mindezek mellett, az „idő előtti” halállal kapcsolatban – mert a halál mindig túl korán érkezik – a maga brutalitásában merül fel az élet értelmének kérdése is. Olyan kérdés ez, amelyre az adott helyzetben lehetetlen választ adni. A gyász lényegéhez kétségkívül hozzátartozik ez az értelemkeresés, de ugyanakkor az a tudat is, hogy mégiscsak tovább kell élnünk. Akár annak a reményében, hogy majdcsak megeljük az élet értelmét, akár annak tudatosításában, hogy életünk korábban mégiscsak értelmes volt.

A veszteség okozta megrázkódtatások

A halálhírt követő első szakaszban a megrázkódtatás, a dermedtség, az érzéketlenség alapota jelenik meg. Az első reakción az, hogy

nem hisszük el a hírt. Ez még akkor is így van, ha krónikus betegséget követően áll be a halál. Ez az érzéketlenség azonban távolról sem az érzelmek hiányából fakad, éppen ellenkezőleg: érzelmi megrázkódtatásból. A gyászoló az erős érzelemtől „dermed meg”, olyan erős érzelmek kerítik hatalmába, amelyekkel nem képes megbirkózni. Fontos, hogy érezze: szabad olyan bennulnunk, érzéketlenné lennie, mint amilyen, és senki sem veti a szemére, ha pillanatnyilag nem hullat könnyeket. Ugyanakkor megkönnyebbülést jelent számára, ha hagyjuk őt sírásba kitörni, zokogni, amikor az kikívánkozik belőle.

Az érzéketlenség fázisát a felszakadó érzelmek szakasza követi. Harag, bánat, öröm, düh, szorongás, félelem, tehetetlenségérzés, büntudat – nagyon sokszínű érzelmek kerülnek felszínre. Számos gyászolónál jelentkeznek dühkitörések, amelyek rendre kétirányúak. Házastársak elvesztésekor gyakran figyelhető meg, hogy egyesek indulatosan keresik, kutatják azt a személyt, aki felelőssé tehető a halálért. Ha ráakadnak – legalábbis gondolatban –, az rövid időre könnyíteni tud gyászukon. Mások elhunyt házastársukat vádolják; a vétkest tehát éppen annak az embernek a személyében találják meg, aki elhagyta őket.

Az események visszafordíthatatlansága miatt aztán a gyászolót elárasztja a tehetetlenségérzés. Aminek az elfogadása nagyon nehéz. Amikor dühöngünk, amikor azon munkálkodunk, hogy megtaláljuk a „vétkest”, voltaképpen azt a hamis képet igyekszünk kiépíteni magunkról, hogy nem is vagyunk olyan tehetetlenek. Ha sikerülne bebizonyítani, hogy a halál „csupán” valakinek a mulasztásából következett be, abban az esetben a halál valamelyest veszítene kegyetlenségéből, hiszen áthárítható lenne egy másik emberre. A halálért azonban saját magunkat is elkezdhetjük hibáztatni. A gyásznak ebben az időszakában jelenik meg a személyiséget megpróbáló, gyötrő büntudat. A lelkiismeret-furdalás nem hagy nyugton: megtettem-e mindent, amit megtehettem, hogy életben maradjon, meggyógyuljon, ha esetleg még azt és azt megpróbáltam volna... Ha az élők és a haldokló között teljes volt a megértés, ha elbúcsúztak egymástól, ha problémáikat meg tudták beszélni, a büntudat jelentősen csökken. Aki viszont ezt nem tudta megtenni, annak utóbb kell majd büntudatával megívnia.

A düh, de főleg a büntudat megjelenése volta-képpen már a gyász munka következő szakaszára utal. Ebben a fázisban az elhunytat újból felkutatjuk, újból rálelünk, de ekkor ő már nem olyan valaki, akiről végérvényesen le kell majd mondanunk, hanem átalakul olyasvalamivé, ami most már csak a miénk, önmagunk része. A keresés nem egy gyászolónál a szó szoros értelmében játszódik le. Van, aki például a bevásárlóközpontban tekintetével szakadatlanul meghalt házastársát keresi, vagy magányos sétáin arra az oldalra pillantgat, amelyiken a társa ment mellette. Máskor arról hallunk beszámolót, hogy a megözvegyült társ az autók zaját figyeli, és nyugtalanság fogja el, amikor „élettársa autójának hangját meghallja”. De az is megtörténik, hogy az elhunyt házastárssal való hasonlatosságot keresi a környezetében élő emberekben, hosszasan fürkészgetve azok vonásait. A figyelem általában olyan helyekre, tevékenységi formákra irányul, amelyeket az elhunyt szeretett. Mindez akár odáig is terjedhet, hogy a gyászoló átveszi az elhunyt életstílusát. Ilyenkor a keresésben a korábbi szokások átmentése nyilvánul meg, másfelől viszont a keresést az eltávozott személlyel való állandó foglalkozás motiválja. A vélt megtalálás azonban a gyászolót ismételten érzelmi káoszba taszítja, mert már azt hitte, megtalálta azt, akit elvesztett, és most újfent kénytelen elszemvedni a veszteséget. Az ilyen kereső magatartás azonban mindjobban felkészíti a veszteség elfogadására, arra, hogy az életét az elhunyt nélkül kell folytatnia, de ugyanakkor arra is, hogy ne hagyjon mindent semmivé foszlani: az eltávozott társsal megélt kapcsolat olyasvalami, ami most már az ő életéhez tartozik. A keresés és a kényszerű elszakadás a gyászolóban nyilvánvalóvá teszi, hogy mindazokat a tulajdonságokat, képességeket, amelyeket eddig elhunyt társára vetített ki, belsővé kell tennie.

A keresés és az elválás időtartama egyéneként változik, hetekig, de akár évekig is eltarthat. Az idő múlásával a keresés intenzitása annál inkább mérséklődik, minél több lehetőség kínálkozik a gyászoló számára, hogy a veszítéssel kapcsolatos kaotikus érzelmeit kifejezze, és minél több olyan belső értéket fedezzen fel, amely az eltávozott társsal való kapcsolatban rejtett. Ezek az értékek most már egészében a gyászoló sajátjává válhatnak, hiszen az elhunyt már nem „foglalja le” őket.

Az önmagunkhoz és a világhoz fűződő új viszony kialakítása

A sikeres leválás akkor következik be, ha a gyászoló el tudja engedni azt, aki sokat jelentett számára, méghozzá úgy, hogy eközben ne vesztse el önmagát. Sőt, énképében úgy jelenjen meg a maga számára, mint aki az elkerülhetetlenül ismétlődő búcsúk ellenére is képes kötődni – másokhoz tartozva tovább élni.

Amikor a keresés és az elszakadás váltakozása eljut abba a stádiumba, hogy már nem köti le a gyászoló minden gondolatát, kezdetét veheti az önmagához és a világhoz való új viszony kialakulásának időszaka. Ennek előfeltétele, hogy az elhunyt „belső alakká” váljék. Megnyilvánulhat ez abban a formában, hogy a gyászoló élményvilágában mintegy belső kísérőként jelenik meg, akinek azonban változnia is szabad – oly módon, hogy a gyászoló azt érezze: sok minden, ami korábban magában a kapcsolatban létezett, most már az ő saját lehetőségeinek körét gazdagítja.

Minél inkább megtalálja a gyászoló önmagát az élet megkövetelte új szerepekben, minél jobban kirajzolódik számára, hogy ezekben az új szerepekben milyen emberi tulajdonságok kifejlesztésére képes, annál inkább visszanyeri önbizalmát és önbecsülését. Képes a változásra, új emberi kapcsolatok kialakítására. Számos olyan életminta elveszti érvényességét, amely az eltávozott személlyel való együttélés révén vált sajátunkká, helyükbe új életminták lépnek. Ez természetesen távolról sem jelenti azt, hogy a gyászoló teljesen elfelejtené az elhunytat.

A veszteség feldolgozása mind a gyászolótól, mind a környezetétől megköveteli a halál és a gyász elfogadását, mert csak így tudunk az adott helyzetnek és saját életünknek az irányítói lenni.

*„De érzem egyre, vár rám a sok erős,
jó ismerős,
hűségesen vetik az ágyam ök lenn.
Ezért oly csöndes bennem már a lélek
s éjjel, ha járok künn a temetőkben,
nem félek.”*

(Kosztolányi: Azokról, akik eltűntek)

2024. január

Az asztal

„Ki kell már végre tenni innét ezt a régi asztalt, nagyapa!” – hangzott a megfellebbezhetetlen ítélet a ház leghátsó helyiségében, a nagyapa szobájában álló egykori nagyasztal felett.

A nagyapó szemét elfutotta a könny. „Nem lehetne mégis... valahogy...” – sóhajtott fel, inkább magának, semmint az előtte állónak szólva, mert szíve mélyén maga is érezte, tudta, a szüette, korhadt lábú asztal számára már nincs mentség. Még akkor sem, ha ez a szívének oly kedves bútordarab ki tudja, hány generáción keresztül szolgálta a család minden tagját. Évszázada is van tán annak, amikor friss bükkillatú, éles vonalú, faragott lábú bútordarabként helyet kapott a tisztaszoba sarokpadja előtt. A legszebb varrott abrosszal leterítve úgy állt ott, mint egy királyi trónus. Ünneplőruhának, friss sütésű kenyérnek, kalácsnak, télire elrakott almának az illatát ő érezhette először. Közepére tányéron gyertyát, mellé bibliát, talpas feszületet tettek. Tavaszelővel vázában szentelt barkát, nyáron zöld ágat, télen feldíszített karácsonyfát tartott ünnepi méltósággal. Ritka vendég érkezéssel, falusi búcsúk alkalmával rajta terítettek az ünnepi ebédhez, amely után hosszú hónapokig volt ideje el-gondolkodni mindazon, amit egy-egy ilyen ritka vendégség idején hallott a világ dolgairól azoktól, akik vendégként a családtagok közé vegyülve körülültek.

Élete derekához ért ideje, amikor erős karú férfiak felemelték, és a ház egy másik helyiségébe, a tágas konyhába tették át, ahol keményfából készült lapja miatt nagyobb hasznát vehették. A tisztaszoba félhomályban úszó csöndessége után ez a mindennapok forгатagát viselő hely egy kissé zajosnak bizonyult számára. Eltartott egy jó ideig, amíg megszokta, hogy itt naponta körülüli őt a család apraja-nagyja. Az egyik sarkában állandó helyet kapott a tiszta kendővel leterített kerek kenyér, amely mint Jézus teste nap mint nap szelíden adta magát oda az éhezőknek. Mellette egy nyurga kancsóban ott állt a pincéből naponta

felhozott habzó vörösbor is. A falhoz közel eső oldalát a családfő, a ház gazdája asztalfővé kinevezve állandó jelleggel foglalta le a maga számára, amit az asztal nagy megtiszteltetésnek tartott. De megszerette a gazdasszonyt is, aki gyöngéd mozdulattal hajtotta le róla az asztalkendőt, amikor feltűrt ingujjban a tisztára törölt asztallap felületén gyúrta a tésztát, nyújtotta az ünnepi rétest, törte a diót, borsot, paprikát, rakta a télire szánt savanyúságot üvegbe, a gyümölcslekvárt cserépedénybe. Telente tollfosztó asszony nép ülte körbe, a nők véget nem érő meséit, mondáit a gyermekesreaggal együtt ámulva hallgatta ő maga is. Egy fagyos reggelen a rokon férfinép sereglett köréje, hogy ünnepélyes stampedliemelés után nekifogjon a disznóölés szertartásos munkálatainak. A család egész éves ellátására levágott disznó húsát is az ő keményfából készült lapján dolgozták fel, a jól begyakorolt szokásnak megfelelően. Eleinte egy kissé féltette méltóságát az efféle foglalatosságtól, de aztán sorsába lassan beletörődve hűséggel szolgált tovább. Békével viselte a mindennapi használat nyomán szaporodó stigmáit, a lassan mutatkozó repedéseket, késhegy okozta vágásokat, mélyedéseket s tagjainak lassú kopását. Mindezért bőven kárpótolva érezhette magát, amikor a disznótorra érkezők serege ülte körül az asztalt, éjfélékig tartó vidám zajongással, mulatozással. Szerette a névnapok és más családi ünnepek meghitt asztaltársaságainak csöndes beszélgetéssel, borozgatással eltelő délutánjait, estéit is. De szinte megrázkódott a rémülettől, amikor durva katonák rúgták rá az ajtót, s kosztot követelve úgy telepedtek melléje, mintha soha fel nem akarnának onnan kelni. Egy-egy ilyen, szerencsére nem túl gyakori alkalom után a gazdasszonynak sokáig kellett sikálnia az asztal lapját, hogy lemossa róla a durva katonák hátrahagyott mocskát.

Legjobban talán azt szerette, amikor hosszú, földig érő abrosszal takart lapja alatt a gyermekek oltalmazó bűvőhelyet találtak maguknak. Ba-

baszobát, várat, mesebirodalmat rendeztek be a keresztpántokkal összefogott asztallábak között. Volt úgy is, hogy a gyermekek egy-egy csínytevés után is idemenekültek a gazda haragja elől, és ő bölcsen hallgatva rejtegette őket, mert tudta, hogy minden csínytevés ellenében is ilyeneké lesz a mennyek országának egyszer minden rászorulóknak és gyermeki lélekkel élőknek otthont adó birodalma.

A kegyelem ideje volt számára, amikor a család koszorúban állva, az asztalt körülfogva imára kulcsolt kézzel közösen mondta el a napkezdő reggeli fohászt, a déli harangszó Úrangyalát és napszentület után az esti hálaadást. Örömmel fogadta az asztalterítő közepén helyet kapó adventi koszorút, melynek sorra kigyulladó gyertyái angyalnyi árnyakkal rajzolták körbe a szoba falait. Odaadóan tűrte, hogy keresztpántjaira helyezték karácsonytájt a Kisjézus születését jelképező szénaköteget, s mellé odategyék a názáreti otthont idéző gyalut, fúrót s akár a keresztalábra is emlékeztető szögeket, kalapácsot, harapófogót. Meghatottan szemlélte, hogy a szent időkben a család tagjai térden állva végzik az adventi ájtatosságot, a nagyböjti és októberi rózsafüzér-imádságot. A mindennapok szolgálatát alázattal viselő asztal ilyenkor oltárrá magasztosult. A fehér abrosz úgy borította őt be, mint a Szentlélek a termőággá változó Názáreti Szűz szívét. És oltár, az élet oltára volt akkor is, amikor reá helyezték a templomban frissen megkeresztelt gyermeket, akit édesanyja, hálát adva az újszülött világrajöveteléért, az asztalon pólyázott be nap mint nap.

A családtagokkal virrasztott együtt, amikor a reá helyezett szentelt gyertya fényénél nagybeteghez papot hívtak, vagy ugyancsak szentelt gyertyát gyújtva azért imádkoztak, hogy a közelgő vihar, jégeső, árvíz vagy villámcsapás ne tegyen kárt emberben, jószágban. Hallotta, mint fohászokdtek a háborúba, fogságba, s ki tudja, még mi miatt messzi távolba kényszerített családtag szerencsés hazatéréseért. A családdal együtt élve bőven kivette részét az életben maradásért folytatott mindennapi keresztthordozás-

ból, s így lett részese és tanúja örömnak, bűnnek, bajnak s a kifogyhatatlan hitnek, reménynek és szeretetnek.

Hajlott korába érve aztán, hátrahagyva a jól megszokott konyhát, mégis tovább kellett hogy vándoroljon. Terebélyes formája sehogy sem illeszkedett az egyre nagyobb helyet kisajátító modern vonalú berendezési tárgyakhoz, bútorokhoz. Talán maga is megkönnyebbüléssel vette tudomásul, hogy áthelyezték őt a ház leghát-só szobájába, oda, ahol az egykori családfő, az özvegyen maradt nagypapa mellette morzsolgatta életének még hátralévő napjait. Tudta, érezte az asztal, hogy az újsütetű bútorok, berendezési tárgyak kinéznek maguk közül. Csöndben vénült hát nagypapa mellett a hátsó szobában, és észre sem vette, hogy történhetett meg az, hogy egyik lába alá támasztékként már tenyérynyi fadarabot kellett szorítani, hogy ne billenjen ide-oda, s ne billenjen vele a naponta most is ráhelyezett levesestál és a napról napra meggyújtott gyertya fénye...

Talán az efféle képeket látva lábadt könnybe a nagypapa szeme... Talán tudat alatt érezte, hogy azt, amit ő tud ennek az asztalnak az életéről, már aligha tudja rajta kívül valaki más a családban. S tudta azt is, hogy neki nem úgy kell megválnia ettől az asztaltól, mint egy haszontalanává vált, kiszolgált bútorarabtól, hanem úgy, mint egy családtagtól vagy inkább féltestvértől, aki jóban-rosszban mindvégig hűséggel kitartott mellette. Aki éppúgy tűrte azt, hogy nyugalmat adó álmokra reá hajtsák fáradt fejüket a háziak, mint ahogy elviselte azt is, hogy jókedvű énekléshez kezével szilaj ritmust doboljon ki rajta a vigadozó férfinép.

„Mennyi fohász szállt fel rólad az ég felé” – sóhajtott könnyes szemmel a nagypapa, miközben utoljára, még egyszer végigsimogatta tenyerével a néhai családi asztal immár gömbölyűre koptott idomait. „Isten veled!” – suttozta magában, és megfogadta, aznap nem megy hátra a fészerbe, oda, ahol az asztal lábaira, keresztpántjaira és lapjára már éhesen várakozott a kifent fogú fűrészlap...

Via Lucis*

Dereng a hajnal, az égből még sápadt fény csorog.
 Csupa harmat a lábam, sarumban apró kavicsok: kereslek. Nézd, nárdusolaj.
 A kő! Hol a kő? Nyitva a sír, szája tátong: halott lenne a nagy étkű halál?
 Életre éhes barlang: a betlehemi kenyér illata lehetett ilyen.
 Angyalok itt is, ragyogó ruhájuk énekel. Halottak között miért időzzön az Élő?
 Nem sötét barlang csöndje, virágból szőtt kert való Neki.

Jácintok bódító szőnyegén gurul szelíden a nap.
 Nyitott sír a világ, élet szele borzolja a húsvéti füvet.
 Télen fehér pólyában ringott, tavasszal leplekbe csavarták.
 Sok időd volt, vagy sok szolgád, hogy a gyolcsok mind élesre hajtva?
 Mindez oly világos: nem lehetsz rongyokba kötött rab, szabadság Istene.

A Paradicsomban új kertész metszi a rózsát, pirkad a fák közt.
 Hová tetted? Add elő, fizetek. Erős vagyok, elviszem: megtisztult szerelmem szárnya.
 A nevem! Te vagy? Hangod belém hasít: harangszó és örömhír, új hitem bölcsője.
 Lenruhád leng, lábadat csókolnám csak, Mester!

Miféle király az, aki országot ígér, de karosszéket sem hagy maga után?
 Koncepciós per, kínvallatás, kegyetlen halál. Reményünk csak lógott a kereszten.
 Hát nem értitek? Így teljes az országlása. Elnyomással uralkodjon zsebkendőnyi földön
 egy emberöltőn át? Kevés lenne. Vére átível a századokon és át minden határon.
 Kereszt nélkül nincs öröm, a fény sárba fullad.
 Alkonyodik, Uram, maradj még! Kenyeret végy, hozzá kicsi bort, fáradt lehetsz.
 És megtörte, és tanítványainak adta. És eltűnt, hogy végre lássanak.

Békesség nektek! Ha az arcomnak nem hisztek, kezemet és lábamat nézzétek.
 Fény bimbózik a szögek helyén. Félelem fojtja a szívetek, csupa görcs: hát ennem adjatok!
 Egy kísértet nem eszik sült halat. Értitek már a prófétákat? Beteljesedett.
 Térjete meg újra, s ha indulni kell, majd jelt adok.

Tarisznyátok szeretettől dagadjon, bocsánatot – a megtérőnek – bőven osszatok!
 Akkor hátam mögé dobom bűneit, mint kelet nyugattól, messze lesznek tőle.
 Csodálkoztok? Ha meghalt a halál, meghalhat minden vétek.
 Nagy árat fizettem, véremmel írták a számlát.

Hitetlen voltam, ez örök szégyenem. Mától szent mosolyod végre bennem is árad.
 Gyémántcsillag két kezed krátere: sugaraid lesznek az erőm.
 Négy ujjam sebes oldaladba fúr, bőröm érte a szíved. Megérintett az Isteni Értelem.
 Tündöklését magammal viszem, és a kételkedők szemére szórom,
 hogy boldogok legyenek, akik nem látnak.

Fáradt a lelkünk, halat sem fogtunk. Minek az egész? Életünk a habokba görbül,
szavadra a hálót mégis kivetjük. Testemre tapadt a vizes ruhám,
hűtlenségtől foltos köntösöm a tóban megtisztult. Enni kérsz, hogy enni adj nekünk?
Százötvenhárom nagy hal, s a háló sem sérült, mert magunkba öleltük parancsod.
Lám, vízből születünk újjá, ez könnyeink tava. Sötét méhéből váratlan sír fel az öröm.

Hogy szeretlek-e? Tudod jól. Már kérdezted, még hányszor kérdezed?
Ó, ahányszor megtagadtalak. Egy kosra bízod a bégető nyáját?
A vizek legelőit ismerem, számomra a szél kolomp, de ha ezt kéred,
máris a mezőkre vágyom. Követlek: halászból pásztor, s ha kell, kisbárány leszek.

Most itt a hegyen mondom: ne a lejtőt válasszátok, az út felfelé vezet.
– De, Uram, a lankák felé édesebb a szeder, gomba is sok terem. –
Ti csak a meredek ösvényen járjatok. Tegyétek, amit Én tettem, okosan! Fejeteken az alázat
sisakja.
S ha a kövek között megbicsaklik a botorkáló ember, vállatokon hozzátok, mint Én a
keresztemet.
– Kihűlt a föld, Uram! – Ne hagyjátok kihűlni Igémet!
Tanítsatok minden népet, és szentek legyetek!

Elfogytak a szavak, csak szemléli egymást Anya és Fia, szerelmes csöndben.
Még egy ölelés attól és annak, aki a földön az ég kékjében úszik.
Az Anya letérdel: Fia az Isten. Fia megáldja: Anyja a lánya.
És újra együtt minden tanítvány. Menjetek! Békémet itt hagyom.
És a Szép még szebb lett. Sugároznak a vérrel telt sebek, most belőlük méz folyik.
A nap ezer örömvillanás, szikráival a ragyogó Isten elébe siet, magasztos ölébe hull.
Felszáll a Fény, világosság örök otthona.

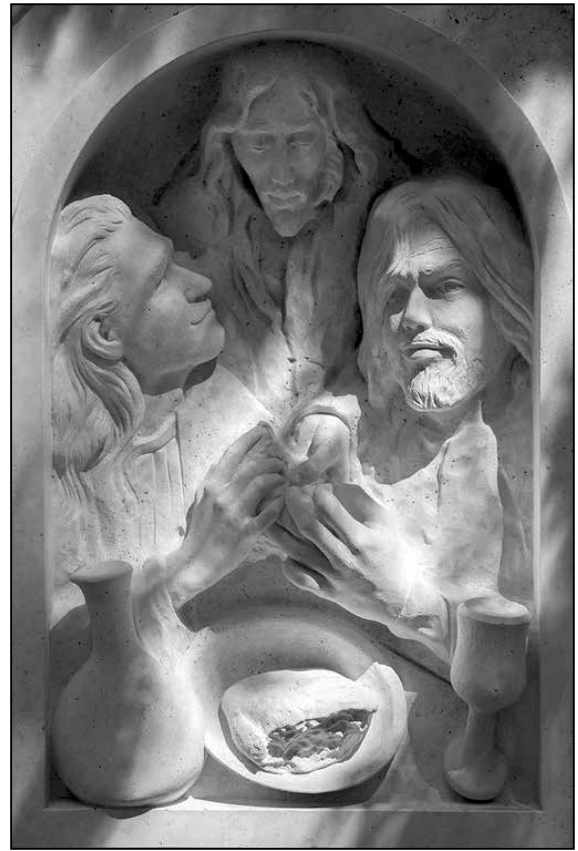
Egy nagy, közös szív dobog, ritmusára kering a vér, peregnek halkán az imák.
Az Anya szeme csillag, arcán szerelem mosolya, benne rózsakert titka virágzik.
Fennkölt robajjal hirtelen szól a szél, ünnepi orgonajáték: rezeget a föld és a falak.
Csupa tűz a hang, tündöklő harmónia, lángoló dalából koszorú készül,
a Lélek menyasszonyát díszíti vele. Lángcsókját homlokán érzi az ember,
kereszttség tüze éget. Azóta folyton zeng az ég:
a kürtök dallama, mint áradó láva, elönti a vajúdó világot.

2023. december 4.

* Via Lucis, a feltámadás, az öröm és a világosság útja címmel nyílt kiállítás 2023. december 10-én, advent második vasárnapján Rómában, a Forum Romanumon álló Szent Franciska-bazilika főhajójában Párkányi Raab Péter szobrászművész alkotásairól készült felvételekből. Tizennégy, kőbe faragott stációt ábrázolnak, amelyeket a Kossuth-díjas szobrász Péliföldszentkereszten, a fény útján, vagyis a szaléziánusok helyi rendházához vezető úton állított fel. A fotókiállítás megnyitóján hangzott el Borsányi Katinka prózaverse. A fotókat Sárba Katalin és Párkányi Raab Péter készítették.

Édesanyjával

Emmauszi tanítványok

Hatalmat ad a bűnök bocsánatára

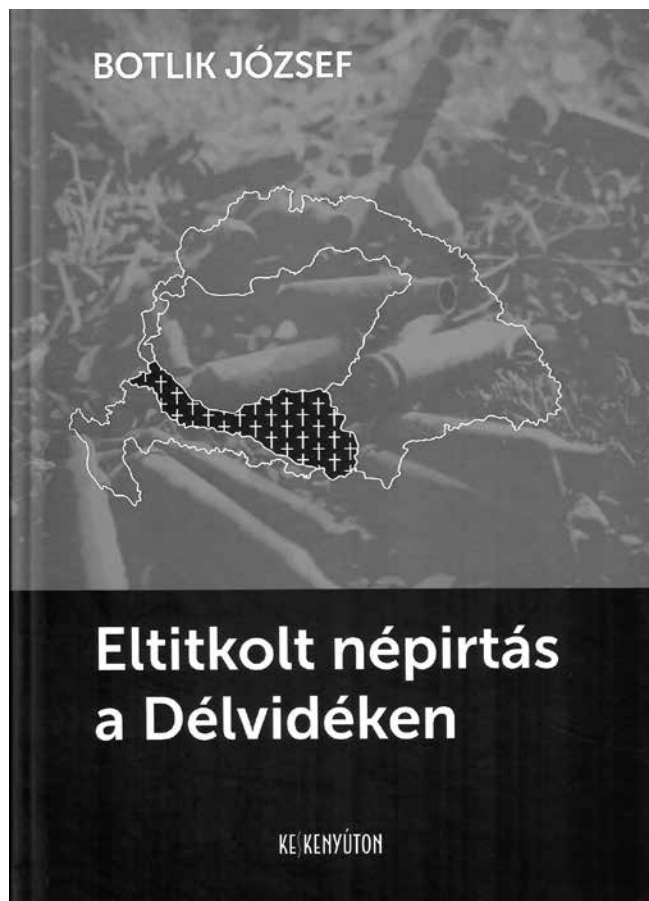

Tamás

Leplezetlenül, a tények erejével a délvidéki magyarság elleni népiirtásról

(Botlik József: *Eltitkolt népiirtás a Délvidéken.*

Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, Budapest, 2023)

Habár nem a borítólapon kell megítélni egy könyv értékét és tartalmát, most mégis említést kell róla tenni. A címlap felső kétharmadán égőpiros alapon puskacsövek, löszerek, romok sziluettjei képezik a háttérrel, majd a történelmi Magyarország területének fehér határvonalai rajzolódnak ki, ezen belül a trianoni Magyarország körvonala, és alatta az elszakított délvidéki területeken fekete alapon fehér kis keresztetek jelzik a vérengzések, azaz a szervezett népiirtás helyszíneit. Az alatta lévő egyharmadon fekete alapon fehér betűkkel: *Eltitkolt népiirtás a Délvidéken.* A kiadó és a szerző ezt nem valami reklámfogás-

nak szánta. Mindez tömören máris érzékelteti a kiadvány lényegét, és az olvasó tudhatja, hogyha kezébe veszi ezt a könyvet, akkor nehéz olvasmányba kezd. **A szerző olyan eddig elhallgatott szörnyűségekről rántja le a leplet, amelyeket a titói és az azt követő hatalom igyekezett eltitkolni, és e célból a megfélemlítéstől sem riadt vissza, ennek következtében pedig működött a magyarság körében a cenzúra és az értelmiségiek öncenzúrája.**

Az elmúlt 30 évben már számos kiadvány jelent meg a délvidéki vérengzésekről – ezek általában az adott területen vagy helységben történeteket írnak le. Így felmerül a kérdés, hogy mi az új ebben a könyvben.

Az új és jelentős ebben a munkában, hogy a teljességet célozva összegez. Területi felosztásban mutatja be az összes délvidéki vérengzés eseményeit, mindig hiteles forrásokra hivatkozva. Kitér Bácska, Bánát, Szerémség, Drávaszög, Szlavónia, Közép-Horvátország, a Muraköz és a Muravidék magyar lakossága ellen elkövetett szörnyűségekre.

Minden területi egység feldolgozásánál az elején történelmi visszatekintést ad, megjelölve az adott területi egység etnikai összetételét számokban és százalékos arányban is, és ugyanezt teszi minden egyes helység említésénél is. Ezek az adatok vagy magában a szövegben, vagy lábjegyzetekben jelennek meg.

Az *Előzmények* fejezetben **reálisan** mutatja be az 1941–1944 közötti eseményeket, nem helyesli a magyar részről elkövetett cselekményeket, de megírja azokat az okokat is, amelyek kiváltották a „hideg napokat”. Ez azért is fontos, mert a kiváltó okokat a szerb források rendre elhallgatják!

Az áldozatokról

A név szerint ismert áldozatokkal kapcsolatban röviden, de mégis kimerítően ismerteti az áldozat életrajzát, tevékenységét és elveszejtésének körülményeit: „*A Magyar sors a Délvidéken* című jelentés külön megemlíti dr. Bogner József (*1907) lapszerkesztőt is, akit »hosszas kínzás után« 1945. április 25-én kivégeztek. Szabadka város közismert személyisége volt: [...] A partizánhatalom szemében azonban a legfőbb bűne az volt, hogy a fenti időszakban [1942–1944] a Magyar Országgyűlés Képviselőházának Délvidékről behívott tagjaként is tevékenykedett.” (vö. 70. o.) A szerző alaposságát jellemzi, hogy az édesapámról szóló lábjegyzeteiben olyan adatokat találtam, amelyekről tudtam ugyan, de nem ismertem a pontos forrásukat. Az idézett szövegben hivatkozik az ARACS 2005. március 15-én megjelent számára is.

A leírásokban részletesen beszámol a szerző a válogatott kínzásokról is – ezek történelmi tények, és ezeket a szörnyűségeket nem szabad elhallgatni! Tudni kell, hogy valójában ki is volt Tito, és kik voltak a partizánjai. Előre kidolgozott terv szerint történt a népiirtás. Így nem csoda, hogy nem csupán az emberi gonoszság vagy állati ösztönök voltak a mozgatórugók, hanem sátáni, emberi mivoltukból kivetkőzött emberek követték el ezeket a szörnyűségeket. Az elkövetők az állatoknál is mélyebbre süllyedtek: a legyőzött állat elfut, és a győztes nem üldözi, és kínozza halálra, de ezek előbb kegyetlenül megkínozták áldozataikat, majd azután megalázó, emberhez méltatlan módon ölték meg őket.

Mindezekről nagyon nehéz beszélni, nekem – mint hozzátartozónak – nincs lelkiem hozzá, sőt olykor az áldozatokkal szemben is kegyelet-sértőnek tartom, de ettől még nem lehet meg nem történetké nyilvánítani a tényeket!

A titói rendszer alatt mindig csak a magyar hadsereg által elkövetett háborús bűnökről volt szó – a közvéleményben csak ez tudatosult.

Halállisták

A listák összeállításában elsősorban a szerb lakosság tagjai vettek részt, de a bunyevácok között is voltak, akik jeleskedtek ebben a dicstelen

tevékenységben, sőt magyarok is! A halállistákra felkerültek olyan emberek is, akik a magyarok bevonulásakor megmentették a szerb lakosságot – ezt bizonyítja Szekeres János faluvezető (bíró) esete is:

Tiszakálmánfalva (Budiszava) közelében az „[...] Újvidék–Titel közötti vasútvonalat a Titóféle partizánok többször felrobbantották, egyik alkalommal az összetűzésben két magyar határ vadászt is lelőttek. Emiatt a magyar hatóságok a környező tanyákról is összeszedték a szerb földműveseket, és családjukkal együtt falhoz állították őket. Erre a hírré Szekeres János bíró (faluvezető) körbeszaladta a magyar szállásokat, magával hozta az embereket, akik a magyar katonák elé álltak. S egyhangúan kijelentették, hogy a szerb polgártársaikért felelősséget vállalnak, akiket erre szabadon engedtek. [...] Amikor a partizánok bevonultak a faluba, elsőként Szekeres Jánost fogták el, majd további közel három tucat magyart gyűjtöttek össze, akiket kivégeztek.” (vö. 128–129. o.)

Az áldozat jóhiszeműségére, illetve a gyilkos cinizmusára számos példa utal, ezek egyike a temerini származású, Tündéresen szolgáló Dujmovics Antal magyar rendőr esete, aki családjával, feleségével és három gyermekével a szomszédos Sajkáslakon élt. „Októberben a partizánok érkezése előtt a magyar hatóságok felszólítására fogatos kocsijukon elindultak a szülőfalujukba, Temerinbe. Útközben visszafordultak, mert úgy vélték: nincs okuk elmenekülni, mert a családfő soha senkit nem bántott, és sok szerb barátja volt a tündéresi szolgálati helyén és Sajkáslakon. Visszaútjuk során Tündéresig jutottak: a községháza előtt a partizánok lerángatták őket a lovas kocsiról, és Dujmovics Antalt az épületbe zárták. Itt néhány napig vallatták, közben megkínozták. A negyedik gyermekükkel három hónapos várandós feleségét arra kényszerítették, hogy bejárjon a hivatalba, ott takarítson, s közben lássa összevert férjét és társait.”

Dujmovicsot többekkel együtt november 2-án megölték, és egy lovak itatására szolgáló ásott kútba dobták holttestüket. Miután a Dujmovics család vagyonát elkobozták, az asszony a rokonihoz menekült gyermekeivel, Sajkáslakra, ahol „[...] naponta munkára hajtották a szerb gazdák kukoricáját törni. Amíg dolgozni volt, addig kö-

zépső fia, a 12 éves Pál karácsony táján elment otthonról a faluszéli szőlőskertbe tüzelőt gyűjteni, ahol a helyi szerb hentes, Tansije Atanackov [...] a puskájával hasba lőtte. A gyilkosságért a szerb hatóságok nem vonták felelősségre, mert kijelentette: »Azt hittem, egy kutya van ott.« A szörnyű megpróbáltatások miatt az özvegy öt hónapos várandósan elvetélt, és egyedül nevelte fel két megmaradt fiát.” (vö. 129–130. o.)

Az eddigi kutatási eredményekből egyértelműen és bizonyítottan következik, hogy mindezek az események, a tömeges kivégzések Tito tudtával és jóváhagyásával történtek. (vö. 286. o.) Olvasva az egyes helységekből történt szörnyűségeket, látszik, hogy mindezek már előre eltervezett „forgatókönyv” szerint zajlottak: körülvenni a (kisebb) helységeket, lista alapján összegyűjteni az embereket, megkínózni, majd kegyetlenül elveszejteni, földi maradványaikat pedig méltatlan körülmények között eltüntetni.

Felmerül a kérdés, hogy miként lehetett mindezt eltitkolni.

Mint ismeretes, Tito olyan nemzetközi tekintélyre tett szert, hogy például 1980-ban a temetésén királyok, államfők vettek részt, „[...] nevesül 33 elnök, 21 miniszterelnök, 4 király, 5 herceg és számos más küldött”. (Bogner–Mészáros, 2023: 11)

A sikeres eltitkolások oka egyszerű: megfélemlítés, „ha beszélni mersz minderről, ami itt történt, visszahozunk ide a családdal együtt” – mesélte nekem édesapámnak egy volt rabtársa még 30 évvel ezelőtt. **Tilos volt még csak utalni is az 1944–45-ös eseményekre, a tömegsírok fölé szeméttelpeket hoztak létre, épületeket, gyáracsarnokokat, buszmegállókat építettek.**

A partizánhatalmat kiszolgáló „(gyász)magyar” vezetők revízióellenes tüntetést szerveztek, az egyik fő hangadó Kek Zsigmond evangélikus lelkész volt, „[...] aki 1945-ben az eredeti vezetőnevet (Keck) elhagyva, mint »Kek elvtárs« a kommunisták szolgálatába állt. Az ugyanezen elnevezésű szerb nyelvű újságból tükörfordított, 1944. december 24-én, Újvidéken indult Szabad Vajdaság, az 1945. szeptember 27-től Magyar Szó című kommunista lap főszerkesztője lett.” (vö. 266. o.) A tüntetés valójában kudarcba fulladt, néhány kivezényelt iskolás csoport és ok-

tatójuk jelent meg a tüntetésen, de a Kek Zsigmond által vezetett lap másnap tízezres tömegről számolt be. (vö. 267. o.)

Még egy adalék Kek Zsigmond jelleméről: a családom élte át a következőket. Az apám egy, a börtönből kicsempészett levelében kéri édesanyámat, hogy menjen el Kek Zsigához (sic!), az majd segít rajta (a levél a tulajdonomban van). Édesanyám el is ment hozzá, de ő „asszonyom, elvből nem segítek” szavakkal utasította el. Elveivel nem sokra ment, mert amikor a Tájékoztató Iroda kizárja Jugoszláviát soraiból, 1948-ban, letartóztatják, „[...] ötévi börtönre ítélték, az Adriai-tenger Goli otok (Kopár sziget) büntetőtelepén raboskodott. Szabadulása után az 1950-es évek végétől Kossa János néven nyelvműveléssel foglalkozott”. (vö. 266. o.; 756. l. ábjegyzet)

A szerző nem tesz említést róla, de az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a nem magyar ajkú katolikus papok között is volt egy-két személy, aki együttműködött a partizánokkal: „A kommunisták szervezkedését támogatta Blaško Rajić, a Szent Rókus templom plébánosa is. Ezért a mozgalom tagjai 1944. szeptember 24-én a plébánia épületében, a mai Belgrádi út 52. szám alatti sarokházban gyűltek össze. Itt tartották meg a városi népfelszabadító bizottság első ülését, ekkor még illegálisan.” Erről tanúskodik az említett épületen elhelyezett emléktábla is. (vö. <https://www.magyarso.rs/vajdasag/szabadka/a.28343/A-szabadkai-varosi-nepfelszabaditobizottsag-emlektablaja>)

Nagy szerepet játszott az elhallgatás folyamatában az értelmiségiek öncenzúrája (nem akartak vagy nem mertek a népiirtásról írni – talán karrierista céloktól vezérelve), de jól működött a cenzúra is: „A délvidéki magyarság legfájdóbb sebeiről szóló híradások elmaradását a tökélyig fejlesztett öncenzúrán kívül hathatósan elősegítette a lapoknál, folyóiratoknál és a könyvkiadásban olajozottan működő cenzúra.” (vö. 349. o.)

A *Vitatható eredmények* fejezetben (283–318. o.) a szerző részletesen foglalkozik a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság tevékenységével. Már a fejezet címe is sokatmondó. A Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány Kuratóriumának elnöke, Cseresnyésné Kiss Magdolna a többi között ezt nyilatkozta: „[...] a legnagyobb megdöbbenésünkre a bizottság

elnöke Glatz Ferenc lett, aki elképesztőbbnél elképesztőbb dolgokat volt képes mondani, [...] a legdöbbenetesebb mondata talán az volt, hogy »végül is mi kezdtük a lövöldözést« ott Szerbiában, úgyhogy ne szóljunk egy szót sem... Ahogy az lenni szokott, ez a bizottság is mindent elkövetett, hogy érdemi munka ne folyjon, ne beszéljenek erről, és igazi kutatások sem nagyon történtek. Azután szépen lassan ez a bizottság is megszűnt.” (298. o.) Talán erről ennyi is elég, mindenesetre méltatlan egy akadémikustól, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatójától! Hornyik Árpád történész, a bizottság titkára alapvetően kielégítőnek tartja a bizottság munkáját (vö. *Memento* 70, 2014: 53). Lényegében viszont ez a testület a munka oroszlanrészét „átpasszolja” a levéltárosoknak és a (hely)történészeknek!

Nem így viszont a szerző. Az első kérdése az volt a velem való beszélgetéskor: „Olvastad a *Vitatható eredmények* fejezetet? Mi a véleményed róla?” – „Persze hogy olvastam. A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság tevékenysége számomra csalódás volt, többet vártam tőle!” – feleltem. „Hát tudod, ezt a fejezetet tartom a legfontosabbnak az egész könyvben. Ez volt az, ami arra indított, hogy megírjam a könyvet.” A szerző 35 oldalon tárja eléink időrendi sorrendben a vegyes bizottság munkáját, sok olyan mozzanatra mutat rá, amely az átlagember számára többnyire ismeretlen volt. A köztudatba az jutott át, hogy a bizottság a munkájával elősegíti a két nép közötti megbékélést, és most már nyugodtan tudunk megemlékezni halottainkról, az áldozatokról. Mindenesetre a Magyar–Szerb

Akadémiai Vegyes Bizottság munkája nem eredményezte szerb részről a bocsánatkérést, ami a magyar részről megtörtént!

Részletes elemzést olvashatunk a kollektív bűnösség, a restitúciós törvény, a rehabilitáció és a kárpótlás kérdésköréről is. Sajnos a rehabilitáció és a kárpótlás folyamata a gyakorlatban igen nehézkes és akadozó – ezt jómagam is mint bírósági fordító az eljárások lefolytatása közben közvetlenül tapasztaltam. Barátságosabban beszéltek a betöréssel gyanúsítottakkal, mint a kezeset benyújtó hozzátartozókkal.

Jó, hogy egy olyan összefoglaló is készült, amelyből megismerhetjük az áldozatokról való megemlékezések történetét. Mindez újdonság az ebben a témakörben megjelent előző publikációkhoz viszonyítva.

A szerző minden állítását és kijelentését hivatalos adatokra, publikált írásokra támaszkodva teszi.

Ezt bizonyítja:

- a) a 31 oldalas felhasznált irodalom,
- b) a 60 oldalas névmutató,
- c) a 44 oldalas helynévmutató
- d) a 958 (!) lábjegyzet.

Összegezve: Botlik József *Eltitkolt népiirtás a Délvidéken* c. tanulmánykötete a tudományos kutatómunka csúcsteljesítménye. Mindenkinek, aki a XX. századi magyarság legnagyobb tragédiájának, a magyarsággal szemben elkövetett népiirtásnak valós történelmi tényeit szeretné megismerni, el kell „olvasnia” ezt a könyvet, pontosabban: nem elolvasni, hanem áttanulmányozni kell ezt az 513 oldalas munkát.

Felhasznált irodalom

a) Elsődleges forrás:

BOTLIK, József (2023): *Eltitkolt népiirtás a Délvidéken*. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, Budapest

b) Másodlagos források:

BOGNER, István (szerk.) (2014): *Memento 70. Szabadka gyásznapjai 1944–2014*. Budapest–Szabadka

BOGNER, István – MÉSZÁROS, Zoltán (2023): *Mégsem lehet eltitkolni*. Szabadka

c) Internetes forrás:

<https://www.magyarso.rs/vajdasag/szabadka/a.28343/A-szabadkai-varosi-nepfelszabaditobizottsag-emlektablaja>

„Összesítve e kötet szerzőjének kutatási eredményeit: 1944–45-ben a Délvidéken, továbbá Horvátország területén, valamint a Keresztúton összesen 10 365 magyar áldozat nevét sikerült azonosítani, emellett a becsült vértanúk száma elérte a 25 706 főt. A kettő egybevéve: 35 921 fő. Mint többször utaltunk rá, még ez sem a végeredmény, mert a listák korántsem teljesek: hiszen különösen a Nyugat-Bánságban, a Szerémségben és Szlavóniában még jó néhány ezerre tehető az ismeretlen magyar áldozatok száma; tehát összességében legalább 40 ezer, de lehet, hogy ennél is több vértanúval kell számolnunk. Ha ehhez hozzáadjuk az újjáalakított Jugoszlávia területén szovjet mintára megtervezett lágerekben odahaltakat, akkor az áldozatok száma elérheti a 100 ezer főt. Az egyik leghírhedtebb, az Adriai-tengerben fekvő Goli otok (Kopár sziget) büntetőtelepe, ahol az 1940–1950-es években számos délvidéki magyar, főként értelmiségi is raboskodott. [...] A vajdasági magyarok rehabilitációs és kárpótlási eljárásai vontatottan haladnak. Bár Csúrog, Mozsor és Zsablya egykori magyar lakóinak kollektív bűnösségét eltörölte a szerb állam, a meghurcolt, ma már igen idős túlélőknek, illetve a legyilkolt áldozatok leszármazottjainak kell bizonyítaniuk ártatlanságukat. A valódi megbékélés ideje csak akkor jön el, ha Vajdaság-szerte és a volt jugoszláv területeken minden jelöletlen magyar sírt megjelölnek, ha megközelítő pontossággal összegzik az áldozatok számát, és végre a szerb fél részéről is megtörténik az őszinte bocsánatkérés. [...] A szerb emberek többségében továbbra is elevenen él a partizánkultusz, hogy a szerb antifasiszta nép, a magyar viszont fasiszta. Félő, hogy Magyarország támogatásával Szerbia úgy lesz az Európai Unió tagja, hogy valójában nem rendezett a délvidéki magyarság helyzete, mert az 1944–1945-ben legyilkolt tízezrek, a csonka hazába s a világba menekültek-üldözöttek és leszármazottjaik rehabilitálása, kárpótlása végül nem történik meg. S ha Szerbia már az EU tagja lesz, ezt az ügyet is ugyanúgy a szőnyeg alá seprik majd, mint a cseh és a szlovák belépéskor a Beneš-dekrétumokat.”

(Az idézetek az *Összegzés és kitekintés c. fejezetből az olvasószerkesztő válogatása*)

Hegyek

Olvasónapló

A Szabadkai Magyar Rádió irodalmi műsorának szerkesztője
beszélget Mezey Katalin és Vári Fábián László írókkal

A horgosi Aracs Alapítvány, a budapesti Magyar Művészeti Akadémia és a szabadkai Népkör Magyar Művelődési Központ együttes szervezésében Magyarokanizsán és Szabadkán ismerkedhetett meg a közönség a két jeles művésszel 2023. november 20-án és 21-én. Ezeknek az irodalmi esteknek a szervezője és vezetője Bata János volt. Szabadkán a két alkotó ellátogatott a Szabadkai Magyar Rádióba, ahol az Olvasónapló című műsorban vendégként szerepeltek. A november 26-án és a december 3-án elhangzott adást adjuk közre.

B. I.: Stúdióink vendége ma Mezey Katalin Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító, és még sorolhatnám, hogy mi mindezzel foglalkozott. Hatvan éve jelennek meg irodalmi művei. Az egyik verse, amely engem személy szerint nagyon megfogott, a *Fohász utoljára* című. Megkérném, hogy ezt olvassa fel nekünk. A szabadkai esten is nagyszerű élmény volt, hogy Önök úgy mutatkoztak be, hogy egy-egy felolvasott versükhöz fűzték hozzá gondolataikat. Én arra kérem, hogy itt, a rádió stúdiójában is ehhez hasonlóan ismerhessék meg a hallgatók Mezey Katalint.

M. K.: Köszönöm szépen a lehetőséget, szeretettel köszöntöm a kedves hallgatókat is, és akkor kezdjük a versekkel:

Fohász utoljára

*Istenem, adj eleséget,
harchoz halálig ellenséget,
forró egedhez kemény szárnyat,
messzeségedhez merész vágyat,
csókomhoz adj kerek száját,
szabadságomhoz olaját.
Szívemre szálljon fényes porhó,
akaratomtól legyen forró,*

*lábamat növesszd már a földig,
szelek uszálya, nem kötődik,
eressz bízással, buktatóval,
élni- és meghalnivalóval.*

B. I.: Nagyon kellemetlen azt a kérdést feltenni, és nem tudom, hogy helyénvaló-e, de van-e kedvenc témája vagy irodalmi műfaja, amivel szívesebben foglalkozik, hiszen annyira színes és változatos a munkássága, de az élete is.

M. K.: Éppen, amin dolgozok, mindig az a kedvenc, de nyilván a versek voltak a pályám elindítói, ám prózát is nagyon korán kezdtem el írni. Mégis valahogy a versekhez kötődöm, a költészet, a líra az, ami az elsődleges műfajom, de valóban nagyon sok prózát is írtam, és még többet kellett volna. Írtam színműveket, hangjátékokat is. Mindegyikkel azonosnak érzem magam, tehát nem sorolhatom egyiket-másikat előbbre, de mindegyiknek megvan a maga szépsége. A versnek az az előnye, hogy leginkább röviden tud benne az ember bemutatkozni.

B. I.: Valahol olvastam, hogy a mindennapi élet legegyszerűbb történéseiről, tárgyairól is gyönyörű verseket tud írni.

M. K.: A mindennapi élet az embernek, hála istennek, az első számú élményforrása. Nagy baj, hogyha már tragédiák kellene, nagyon nagy események ahhoz, hogy az ember megírja. Nekem is nagy gyönyörűséget okoz minden, ami az életben szép és jó, tehát a látványok, egy napos, napsugaras néhány óra, akár a kertünk, akár a legegyszerűbb dolgok, amik az ember szívét eltöltik hálával és örömmel. Ezek mind forrásai lehetnek a verseknek. Azt hiszem, ezzel mindannyian így vagyunk. A legnagyobb véletleneket az élet ajándékozza, és addig, amíg megérezzük a dolgok szépségét, lényegét és súlyát, addig nincs baj.

B. I.: Akkor mi lesz a következő vers?

M. K.:

Túl sok a lyukas zokni odaát

Túl sok a lyukas zokni odaát,
Isten magához hívta Nagymamát.
Jól tudja, hogy ő néhány hét alatt
mindent megstoppol, ami elszakadt,
és kér az angyaloktól új varrnivalót.
Amit ő varr, biztos szép lesz a folt
az agyonmosott ingen-glórián,
alsóneműn avagy felső ruhán.

El nem nyúíhatnak annyi szárnyat, inget,
hogy új ruhába ne öltözze mindet.
Hogy a zseb olykor rossz helyre kerül,
vagy egyik szár hosszabbra sikerül,
előfordulhat, mert megnyúlt a centi,
és nem volt idő már egy újat venni,
mikor hirtelen indulnia kellett,
mert a betegség nem ismert kegyelmet.
Vitte, amit vagy ötven éve használ,
ami elszakadt, meg van toldva is már.

Fűzi a cérnát, szorgalmasan szurkál,
öreg keze a vászon fölött fölszáll,
sziszeg a varrótű, vagy a kötőtű csattog,
hamar elkészül, pedig sose kapkod.
Körben angyalok, a szívük világít
a gyolcs alól. Itt a divat nem számít,
de ő mégis ügyes fodrot ráncol
felhő-tüllből, könnyű ködfoszlányból.
Tudják, persze, hogy szeretetből varrja,
ahogy a földön is csak varrta, varrta,
ha fizettek, ha nem fizettek érte,
mindenkinek, aki jó szóval kérte.

A következő:

Akár a rozsdás késeket

Műfögből, szemüvegből,
néhány régi ruhából
összetákolom
anyámat reggelente.
Csontváz lába közé
pelenkát simítok,
harisnyát, szövet-

papucsot adok rá,
aztán két kezén vezetve
kicsoszogunk a nagyszobába.
Az önállóság bajnoka, ő,
aki soha nem szorult senkire,
és a szabadság bajnoka, én,
aki már kamaszfővel
elszöktem tőle,
nem akartam a szigorában élni.
Csodálkozhat most az, aki
ismert bennünket azelőtt.
Akár a rozsdás késeket,
egymással köszörül
minket az Isten.

B. I.: Az irodalmi esten egy Selmecebányáról szóló vagy Selmecebányán írt verse nagyon megfogta a közönséget.

M. K.: Részben felvidéki a családom, a nagyanyám, néhai Juhos Mária a Csallóközből származott. Amikor a gyerekeim kicsik voltak, és utazni szerettünk volna, akkor elsősorban a szomszédos, az úgynevezett szocialista országok jöttek szóba. A '60-as évektől kezdve már mehettünk haza, Felvidékre meglátogatni a rokonságot. És amikor már elindultunk a gyerekekkel, akkor szerettük volna bemutatni nekik, honnan származunk. Selmecebányának különleges a szépsége. Talán nem mondok butaságot, három-négy dombra épült, sőt a közelében magas hegyek is vannak, és ennek a látványnak a szépsége nagy festőnket, Csontváry Kosztka Tivadart is megihlette, tulajdonképpen bennünket is. Másrészt az a kíváncsiság is vezetett bennünket, amit Csontváry *Selmecebánya látképe* című festménye keltett fel bennünk. Nagyon ráismertünk a festmény alapján arra a csodálatosan szép vidékre. Ez egy bányászváros volt a régi időkben, ahogy a nevében is benne van. Közismert, hogy Petőfi Sándort a szülei elküldték Selmecebányára, hogy német szót tanuljon. A bányászok sok esetben német területekről érkeztek Nagy-Magyarországra, így hát a városnak magyar, német és szlovák népessége volt hajdan. Amikor odajártunk, ott voltunk a '70-es és a '80-as években, akkor már persze ennek csak a múlt volt a lelőhelye, mert már a bánya is megszűnt. Ott volt az első magyar bányászati főiskola, az is, azt hiszem, hogy beköltözött Miskolcra, úgyhogy már csak a nyomában jár-

tunk azoknak az időknek, amelyeket Petőfi vagy Csontváry Kosztka ott megélt, és erről is szól a vers: a múltnak és a jelennek a találkozásáról.

Amerre
(*Oláh János zenéjére*)

*Amerre jár kerék,
csörömpöl villamos,
ahol lapos a táj,
ahol a hegy magas,*

*ahol szénát terít
a kaszaél a rétre,
ahol gyógyvíz pezseg
a meszelt teplicébe,*

*hol gótikát farag
egy régi körző álma,
úgy áll eléd, miként ha
csak tegnap óta állna,*

*ahol kristály a fű,
zöld üvegfény a domb,
ecsetet márt belé,
avval fest a bolond:*

*a régi köveken
már ágyú sem dohog,
csak széljárás a szó,
csak az idő kopog,*

*ránk se figyel, felejt,
tovább lép, visszahagyva.
Ott állok. Nyár van épp.
Visszanézek magunkra.*

B. I.: Akkor folytassuk egy más témával, mert amikor ez a műsor elhangzik, akkor már az adventi időszakban járunk, és vallási témájú verseket is írt. Azt olvastam, hogy a népi vallásosság jellemzi ezeket a verseket.

M. K.: Nem is tudom, mindenképpen a hitnek az élménye, ami az embernek a mindennapjait is meg tudja világítani, és egy kicsit az istenkeresés élménye is egyik-másikban benne van, meg az a próbálkozás, hogy az ember megpróbálja felfogni az értelmével a hit sugallatát, az Isten jelenlétét az

életünkben, tehát egy kicsit az is jellemzi néhány ilyen témájú versemet, hogy próbálom megérteni azt, ami megérthetetlen. Azt mondják, hogyha meg tudnánk Istent érteni, akkor ő nem is Isten lenne. Egy kicsit ezek a dolgok jelennek meg. Például abban a versben, amit most fel fogok olvasni:

Uram, aki

*– villámokat leszúrva kétfelől –
cövekeled ki az utamat,
csodálom, hogy tudsz
így figyelni rám?
Hogy tudod szíveden
viselni gondomat,
mikor más milliárddal is
hasonlón kell törődnöd?*

*Önámítás vagy véletlen, ahogy
megint s megint
kezedre ismerek,
midőn, mint játékot
az oktan gyereknek,
csöndben visszaadod
eldobott hitemet?*

B. I.: Közeleg a karácsony, karácsonyi verset kaphatnánk?

M. K.: Igen, nagyon szívesen.

Ahogy fény-ezredéveket

*Ahogy fény-ezredéveket
általrepül egy kis sugár,
s régi csillagtörténetet
távcsőbe diktál a kvazár,*

*sok nemzedéknyi télen át
idefénylik egy kisgyerek,
aki karácsony éjszakán
megváltásunkra született.*

*Remény született általa:
Isten fia a csecsemő,
akinek hideg jászola
szalmáján szunnyad az idő.*

B. I.: Közeleg az ünnep, a karácsony, amikor összejön a család, egy pár szót arról hallhatnánk-e, hogy mit jelent Önnek a család?

M. K.: Nagyon-nagyon sokat, mind a szülői ház, mind pedig a saját családom mindig is valami módon az életem foglalata volt, és mai napig is az. Szüleim bennünket szeretettel felnevelő, nagyon értékes emberek voltak. Kései gyerekek voltunk, bátyámmal együtt, és nagyon nehéz időszakban voltunk gyerekek. 1943-ban a háborúba születtem bele, majd az '50-es években a szüleim kertészetét elvették, a család elveszette a megélhetését, de ez a sok nehézség összeforrasztotta a családot. Láttuk szüleink megpróbáltatásait, ugyanakkor bennünket mindig nagy szeretettel vettek körül, és igyekeztek számunkra mindent megadni. Nem úgy, ahogyan manapság a boltban összevásárolnak mindenfélét. Édesapánk minden vasárnap elment velünk kirándulni, de úgy, hogy jó nagyokat kellett sétálni. Erős, edzett emberré kívánta gyermekeit nevelni, hogy meg tudjuk állni a helyünket. Neki is nagy próbatétel volt a háború, sokszor behívták katonának, és ez nagy meneteléseket, a természettel való összeforrott, nehéz életet jelentett. Szerette volna, hogy edzettek legyünk, hogy otthon érezzük magunkat a természetben. Én azt hiszem, hogy ez egy olyan adomány volt részéről, hogy a mai napig nagy köszönettel tartozom érte, hiszen nekem is nagyon fontos közegem a természet. A kertet igyekszem művelni, egy kis maroknyi, de fontos kis kertem van, meg zöldségkertem is, szóval azokat a gyerekkori környezethez tartozó dolgokat én is igyekeztem megtartani az életünkben és a gyerekeink életében is.

1970-ben összeházasodtam Oláh János költővel, ő egyetemi kollégám volt. Később az *Elérhetetlen föld* című antológiának ő volt a szerkesztője, az ő verse volt a címadó vers. Egy fontos ember volt az én fiatalságom számára, és amikor összeházasodtunk, akkor természetesen szeretnünk volna az életünknek folytatást adni. Három gyermekünk született, akik valami módon belenőttek abba a miliőbe, amiben mi is éltünk, tehát nem csoda, hogy művészek lettek. Nekünk akkoriban főként csak könyveink voltak, férjem és én is képzőművészettel is próbálkoztunk, úgy-hogy ez a két terület az, amin a gyerekek is megragadtak. A legidősebb fiunk Lackfi János néven lett költő, mert az édesapja nevére ugye mégsem írhatott, mind a ketten Oláh János névre hallgatnak eredetileg, de most már Lackfi János gyerekei is Lackfik lettek. A két kisebb gyerekünknél Oláh

Katalin és Oláh Mátyás László, mind a ketten képzőművészek, szobrászok. Matyi fiunk festő, grafikusművész. Ezek gyönyörű dolgok, csak nagyon nehéz megélni belőlük.

B. I.: Katalin, nagyon szépen köszönjük, hogy itt volt velünk, hogy megismerhettük, és áldott, boldog ünnepeket kívánunk!

M. K.: Köszönöm szépen a lehetőséget, és önöknek is nagyon szép és meghitt karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kívánok!

B. I.: Irodalmi műsorunk stúdióvendége Mezey Katalin Kossuth- és József Attila-díjas költő, prózaíró, műfordító, irodalomszervező, a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi tagozatának egykori elnöke volt. Az Olvasónaplónkat mára becsukjuk, de egy hét múlva újra fellapozzuk.

***

Bencsik István a mikrofonnál, stúdió vendége pedig Vári Fábián László, aki Kárpátaljáról érkezett hozzánk. Az utóbbi több mint egy évben mi csak Kárpátaljáról háborús híreket kapunk, hallunk. Nagyon örülünk, hogy a Kossuth- és József Attila-díjas költő, a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi tagozatának elnöke eljött hozzánk.

V. F. L.: Szeretettel üdvözlöm én is a hallgatókat, s hogy ne legyek túl hosszú, egyetlen, nagyobb lélegzetű verset olvasok fel, amely valóban a múltunkról, a jelenünkről és átvitt értelemben, valamilyen módon a jövőnkéről is szól, arról, hogy megmaradni hogyan kell, hogyan lehet.

Változatok a halotti beszédre

Zoltán fiamnak

1.

*Elfogynak az amazoni erdők,
a büszke családfák rendre ledőlnek.
Ereszakadt, vérző kábelkötegek
a gyökerek – végeik szikrázva ölnek,
behálózzák a levegőget, majd
villámként vágnak vissza a fába.
A rügyek kómába esve is érzik,
ha jajdul lomb, ha lobban a fáklya,
ez ítéletidőben reinkarnált
Ábel áldozati tüzének mása.
Körbetáncolni nincsen már testünk,*

csak lelkünk száll emelkedő spirálban
az ózonlyukig magasló kürtön
menekülvén a mennyországba.

2.

A családfa törzsét, mint drága halottat,
tisztába rakva, megborotválva,
mielőtt feláldoznánk a tűznek,
toljuk a komputertomográfba.
Okos doktorok, nosza előre,
neki a rétegfelvételeknek!

A százhetvenedik évgyűrű ívén
mi dolguk volt az ördögszegeknek?
S lám, kettőszázötven közelében
a rajzolatot újabb görcs nyomja.
Ős üköm nemzéképtelen öccse
ekkor lett önnön génjei foglya.

Mint Bocskai vitézlő kapitánya,
duplán szemezett már a halállal,
számot vetett a földdel, az éggel,
s távozott magvának szakadtával.
Később a kolera portyázott erre,
a család harmadát szekerre rakta.
Ekkor kezdett a törzs revesedni,
íme az írás, a kibontott akta.

Apai nagyapám kitett magáért,
két fészekalja utódot nemzett.
Öt fiút csak a megmaradásért,

három lányt halott, hős fia helyett.
Jaj, hogy e pompás vérörökséget
fiai jórészt elpazarolták!
Segített benne Prága és Moszkva,
s egy reggel nem volt már Magyarország.

Négy apa után hárman maradtunk.
Félárbocon nevünk lobogója.
Jimmy Fébien fent Canadában,
s az ő öccsének sem lesz már utóda.
Jöjj, fiam, lássad: így fest az ábra.
A históriák így érnek véget.
Az íveket az Úr anygala írja,
de sokra a Sátán lehel pecsétet.

3.

Már-már azt hittem, révbe jutottam,
de elmémmel most az ördög cicázik.

Fél szemem báránnyelgök után jár,
nősténnyel incselkedik a párja,
bal lábam embriókorom vizében,
jobbik a szatmári verbunkot járja,
s míg brummog a bőgő big bánatában,
szülém szívének két pitvarában
két magzat tombol, a kapukat rázza.
Egyikük magát a fényre kirágja,
s anyja vérébe fullad a másik.

Hát miért vagyok én ennyire fontos?
Ha vackomon rémálmoktól gyötörve,
levegőm fogytán hörögve rángok,
holt apám rohan váltott szelekkel,
s úgy veri vissza belém a lelket,
hogy orromon-számon dőlnek a lángok.

4.

Talán a teremtés alvó emléke
láncolta hozzám e jó szagú világot.
Emlékszem, tudom, minden ízére,
midőn majd más térben s időben járok.
Addig is ölelném, festeném folyton,
agyagból tovább álmodnám bronzba,
szerelme idején tetten érném
a virágot, mielőtt ledől a porba!

Ám mellkasom mélyén, ha reng a lélek,
mit a száloptikás kamera sem lát,
azt vérrel lehet csak... Ezért mártom
szívem falába olykor a pennát.

Hej, de amiket mostanában
a meghurcolt tudat kivet magából,
belerokkanna citera, hárfá,
mert jégvihar fedezi, ólomzapor.
Nytott gerinccel, vízfejjel jönnek
cenzúrán, logikán, át a halálon,
nyelvem gyökerén nyöszörögnek,
kaparnak meszes dobhártyámon,
rondítják ajkam, akár a herpesz
a torzképek, víziók, fátumok.
A papíron vérszennyves piktogramok –
enervált vers-abortátumok.

B. I.: Eddig a vers. Az irodalmi esten megtudhattuk, hogy már az is csoda volt, hogy Vári Fábián László megszületett, aztán negyedéves egyetemi hallgatóként 20 évre elhallgattatták, de folytatta munkáját. Én küldetésnek érzem és fogom fel az Ön tevékenységét.

V. F. L.: Nem indult könnyen az én pályám, egyébként egy kicsit hadd helyesbítsek, az a szilencium nem volt 20 éves, mindössze 8 esztendőig tartott. Az egyetemről való kicsapásom után engem nagyon hamar besoroztak a szovjet hadseregbe. Előtte azért néhány hónapot ledolgoztam a tiszaujlaki cipőgyárban kétkezi munkásként, hogy legyen valami kis jövedelem, mert nem akartam a szüleim terhére lenni. Azután jött a katonai szolgálat, és két évet le is húztam, úgy, ahogyan illik. Fél esztendőt a kiképzőegységnél, Ukrajnában, másfél évet pedig az NDK-ban. Ez annyiból volt nehéz számomra, hogy az NDK-ból szabadságra nagyon ritka esetben engedtek el valakit, engem például egyszer sem. A berdicsevi kiképzés idején anyám, apám egy-egy alkalommal ugyan meglátogatott, de a következő másfél esztendőben nem találkozhattam senkivel, aki a szülőföldről látogatott volna meg. Amikor hazatértem, nem nagyon bíztam abban, hogy az egyetemi tanulmányaimat befejezhetem, ezért megint munkába álltam. Eleinte egy beregszászi üzemben dolgoztam dekoratorként. Plakátokat mázoltam, mert ennek tudományára a katonaságnál tettem szert. Aztán egyszer csak üzentek Ungvárról, hogy próbáljam meg a tanulmányaim folytatását. Elmentem az egyetemre, és sikerült úgy alakítani a sorsomat, hogy visszamehessek, de már nem nappali, hanem levelező tagozatra. Nem sokkal később pedig elhelyezkedtem Mezőváriban, az ottani középiskolában a magyar nyelv és irodalom tanáráként. Hamarosan ott alapítottam családot, és ott is maradtam a háború kitöréséig. Sajnálatos események történtek az ország és a család életében is, amelyek során el kellett jönnünk Mezőváriból. Most Nyíregyházán és Mezőváriban kétlakiként éljük az életünket. Amint lehet, én hazalátogatok a háború ellenére is. A fiunk ott él, viszont három kisgyerek mellett nem nagyon zaklatják a katonai behívóval, és ott él az idősebb lányunk is. Ők is nagycsaládosok, négy gyereket nevelnek. Így telik és zajlik az életünk.

B. I.: Munkásságáról nagyon sokat beszélhetnénk, de a műsoridőnk rövid, viszont egy jelentős dologról még ejtsünk szót. Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóját ünneplik a magyarok világszerte, így Kárpátalján is. Hogyan?

V. F. L.: Petőfi életműve különösen jelentős az egész magyarság számára, de ha ebben kételkednénk, akkor gondoljunk arra, hogy a világban milyen nagyra értékelik Petőfi életét és munkásságát, költészetét. Mi büszkék vagyunk arra, hogy nálunk is megfordult 1847 nyarán. Ungváron ottjártának emlékéért egy emléktábla őrzi, amelyet 1907-ben állítottak a helyi Gyöngyösi Irodalmi Társaság tagjai, 1991 óta pedig Ferenczy Béni híres, egész alakos szobrának mása hirdeti emlékéit. Petőfi Ungvárról Munkácsra ment, ahol meglátogatta a várat, onnan pedig Beregszászba. A beregszászi egykori fogadó, ahol Petőfi megszállt, ma is áll. Büszkén őrzik a beregszásziak Petőfi emlékéit. Az emléktábla a fogadóra még 1987-ben, a szovjet korszakban lett elhelyezve. Nagyon nehéz volt, mivel sok helyen kellett engedélyeztetni, amíg odakerülhetett, de 1991-ben már az egész alakos szobrát is felavathattuk. Petőfi Beregszászból kocsival a tiszai rév felé vette az útját, egy Badaló nevű községen keresztül. A helység lakosai 1938-ban szintén egy díszes emléktáblával örökítették meg Petőfi ottjártát. A Munkácsi várban című költeményében és az úti leveleiben emlegeti a környék nevezetességeit, ami büszkévé teszi a kárpátaljai embert. Hatalmas és nagyhatású az a költészet, amit Petőfi ránk hagyott. Én több versben is emlekeztem Petőfire, több verset szenteltem az életének, munkásságának, de úgy gondolom, hogy Petőfit úgy kell megörökíteni, úgy kell emléket állítani az ő alakjának, az emberi és költői nagyságának, hogy bevonjuk a mindennapi életünkbe, mintha a problémáinknak, a napi gondjainknak részese lenne ő is. Több ilyen versem született, melyek közül a legutóbbit felolvasom.

Árnyékodban, itt...

*Gondolat, ne bánts engemet,
nem készülök még a jobb létre.
Ágyban, párnák közt mégis jobb,
mint egy harckocsiban elégve.*

De ha a tűz van előírva
a legtévesebb csatatéren,
én a nap tüzét választanám –
az süsse feketére vérem.

A nap meg olyan, mint az Isten.
Halálosztó szemét lezárja,
s az oktalan tervet újraírva
felmentést küld a fuldokló tájra.
Amíg a vakondok földet túrnak,
amíg a mustármag kikelhet,
én sem űzhetem el magamtól
a Teremtőtől kapott lelket.

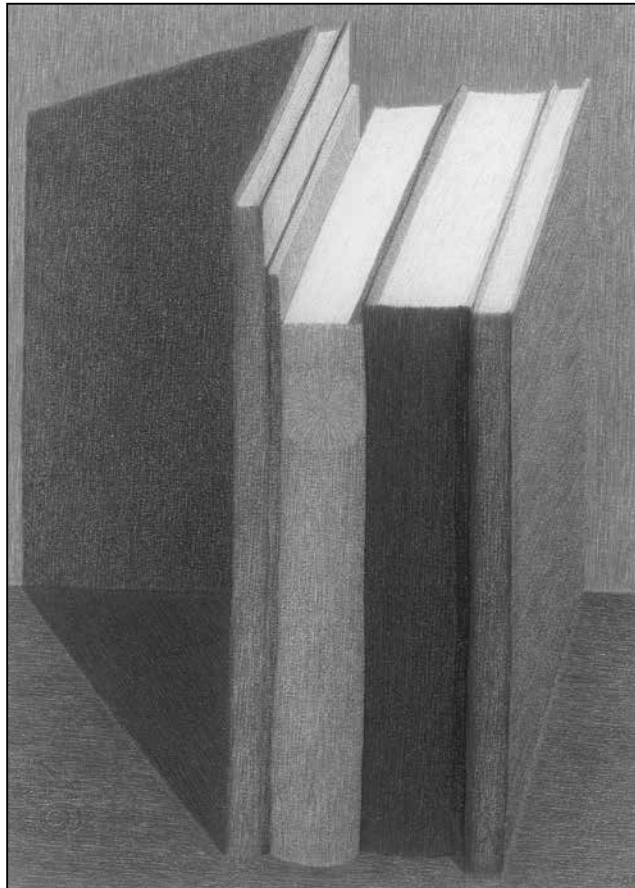
Nézd ott azt a veterán tölgyet,
mily tántoríthatatlan jellem!
Törzsében vasmagot nevelt
a láncfűrész szolgák ellen.
S mikor a berántott motorok
rátámadtak a hibátlan törzsre,

az acélfogak szikrázva hulltak
vissza az áldott anyaföldre.
Így van jól, Sándor. Ha másként lenne,
árnyékodban, itt én sem állnék.
Nálad jobban senki sem tudja,
hogy a halál furfangos játék.
Jön a drón, körbejár, megszagol,
majd töltődni tömegsírra száll.
Sándor, Attila, láthatjátok:
ilyen a végsőkéig züllött halál.

2023. május

**B. I.: Vári Fábrián Lászlónak jó egészséget,
családjának, kárpátaljai nemzettársainknak
áldott karácsonyi ünnepeket kívánok!**

V. F. L.: Nagyon köszönöm, és én is hasonló
jókívánásokkal búcsúznék, adjon az Isten bé-
kességet és szebb, nyugodtabb jövőt minden
magyarnak!

Csendélet II.

Naplójegyzetek XXIV.

Nevezetes nap

Nevezetes nap december 8-a, Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe. 1854-ben ezen a napon hirdette ki IX. Pius pápa, hogy: „A Boldogságos Szűz fogantatása pillanatától mentes volt az áteredő bűn minden szennyétől.” Természetesen nem ekkor keletkezett ez a hittétel, már Szent Ágoston is az áteredő büntől mentesnek hirdeti Szűz Máriát, de a kodifikálás IX. Pius pápa nevéhez kötődik.

E hittétel történetében kezdettől nem egy magyar vonatkozású esemény is található. Már nagy királyunkról, igazságos Mátyásról is feljegyezték, hogy részt vett egy, a szeplőtelen fogantatásról szóló budai tanácskozáson. De a 19. században, hét évvel a dogma hivatalos kihirdetése előtt is történt egy jelentős esemény hazánkban: egy mélyen hívő budaörsi földművesnek, Wendler Ferencnek 1847 júniusában és később is több alkalommal megjelent álmában Szűz Mária, aki a „Szeplőtelen Fogantatás” néven nevezte meg önmagát, pontosan úgy, ahogy tizenegy év múlva Bernadette Soubirous-nak, a későbbi Lourdes-i Szent Bernadettnek is bemutatkozott. Wendler Ferenc elhatározta, hogy a szeplőtelen fogantatás tiszteletére Mária-kápolnát épít a budaörsi Kő-hegyen. A helybeli plébános értesítette erről IX. Pius pápát, aki – ugyancsak a dogma kihirdetése után – 1854. december 20-án kelt hivatalos levelében adott engedélyt a kápolna felépítésére, és egy Mária-szobrot ajándékozott a készülő kegyhelynek. A Wendler család és a község összefogásával hamarosan felépült a kápolna, és 1855. szeptember 15-én fel is szentelték, és valószínű, hogy a Szeplőtelen fogantatás titulust viselő első szentély a világon. Wendler Ferenc a felesége halála után a kápolna mellett egy maga vájta, kereszt alakú barlangban lakott haláláig. Szent emberként tisztelték a környéken,

sokan felkeresték, tanácsát, imádságát kérték. Fia és unokája is folytatta ezt a hagyományt, így lett a kápolna sokak által látogatott, híres búcsújáró hely. Valószínűleg ennek hatására jött létre a híres „Budaörsi passiójáték” is, amelynek szöveggönyvét Bató Géza írta, és ő maga volt a misztériumjáték rendezője is. A II. világháború során a kápolnát és a passió épített díszleteit is több bombatalálat érte. 1945 után, a budaörsi német közösség kitelepítését követően már nem építették újjá a kegyhelyet, sőt, még a köveit is széthordták. Több mint négy évtized múlva a rendszerváltozás lehetővé tette a nevezetes búcsújáró hely újjáépítését, de erre – habár 1996-tól készült a budaörsi német közösség és a helyi önkormányzat – végül is csak 2003 májusában került sor, pontosabban ekkor kezdődött meg az építkezés, majd október 15-én Spányi Antal székesfehérvári megyés püspök felszentelte az eredeti formájában újjáépült kápolnát.

A szeplőtelen fogantatás ünnepléséhez kapcsolódik az 1901-ben Pozsonybesztercén született Kovacsics Mária Natália nővér küldetése is, aki 1936-ban azért települt át Magyarországra, hogy Jézustól és a Szűzanyától kapott ösztönzésre elindítsa Szűz Máriának, a Világ Győzelmek Királynőjének engesztelő mozgalomát. 1940-ben fordult Serédi Jusztinián hercegprímáshoz a kéréssel, hogy engedélyezze a budai Normafánál található Szent Anna-réten az engesztelő kápolna fölépítését. A kápolna alapkövét 1944-ben, a szeplőtelen fogantatás ünnepén rakták le, de a front közelsége már nem tette lehetővé az építkezést. Mindszenty József hercegprímás 1947-ben ismét elindította a kegyhely felépítését, azonban a bekövetkező kommunista diktatúra miatt ezúttal sem jutottak tovább az alapköv letételénél.

A rendszerváltozás új lehetőséget nyújtott a sok évtizedes terv megvalósítására, de csak az elmúlt évek háborús fenyegetése teremtette meg

azt a lelki egységet az egyház, a világi döntéshozók és a hívek között, amelynek eredményeként végre valóban elkészült a budai Szent Anna-réten a Világ Győzelmes Királynője engesztelő kápolna. Fölszentelésére hívek, egyházi és világi vezetők sokaságának részvételével Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepén került sor, 2023. december 8-án celebrált szentmisét dr. Erdő Péter bíboros, prímás, érsek.

Minden újszülött ajándék

– Talán nem eretnecség, ha azt gondolom, hogy minden gyermek születése kicsit olyan, mint a karcsony. Ahogy a Kiszézus, minden más újszülött is egyszeri, ajándék: csodálatos, felbontatlan csomag, amelyről még a szülei sem tudják, hogy mit rejt magában – vetette fel fiatal barátnőnk.

– Biztos, hogy olyan meghatottan néz az ember az újszülöttjére, mint egy felbecsülhetetlen értékű ajándékra – mondta a tanár néni. – És az is: minden új emberpalánta egy páratlan, életre szóló ajándék.

– Vagy egy életre szóló próbatétel. A születés pillanatában még senki sem tudhatja, hogy melyik lesz belőle – vélte mérnökünk.

– Az, hogy életre szóló ajándék lesz-e, vagy tragédiák forrása, elsősorban rajtunk, a családon, a szülein múlik.

– A családon is, persze. Meg még sok más körülményen, amely az életünket meghatározza. De a szülők, nagyszülők szerepét nem lehet lebecsülni. Különösen, amíg kicsi a gyermek. Az életkörülmények megteremtésében döntő a szerepük. Ez a legnagyobb feladat. És felelősség.

– Az Úristen nem bízta ránk, hogy barkácsoljunk magunknak utódokat – mosolygott teológusunk. – De egy ponton mégis kiadja a kezéből a dolgot: amikor világra jön a kisbaba. Az újszülött még magatehetetlen, különleges gondozást igényel. Az állatok biztos ösztönnel tudják, hogyan kell ellátniuk az ivadékaikat, de az embereknek ezt minden esetben meg kell tanulniuk valakitől.

– Manapság sokszor nincs is, akitől megtanulják. A várandós anyukáknak részük van az úgynevezett terhsgondozásban, különböző kötelező orvosi vizsgálatokon kell átesniük, de a baba ellátását senki sem tanítja meg nekik.

– Azelőtt az édesanyák, nagymamák megtanították. De manapság a fiatalok nem hallgatnak az édesanyjukra, pláne a nagymamájukra. „Mikor volt az, anyukám? Ma már az nem érvényes!” És ezt komolyan is gondolják.

– Inkább a babaújságokra hallgatnak. Pedig azokban a legfőbb tudnivaló az, hogy mi mindent kell összevásárolni az újszülött számára – a baldachinos bölcsőtől a muzsikáló lámpáig, a bébialarmtól a csörgős rugdalódzóig és tovább – legyintett a mérnök úr.

– Meg hogy milyen tápszereket meg cumikat adjon az anyuka a kicsinek. Ha kevés a teje, vagy a baba még ügyetlen, máris cumiból etetik, tömik bele a tápszert. Hamar leszokik az anyatejről. A fejlődéséhez pedig az a legjobb, az a legfontosabb.

– Van, aki megvesz mindenféle babagondozásról szóló könyvet, megnézi a világhálón elérhető összes videót. De ahány könyv, ahány videó, annyiféle tanácsot ad. Nem csoda, ha a szülők bizonytalanok lesznek, és alig várják, hogy beadhassák a kicsit a bölcsődébe.

– Ha egy kisbaba napi nyolc órát bölcsődében tölt, messze nem kötődik úgy a szüleihez, mintha óvodáskoráig otthon nevelkedne. Állítólag azóta csökkent le Magyarországon radikálisan a születésszám, azóta fogyunk évente egyre jobban, amióta a bölcsődékben nevelkedett generációk kerültek szülőkorba – érvelt a tanár néni.

– Ha a fiatalokat úgy készítenék fel a szülői szerepre, mint egy fontos hivatásra, biztos, hogy nem félnének annyian a gyermekvállalással járó felelősségtől. Legtöbbünkben megvan a gondoskodásra való hajlandóság, elég, ha megnézzük, hogy hány kamasz vagy ifjú hölgy hordoz a karján aranyos kutyuskákat, hányan futtatják, ugratják a kutyakiképzőkben a házi kedvenceiket.

– Persze, mert ez a divat. De a gyermekvállalás is divatos lehetne, ha kellő tudással rendelkeznének hozzá a fiatalok. Nagy segítség az anyagi támogatás, a pénz is, de tudatos felkészülés és felkészítés, ösztönző családi légkör is kell a gyermekvállaláshoz. Hogy megerősödjék bennünk a gyermekek utáni vágy, a gyermekvállalási kedv – érvelt ifjú barátnőnk, és ő nem a levegőbe beszélt, hiszen férjével együtt három viruló gyermeket nevelnek.

Konrad Sutarski ünneplése*

Ünnepeltünk. Konrad Sutarski, a Bethlen Gábor- és József Attila-díjas lengyel és magyar költő, író – aki 2005-ben megkapta a Lengyel Köztársaság Érdemrendjének lovagkeresztjét, 2007-ben a magyarországi lengyelség legrangosabb kitüntetését, a Szent László-díjat, 2014-ben a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét, 2016-ban pedig a Lengyel Kultúráért Gloria Artis-díj bronz fokozatát – 1934. szeptember 21-én született a Lengyelország bölcsőjének nevezett nyugat-lengyelországi nagyvárosban, Poznańban. Ez a patinás, Gdańsk és Krakkó ősiségével és szépségével vetekedő város a Warta folyó partján fekszik. A folyó egyik szigetén épült fel 968-ban, két évvel Lengyelország jelképes megkeresztelkedése után az ország első katedrálisa, amely feltehetőleg Mieszko fejedelemnek és fiának, az 1025-ben megkoronázott első lengyel királynak, Vitéz Boleszlávnak a temetkezési helye volt. De Poznańnak nemcsak a múltja jelentős: ma is fontos gazdasági, kereskedelmi, tudományos és kulturális központ, amely Lengyelország leghíresebb nemzetközi vásárával dicsekedhet.

Konrad Sutarski egy, a szovjetek által Harokovban meggyilkolt lengyel tisztnek, katyíni áldozatnak a fiaként korán árvaságra jutott. Későbbi, megrázó versei fájdalmasan idézik fel a korán elvesztett édesapa tragikus emlékét. Konrad középiskolai tanulmányait követően szülővárosának Műszaki Egyetemére, a Mezőgazdasági Gépészmérnöki Karra iratkozott be, ahol 1958-ban szerzett gépészmérnöki diplomát. A mezőgazdasági műszaki tudományok doktora fokozatot 1969-ben már a budapesti-gödöllői egyetemen szerezte meg, ugyanis egy magyarországi utazása alkalmával beleszeretett egy magyar lányba, és 1962-ben feleségül vette. A fiatal házaspár 1965-ben úgy döntött, hogy egy időre Magyarországra költözik. Sutarski a Mezőgépfeljesztő Intézetben kezdett dolgozni, ahol egyebek mellett egy olyan

sikeres zöldségbetakarító gépet is tervezett, amely 1973-ban elnyerte a Budapesti Nemzetközi Vásár nagydíját, és amelyet egy évtizeden át gyártottak és forgalmaztak a szocialista országok részére. Ezzel összefüggésben más, jelentős elismerés mellett 1977-ben a Kiváló Feltaláló díj arany fokozatában részesült.

Költői-írói pályája is Poznańban indult: az 1956-os irodalmi nemzedék tagjaként 1956-ban társalapítója lett a legendás poznaí Wierzbak irodalmi csoportnak, amely 1957 és 1961 között – a lengyel irodalom történetében először – országos költői fesztiválokat szervezett. Versei ekkoriban már megjelentek különböző irodalmi folyóiratokban és antológiákban, eredeti költői hangja hamar felhívta magára a figyelmet. Sutarski számára megkönnyítette a Magyarországra való áttelepülést, hogy a hatvanas évek elején a Wierzbak költőcsoport befejezte működését. De nem akart elszakadni sem a hazájától, sem a lengyel irodalmi élettől: folyamatosan publikált verseket és magyarországi tudósításokat az otthoni lapokban, irodalmi folyóiratokban. „A hatvanas évek második felére már itt (Magyarországon) is bekapcsolódtam az irodalmi életbe [...]. A hetvenes években Csoóri Sándor és Weöres Sándor ajánlásának köszönhetően Magyarországon is megjelent egy válogatott verseskötetem az Európa Könyvkiadó világlírát bemutató Új Pegazus sorozatában” – emlékszik vissza később második költői indulására. Hamarosan a magyar költészet fordítójaként is jelentkezett. 1980-ban lengyel nyelvű Radnóti-verseskötetet, 1981-ben Csoóri-kötetet, 1985-ben pedig a háború utáni magyar költészet antológiáját szerkesztette, fordította le és jelentette meg Lengyelországban. Felismerte, hogy Lengyelországban nem vették olyan szigorúan a magyarországi cenzurális viszonyokat, ennek köszönhetően még az itthon szilenciumra ítélt alkotók verseit is bemutathat-

ta a lengyel olvasóknak. A határon túli magyar költőket már nehezebben tudta Lengyelföldön publikálni, műveikből összeállított antológiája végül csak 1991-ben jelenhetett meg. Ennek a kötetnek 2007-ben egy második, bővített kiadása is napvilágot látott Konrad Sutarski műfordítói munkájának és erőfeszítéseinek köszönhetően.

Az MDF hőskorszakában elősegítette a lengyel és magyar nemzeti érzelmű demokrata körök országhatárokon átívelő kapcsolatépítését, aminek elismeréseként 1990-ben Antall József és Lezsák Sándor kezéből vehette át a Magyar Demokrata Fórum díszoklevelét, és 1994-ben, épp negyven évvel ezelőtt az elsők között lett magyar állampolgár, amint ez lehetővé vált lengyel és magyar viszonylatban a kettős állampolgárság bevezetésével. 1989-től már lengyel diplomataként tevékenykedett: ő volt a budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ rendszerváltozás utáni első igazgatója. A későbbiekben az újonnan alakult magyar kulturális tévécsatorna, a Duna Televízió munkatársa lett, ahol nem egy érdekes és aktuális filmet készített Lengyelországról. 1995-től 1999-ig, majd 2001 és 2007 között Konrad Sutarski volt az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat első, majd háromszor újraválasztott elnöke. Ebben a minőségében alapította meg 1998-ban a Magyarországi Lengyelség Múzeumát és Levéltárát, amely 2006-tól az 1000 éves lengyel–magyar történelmi kapcsolatok kutatóközpontjaként működik. Kezdetben az intézmény vezetője, majd 2014-ig, nyugdíjba vonulásáig az igazgatója volt. Ennek a tevékenységének elismeréseként vehette át 2013-ban a Pro Cultura Minoritatum Hungariae díjat.

Konrad Sutarski politikai és szervezői munkásságának fontos területét jelenti, hogy 2011-től segített kiépíteni baráti kapcsolatot köztünk, azaz a Civil Összefogás Fóruma és a legnagyobb lengyel civil szerveződés, a Gazeta Polska klubok között. Ennek a kiemelkedő eredményeket hozó együttműködésnek emlékezetes eseményei voltak a két szervezet kölcsönös éves látogatásai egymás nemzeti ünnepein és a Békemeneteken való közös részvételünk. A mindannyiunk számára maradandó élményeket hozó találkozásokat, sajnos, végül az orosz–ukrán háború kitörése félbeszakította.

De Konrad Sutarski irodalmi, politológiai, nem hivatásos történészi munkássága nem szünetelt az elmúlt, mozgalmas évtizedekben sem. Sőt, publikációi: gondolatébresztő cikkei, esszé- és tanulmánykötetei éppúgy megszorodtak, mint magyar és lengyel nyelvű verseskönyvei. Mindkét nyelven olvasható *Lengyelország történelméről magyar vonatkozásokkal* című nagy sikerű könyve. „Úgy érzek, mint egy lengyel, de úgy is, mint egy magyar. Ez a két ország nemcsak szereti egymást, de a keresztény Európa védelmében évszázadokon keresztül cselekedett, és most is ezt teszi” – vallotta egyik interjújában motivációjáról. E szavaknak a hitelességét messzemenőig igazolja szerzőnk 2020-ban magyar és lengyel nyelven is kiadott *Trianon 100 éve, gyógyul-e már Európa nyílt sebe?* című könyve, amely bizonyítja, hogy az Illyés Gyula-i kritériumoknak, tudniillik, hogy „magyar az, akinek fáj Trianon”, Konrad Sutarski maradéktalanul megfelel.

2021-ben jelent meg Konrad mindkét hazájában a *Mit hozol XXI. század* című Sutarski-verseskötet. „A könyv összeállítását az indokolta, hogy Európa egyre kevésbé őrzi meg hagyományos jellegét, és a keresztény hit – különösen Nyugat-Európában – kezdi elveszteni erkölcsi iránymutató szerepét” – írta a költő lírájának mozgatórugóiról.

Végül egy idézettel szeretném zárni laudációm: „Tudatosítsuk: Konrad Sutarski jelenlegi kötetének küldetése, hogy Európára és a világ nemzetekre hasson. [...] Konrad Sutarski életműve megújítja a Jó mellett kiálló és az Ember ügyét képviselő elkötelezett művészetet, amelyet manapság az alkotók oly gyakran elvetnek. [...] A szerzői hit kötődik a Testté lett Ige keresztény szimbolikájához, a történelmi Európa jelképrendszeréhez és értékeihez, amelyeknek a jeleit Sutarski szeretné átadni, a következő generációkra rátestálni. Ebből ered a költészetére oly jellemző erkölcsi és leplezetlen tanítási szándék. E szerzői hivatástudatot a jelenkori olvasó nehezen tudná elfogadni, ha Konrad Sutarski nyelvezete nem lenne teli érzelmekkel és szenvedélyes, posztromantikus fordulatokkal. Fűtött, ihletett mondatok, fantáziagazdag, élénk képek, meglepő metaforák. Mindez azt idézi elő, hogy elhisszük e versek mondandóját... a szerzői szándék hatása alá kerülünk...” – állapítja meg

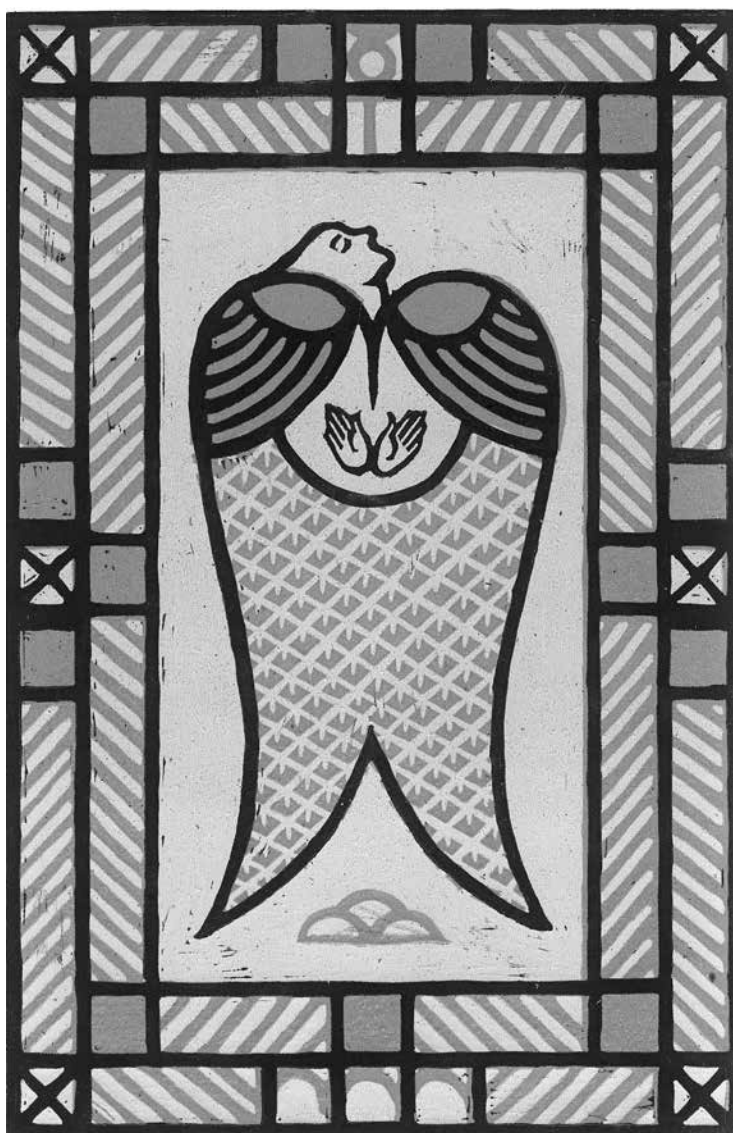
Konrad Sutarski szenvedélyes és inspiráló költészetéről Jerzy Grupiński lengyel költő, szerkesztő és irodalomkritikus.

Konrad manapság sem pihen: *Úrangyalára harangoznak* címmel a keresztény Európa védelmében egy lengyel–magyar versantológia összeállításán dolgozik, amelyet még idén szeretne megjelentetni.

Nagy öröm, hogy sorainkban tudhatjuk és most is körünkben köszönhetjük Konrad Sutarskit, a Szellemi Honvédő díj egyik idei kitüntetettjét, és megköszönhetjük neki fáradhatatlan alkotóere-

jét, amely eddig már több mint 60 kötettel gazdagította a lengyel és a magyar irodalmat. Ebből az alkalomból most mindannyiunk nevében sok szeretettel gratulálok az idén 90. életévét betöltő, de örökifjú alkotónak, és kívánok neki még számos termékeny, munkában és egészségben eltöltött esztendő!

* *Elhangzott 2024. január 18-án Budapesten, a Civil Összefogás Fórum Szellemi Honvédő díjainak átadásán.*

A Sol Invictus művészkönyv grafikaterve III.

Mit vártunk, mit kaptunk?

Évfordulók bővületében élünk, s ez cseppet sem baj, hiszen valahogyan mindig összegeznünk kell a mögöttünk hagyott esztendőket, történelmünk, életünk fontos szakaszait, s erre kiválóan alkalmasak a kerek évfordulók. Az Aracs 2023. augusztusi számában említést tettünk a Simon János politológus, szociológus, történész szerkesztette *30 éve szabadon Közép-Európában* című kötetéről, melyben számos, politikával, történelemmel, joggal, gazdasággal, újságírással hivatásszerűen foglalkozó ember írt arról, mi a véleménye a rendszerváltás folyamatáról, az elmúlt harminc év küzdelmeiről, no meg mindezek tanulságairól. Annak a vaskos könyvnek a szerzői között civil embert nemigen találunk. Éppen ezért, no meg mert a „nem létező” véletlen segítségemre sietett, úgy gondoltam, ideje lenne már a civil emberek közül is sokakat megkérdezni, mit vártak, milyen gondolatokkal, elvárásokkal élték át a rendszerváltásnak nevezett időszak kezdeti éveit. Ez az alkalom még nem jött el. Ám ami a segítségemre volt, az egy dokumentum, mégpedig a 2004-ben, tehát pontosan 20 esztendeje megjelent *TF Esték* című könyv. Talán többen is emlékeznek ezekre a rendezvényekre, melyeket Schulek Ágoston és felesége, Edit szervezett. Mégpedig léleképítő, lelki és szellemi feltöltődést adó szándékkal, hiszen a változások éveiben sokan veszítették el tájékozódóképességüket, sokan nem merték elmondani gondolataikat, ezeken az összejöveteleken pedig megtehették. Az estek pedig ezt a feladatot kiválóan teljesítették. Minden est igazi szellemi élményt jelentett, sokak számára máig érvényes tanulságokkal. Az előadók között tehát kevés profi politikus szerepelt, s már csak ezért is érdemes volt az előadások néhány részletét könyvben megjelentetni, hiszen ezekből az ott elhangzott véleményekből meglehetősen pontos képet kaphattunk arról, hogy kiváló, de a politikával nem professzionális

szinten foglalkozó gondolkodóink mit várnak el a változások után. S húszesztendőnyi távlatból azt is elmondhatjuk, ma sem ártana ilyen rendezvényeket tartani s ezek tanulságait mindenki számára nyilvánossá tenni. Az alább következő előadók gondolataiból e cikkben csak keveset áll módomban idézni, de egy biztos, mondaivalóik máig sok tanulsággal szolgálnak.

A könyv a valamikori estek felszólalóinak gondolatait időrendben jelentette meg, tehát a kezdetek első vendég előadója **dr. Habsburg Ottó** volt 1993 májusában. „Örülök, hogy arról beszélhetek, mi Magyarország helye, és mi is Magyarország lehetősége az egyesülő Európában. Az Európai Parlament magyar delegációjának elnökeként elmondhatom, a kapcsolat fenntartása a Magyar Országgyűléssel, a hatóságokkal, hogy minél hamarabb jusson be országunk az Európai Közösségbe. Jó úton vagyunk, persze akadnak Nyugaton olyanok is, akiknek nem céljuk, hogy új országok jussanak be a közösségbe. Azonban tény az, hogy ezt elsősorban az '56-osoknak köszönhetjük.”

Nos, csodálatos mester és rendező az idő! Ami telik, s közben millió dolog változik, s tapasztalataink is megsokszorozódnak. E helyütt az idézetek elemzésére nincs mód. Ám úgy gondolom, volna igény rá, és meg is kellene teremteni erre a lehetőséget. Kialakulhatnának értelmes viták, már csak azért is, mert sok-sok tapasztalattal gazdagodtunk mi is az elmúlt évtizedekben, az Európai Unióval kapcsolatban is, bár már Habsburg Ottó nem lehetne jelen a vitán, holott volna miről beszélgetni vele.

A TF-estek második előadója **Fekete György belsőépítész** volt. Ő 1993 októberében mondta el gondolatait. „Abban az életben, amit itt élünk magunk körül, rengeteg kitűnő ember van. Nagyszerű emberek, akiknek műveit, élete példáját, magatartásformáját érdemes nézni, figyelni,

lesni, követni, s amikor egy kicsit keveseknek találjuk magunkat, amikor egy kicsit gyengék vagyunk, egy kicsit elesettek vagyunk, fel kell nézni rájuk, s nyugodtan, bátran, szabadon, egy kicsit többször, mint eddig tettük. Megtisztelni valakit, elismerni valakit, nagyvá tenni valakit mi csak a temetőben szoktunk. Próbáljunk változtatni a szokásainkon. [...] Tapasztalok ma egy veszélyt a mi köreinkből. Elvetjük azt, ami modern, s ez rettenetes hiba. Nem is tudok másra gondolni, mint hogy ellenségeink találták ki, hogy bennünket pusztán a hagyományok világába visszaparancsoljanak, s ezáltal a korszerűség hadállásait önkényesen, teljes szélességében és mélységében elfoglalják. [...] Én azt hiszem, hogy a mi modernjeink a korszerűség értelmében XXI. századiak. Makovecz Imre építészete, Schrammel Imre kerámiai, Szokolay zenéje igazán korszerűek, XXI. századiak. Már átlépték ezt a maszatos, mocskos konzumtársadalmat.”

Duray Miklós 1993 utolsó hónapjában jött el a TF-re. Hosszú és lenyűgöző előadását óriási siker övezte. Olyan tényekről szólt, melyeket itthon, a jelen Magyarországon nem ismerünk. Duray gondolataival is sokkal, de sokkal többször kellene foglalkoznunk. S íme az idézet tőle: „Több vonulatát rajzolhatnánk fel annak a folyamatnak, amellyel a szlovákiai magyarságot meg akarták szüntetni. A két világháború közötti időszakban fogalmazták meg mindazokat az irányzatokat és elképzeléseket, amelyeket ma is kipróbálnak rajtunk. Az első fő vonulata a felszámolásunkra való törekvésnek, a kultúránk, nyelvünk és művelődésünk megszüntetése. A másik, a gazdasági helyzetünk megrendítése, hogy elveszítsük lábunk alól az éltető talajt. A harmadik vonulat pedig az államigazgatási mód. Ezeket a kommunista időszakban is – a proletár internacionalizmus körülményei között is – megpróbálták megvalósítani. A művelődésünknek, az ismereteinknek és nyelvünknek az elszorítása azzal kezdődött, hogy első rendelkezésként felszámolták a Pozsonyi Egyetemet. Azóta nincs a Felvidéken magyar egyetemi oktatás.”

Duray Miklós sírját augusztusban látogattuk meg Losoncon. A síron mindig rengeteg a virág.

Dr. Bolberitz Pál római katolikus pap, filozófus egyebek közt a jövő iránti felelősségünkről beszélt, a marxista–leninista ideológia fertőzésés-

ről. És arról, hogy: „Azért kell vallásosnak lenni keresztény értelemben, mert az ember nyomorult, mert az áteredő bűn nyomait magán viseli, mert vannak önző vágyai, s nap mint nap meg kell ezzel küzdenie. Ki szabadít meg engem ettől a nyomorúságos emberléttől, ettől a halálra ítélt léttől, hogyha nincsen valami isteni erő, nincs valami hitbéli bizonyosság arról, hogy Krisztus föltámadásában ez a fajta emberi egzisztencia már győzött?”

Ágoston András, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke 1994-ben mondta el éppen a párbeszéd szükségességéről vallott gondolatait. „Tudni kell azt, hogy a hatalom, annak ellenére, hogy fennen hirdette a népek és nemzetek testvériségét, egyenlőségét és egyenjogúságát, azért keményen, sokkal keményebben, mint bármely más nacionalizmus – legalábbis a Vajdaságban – lecsapott a magyar nacionalizmusra, vagy az annak vélt vagy mondott jelenségeire. Így tény az, hogy magyar nacionalizmus miatt sokkal többen, mintegy háromszor többen voltak börtönben, vagy néztek elébe különösen súlyos meghurcoltatásnak, mint mások más nacionalizmusok miatt.”

Czine Mihály irodalomtörténész is eljött az egyik TF-estre. Előadásának címe *Kisebbség és irodalom* volt. Imigyen kezdte: „Arra gondoljunk, hogy a két háború között mennyi idő telt el. 22 év, 20 év? Erdélyieknek 22, szlovákiaiaknak 18, és közben egy nagy irodalom született. Azóta már még több idő eltelt, de akkor abban a hitben voltak apáink, nagyapáink, hogy nem tarthat sokáig, vége lesz mindennek egyszer, és az egyetemes magyar irodalom nem fogja különböztetni, hogy erdélyi, szlovákiai, vajdasági, délvidéki. De Trianon óta most már eltelt 74 esztendő. Illyés azt mondta, hogy ötágú síp a magyar irodalom. Amikor ő ezt mondta, akkor Magyarországnak csakugyan még öt szomszédja volt. Most hét van. S hány ezeken kívül? Mert magyarok csakugyan mindenütt élnek. [...] Hosszú időn keresztül elképzelhetetlen lett volna, hogy akár a Testnevelési Egyetemen a szomszédos magyarság irodalmáról így beszélhettünk volna, mert nacionalizmust kiáltottak volna. Egy a lényeg, hogy összetartozik a magyar irodalom, a magyar művelődés. Egyebet tenni nem tudunk, de azt igen, hogy akárki akárhol éljen magyarként, abban

a biztos hitben legyen, hogy őt számontartják, hogy ehhez a kultúrához ő hozzátartozik, ezt ő is építi, és hogy őrá itthonról ugyanolyan szeretettel gondolnak, mint ahogy ő gondol haza.”

Szokolay Sándor Kodály hitéről, derűjéről, reményteltségéről és szent nyugalmaról beszélt az egyik TF-esten. Azt mondta: „Kodály hitét, derűlátását, reményteliségét, szent nyugalmit semmi sem tudta megingatni. Aki ismerte, mind tudja, hogy ez mind igaz. Ezért sem szabad kétségbeesnünk. A megmaradásunkhoz ezek hozzátartoznak, mert ők voltak, s kibírtak nehezebb időket. Hozzá hasonló, bölcsen vigyázó őrségvállalója azóta sincs nemzetünknek. Nincs utódja. Kodály szigorúsága a nemzet mértékadó garanciája volt. Ma is csak ezt a hitelesítést sirattuk. De jó lenne, ha szétcsapna közöttünk! Illyés Gyula versére írtam a tanár úr halála után a Hódolat Kodálynak című művet. Magam erősítésére is. A mű záró hangjait talán elég idéznem. Illyéssel együtt kell kimondanunk a záró sorokat: »...mert egybeálltunk általad, / s az is, ki nem dalol, / érzi a Lét, a Rend szabad / összhangját valahol.«”

Makovecz Imre 2002-ben volt vendég a TF-esten. Imigyen kezdte: „Arról a furcsa kérdésről szeretnék beszélni, amelyet mi rendszerint kikerülünk, valószínűleg önvédelmi okoknál fogva. Hogy lehet az, hogy az atlanti hatalmak, Tom Lantos, Soros és sokan mások a 45 évig meghatározást gyakorló, szovjetbarát párt egyetlen jogutódját támogatják? Hogy lehet ez? Mindannyiunk tapasztalata, hogy már '88–89-ben is így volt ez. Botránysos meglepetést okozott Magyarország, amikor a kellő és megfelelő előkészületek ellenére egy valóban szabad, mondhatnám, amatőr, de magyar kormányt választott meg. Attól a perctől kezdve a mai napig tartó, hátsó udvarokban folytatott titkos háború zajlik minden olyan kormányerő ellen, amelyik ebből a területből, történelmileg megkurtított, megalázott területből Magyarországot akar csinálni. Vajon mi lehet az ok, vagy milyen magyarázatot lehet találni arra, hogy ez így van? A nyugati hatalmaknak kik a kommunisták? Vajon kik csinálták 1919-et, 1947-et, '56-ot, '68-at és 2001. szept. 11-ét? Milyen érdekszférák működnek, s hogyan működnek, amelyek úgy gondolják, hogy itt, Magyarországon nem egy szociális hálával védett,

erős állam által kontrollált, erős gazdasági fellendülést kell produkálni, hanem egy dél-amerikai balkanizált típusú amerikai pénzvilágot. Kik azok, akiknek elemi érdeke, és a történelemmel természetes összefüggésben álló érdeke az, hogy ez így legyen? Mert előttem kétségtelen, hogy a '94 és '98 között eltelt szocialista kormányzás egyértelműen egy dél-amerikai világ felé vitte el Magyarországot. Magyarország elemi érdekeit nem képviselte, és ellenzéki formájában is a nemzeti és természetes emberi érdekek ellen dolgozik. [...] Kérem, a Magyar Szocialista Párt az 1984-től kezdődő időszak alatt az ország leggazdagabb rétege lett. Nem nagyon hiszem, hogy polgári aggyal és fantáziával el tudjuk képzelni azt a gazdagságot, amelyet ez jelent. [...] Magyarországnak belülről kell tudnia megújulni, szemléletben, gazdasági erejében, kitartásában, és olyan emberekre kell bízni a jövőjét, akik az ő gyerekei. Akikben bízhat, akik tudnak győzni azok felett, akik már mindent megtettek a haza kompromittálásáért.”

Tőkés László igen sok tényezőre kitérő előadásából csak röviden idézek: „A területeket lehet szabdalni, a határokat át lehet rajzolni, azonban a nemzetet, kultúrát, a szellemiséget, a lelkeséget nem lehet felosztani a határokhöz képest. Ez a fajta csonkítás, öncsonkítás és ez a fajta gondolkodás – és hadd ne szaporítsam a példákat, mindenki tucatnyi példát mondhatna erre nézve –, ez a fajta öncsonkítás, mely végbemegy háromnegyed évszázada mibennünk, mely elhaltalmasodik a nemzet zömén, ellene mond a valóságnak, mert a valóság az, hogy akár a holdon is lehetnénk, mi ugyanazok vagyunk, és ilyen értelemben igaza van Szócs Géának, a költőnek, hogy globális nemzettudatról is beszélhetünk, ha éppen tetszik. Ez az egyetemes nemzettudat kulcsol össze bennünket is, akik több helyről származunk, több helyről a Kárpát-medencének, talán még az óceánon túl született magyarok is ülnek itt ebben a teremben.”

Tempfli József püspök *Magyar összefogás* címen tartott előadást 1996 októberében a TF-en. Íme a részlet: „Úgy érzem, napjainkban a legfontosabb gondolat az, hogy magyar összefogás. Egy földműves ember úgy jellemezte: hát igen, valamikor azt mondták a magyar nemzetről, hogy lovas nemzet. A lovakat pedig

nehéz megfékezni. Hát úgy látszik, egy kicsit a nemzet tagjaira is átragadt ez – mondotta a maga egyszerűségével. Miért fontos a magyar összefogás? Engedjétek meg, hogy e rövid kis, megtörtént példával, eseménnyel szemléltessem előttetek. A '40-es években – egészen pontosan '43-ban – egy főúri családnak volt az esküvője lent a magyar Alföldön, és bár volt nekik Pesten is palotájuk, Bécsben is, másutt is, és ezer holdjaik voltak, mégis az egyik kisközségben ülték a lakodalmukat. Ott is volt nekik kastélyuk, azt mondták, falun lehet igazán jól mulatni. A faluban értelmiségi a pap volt, a bíró, a jegyző, sok előkelőség meg volt hívva a lakodalomra: grófok, bárók, földbirtokosok és így tovább, a faluból a falu bírója, s természetesen a plébánosa is. És mikor vége volt az esküvőnek, a kastély előszobájában, előcsarnokában fogadták a vendégek gratulációját, és két asztal is ki volt téve, ahová letették az ajándékaikat a meghívottak. Magam, mint kis elemista gyermek, ott lábatlankodtam, ministráltam kíváncsiskodva, szemkápráztató dolgokat lehetett ott látni. Aranytárgyakat, ezüsttárgyakat, drága kristályokat, dagadó pénztárcákat. A bírónak, a falu bírójának csak hét elemije volt, s egyszerű ember volt, de természetes paraszti okossága is volt neki. Mindig tudta, hol a helye, és mit kell csináljon. Mindenki bölcsnek tartotta. Azért is választották bírónak. Ő legutolsónak maradt a gratulálók sorában, és a nagy főúri vendégsereg kíváncsian nézte, hogy vajon mit mond a bíró, és vajon mit ad ajándékba a fiatal főúri párnak. Mert a kezében nem volt semmi. És mikor a bíró lépett eléjük utolsónak, szerény módon elővett a zsebéből egy kis bronzérmét, odamutatta a fiatal pár elé, és a következőket mondotta: Sok drága ajándékot láttam itt letéve a lábatok elé – s mintha csak prófétai szellem lett volna, élt volna benne, úgy folytatta: A történelemnek jöhetnek olyan viharjai, amelyek a ti kastélyaitokat, ezer holdjaitokat, ezt a sok drágaságot is elsöprik, de ha ti megtartjátok ennek a kis éremnek a tanítását, akkor mégis boldogok lesztek, ha mindent el is fogtok veszíteni. Drága családi ereklyeként tartottuk ezt az érmét. Nagypám, aki a holland hadseregben szolgált, mint zsoldos, mikor Hollandia és Anglia között harc dúlt, ő kapta ezt az érmet, mikor végre megbékéltek, a megbékélésnek az emlékére nyomták, és

minden zsoldosnak adtak egy-egy emlékermét. A békekötés emlékérme. Nézzétek, mit ábrázol az érem – mondotta. És megmutatta. A domborműben a bronzérmén egyik oldalon egy ökörpár volt látható, amint egy szekeret húznak, és alá ez volt írva: »Ha összetartunk, mindent elérhetünk.« Utána megmutatta az érem másik oldalát, ott pedig hullámzó víz látszott. A hullámzó vízen két cserépkancsó volt – szinte látszott már, hogy összeütődnek – és ennek az aljára az volt írva: »Ha egyenetlenkedünk, tönkremegyünk.« És azt mondta nekik: halljátok, mi a házassági boldogságotoknak és tartósságának a nyitja? Ennek az éremnek a tanítása. Ha mindenben összetartotok, akkor boldogok lesztek, mindent elérhettek, de ha egyenetlenkedtek, tönkrementek...

És mit ad a jó ég? Jött a második világháború, valóban elseperte ennek a fiatal párnak a kastélyait, az ezer holdjait, és a végén csak úgy tudtak megélni, hogy Kolozsváron cselédi sorsot váltaltak egy előkelő családnál, ott főztek, mostak, takarítottak, de örültek, hogy meghúzhatták magukat. A feleség azt mondta: »Püspök úr, mégis mindig boldogok voltunk, mert két szép gyermeket neveltünk fel, hitben, magyarságban és becsületben. Igaza volt annak a falusi bírónak.«

Tisztelt Olvasó!

A TF-estek előadásainak nem egészen felől idéztem a fentiekben. A könyvben sok-sok bölcs és okos gondolat van még, ezeket bármikor örömmel tárom mindenki elé, aki nem ismeri a kötetet. Igen, ilyenek voltunk akkoriban, a rendszerváltás hajnalán, amikor a TF-estek zajlottak. Ilyen bizakodók. S reménykedtünk abban, hogy lesz mód majd a gondolat- és véleménycserére. Nos, nem állíthatjuk, hogy ez megvalósult. Ma ezt szinte lehetetlenné teszi az önmagából kifordult világ. Mégis azt gondolom, törekedni kellene arra, hogy a TF-estekhez hasonló fórumok létrejöjjenek. S megismerjük egymás gondolatait. Mindenesetre sokan reménykedünk ebben. Nem tudom, nem tudhatom, hogy cikkem olvasóit meggyőzte-e a számos gondolat, melyet a TF-estek civil fellépőitől, előadóitól „loptam”, s melyet ők a rendszerváltás hajnalán tártak a nyilvánosság elé, bízva abban, hogy lehetőség adódik majd a párbeszédre. A TF-estek résztvevőinek, felszólalóinak, ha még élnek, hiszen sokan meghaltak már közülük, biztosan örömet

szerezne, ha létrejönnének ilyen fórumok. Mégpedig azért, hogy megmutassuk, az élet civil oldalán számos olyan gondolkodó él, akinek megfigyelését figyelembe kellene venni, már csak azért is, mert közülük igen sokan úgy ismerik a múltat, hogy a segítségükkel sokkal könnyebb nekünk a jelenben gondolkodni, és sokkal hatékonyabban tudunk/tudnánk jövőt építeni. S ha demokráciáról beszélünk, akkor tudomásul kell venni, annak elengedhetetlen feltétele, hogy szóba álljunk azok-

kal, akiknek a gondolatait érdemes megismerni, mert rengeteg élettapasztalattal rendelkeznek, no és magyar emberek, ennek a közösségnek a tagjai. Tehát joguk van elmondani gondolataikat, és persze meg is kell hallgatni őket. Ilyenek voltak – sajnos többen már csak voltak – a hajdani TF-estek felszólalói is. Azt pedig, hogy megkaptuk-e, amit hajdan vártunk, nos, mindenki döntse el maga, s ha van módja rá, tárja is a nyilvánosság elé.

Illusztráció Hedry Mária Fénykeresők című kötetéhez II.

Cédulák XXXVIII.

„Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag,
Te a népek hajnalcsillaga!...
Megvirradt, fölébredett a föld, fut
A hajnaltól a nagy éjszaka.
Piros arccal
Jött e hajnal”

– Petőfi Sándor szavai ma is időszerűek! A csillag fölragyogott az égen, ezzel megvirradt – piros arccal jött a hajnal... A költő úgy írta, remélte, hitte is – az egész föld hajnala lesz ez a csillag: a szent világszabadság köszönt majd be az égről... Ki merészelt volna oly elvetemült jövővendülésre, hogy majd két évszázad sem visz ehhez közelebb...? – sőt ma, minden elemzés szerint, távolabb vagyunk tőle. Csak kerüljük el a világgégés fenyegetését! Uram, segíts rajtunk!

1848. március 15-e, az akkor kirobbant forradalom dicsősége nyomán, azon nagyon kevés történelemformáló nap, amely összetartja nemzetünket. Ha azonban a márciusi ifjak társadalompolitikai céljait, eszmeiségét mai közéletünk szellemi palettájára helyezük, akkor a százéves békediktátum által szétszabdalt ország határain belül és kívül élő magyarok másként aktualizálva rangsorolják őket. Hisz a Felvidék, Erdély és Délvidék magyarságának csupán az eltérő helyzete miatt is más-más a hozzá való viszonyulása –, hogy anyaországunk társadalmi-politikai megosztottságáról már szó se essék... Mindez egyszerre bizonyítja demokratikus közéletünknek és fájdalmas törésvonalainak a valóságát...

1848, te csillag! '56-hoz hasonlatos! Az idegen zsarnokságnak, a megszálló külső hatalomnak a lenéző, megalázó uralma ellen kelt föl az elnyomott magyar, és valóban a nép, a város és falu lakói egyaránt... Mindkét forradalomnak a szomszédos eurázsiai nagyhatalom seregei vetettek véget. Világos síkján Görgey bölcsessége révén fegyverletétellel kerültük el a magyar fiata-

lok ezreinek halálát, ami a pesti utcákon nem volt lehetséges, ott piros vér ömlött... A kegyetlen, vérgőzös megtorlás pedig tort ült még évekig, 1848 és '56 után is...

Manapság ismét szabadok lehetünk hazánkban, határainkon belül, most a csillaglegendának, 1848. március 15-ének pesti ifjai előtt tisztelegve, mélyen fejet hajtva, adózva teljesületlen álmaiknak... Reméljük jobb jövőt – mindünknek!

– ebben a megveszekedett világban minden politika, amelynek táborai vannak, természetesen ellentétesek, sőt kirekesztők. A mai Afganisztán ezerral politika, ordítva. Mégsem megy ki a fejemből, mintha csak közöm lenne hozzá. Tán harminc-egynéhány éve egy csoport magyarral Üzbegisztán határán jártunk – mivel ez a terület akkor *önként és dalolva* a nagy Szovjetunió része volt, a határ is csak képletes, de mégis létező –, helyi kísérőnk a szobányi méretű és a távoli, semmi-be vesző kikövezett útra mutatva megjegyezte: „Ez vezet Afganisztánba.” Föltűnő csend fogadta szavait. Vajon megvan-e még az óriásoknak vagy éppen tankjárdának épült kirakós? De más foglalkoztat. Azok a képek a repülőtérről, ahol a hazájukból menekülők ezrei elállják a szállítógépek kifutóit, belekapaszkodnak a szárnyakba, fölmásznak a fölszállásra váró óriások tetejére, a pilótafülkéken ülnek, tisztára, mint az örültek, akik rettenetesen félnek – mi lesz, ha bejönnek? Előttem apám arca, amint a Móra utcai lakásban *várták* az oroszok bejövetelét Szeged elfoglalásakor. Rettenetesen félt ő is, pontosan azt élhette át, mint most ezek az emberek. Az európai ruhákban reszkető, jajgató nők, fiatal lányok, aszszonyok, akik arcukat elrejtő, alakatlan maskarába bújva szoronganak, mert holnaptól rabszolgák lesznek, uruk és parancsoló férjük kiszolgálói, tudatlan tyúkok... Mindegy, mit dolgoztak eddig, végzettség, képzettség, életkor – ha nem viszik

el a győztesek kapcarongynak, megúszták! Afganisztán legfontosabb exportcikke ezután is a mákvirág nedvének ópiuma marad, természetéhez nem kell nyelvvizsga, sem e-rendszer, csak az, mint évezrede... Ahogy ezt a szerencsétlen népet megszállták a most repülőkön menekülő eddigi urai, ugyanúgy becsapta az '56-os magyarokat a biztató világhatalom – apáink hittek nekik... vesztükre tették. Vagy 1849-ben Világosnál, a pusztán... „Az nem lehet, hogy annyi szív / Hiába onta vért” – de lehet! Vörösmarty szíve megszakadt – a világhatalmak továbbléptek... Mi változott?

– egy jóakarátú ember figyelmezteti olvasóit: azok a migránsok, akik Kabulban a reptér kerítésén dugják át gyermekeiket, és zokogva könyörögnek a fölszállásért tülekedőknek, vigyék magukkal a kicsiket. Igaz, szándékuk szerint ők is migránsok. Meg azok a milliók is, akik öt évvel ezelőtt beözönlöttek Nyugat-Európába, fiatal férfiak, nincsenek irataik, nem tudni, kicsodák, mit akarnak. Eleinte német nők is fogadták csoportjaikat Berlinben, másutt, egy kissé zavart mosollyal, virággal. A kancellár szelfizett velük, és közölte, megoldjuk problémájukat! Multikulti! Most a Politico fotókat is közöl egy autószerelő meg egy talán kukoricabetakarító bevándorlóról. Mindezt annak illusztrálására, ami a cikk lényege: 2100-ra Európa népessége 30 millióval fog csökkenni! Kapaszkodjatok! Nem lesz elég orvos, összeomlik a nyugdíjrendszer! Egek! Jut eszembe, ilyen távlatos gondolkodásra hivatkoztak Trianon indoklásánál Clemenceau hívei is, miszerint, ha így cselekszenek, nem támadják meg még egyszer őket a németek... Cserébe szétosztották Magyarországot majdani védelmezőik között. Nekik ez a távlatos észjárás nem jött be. Ráadásul más elemzők attól félnek, a robotika olyan tempóban, robbanással fejlődik, hogy kiszorítja a dolgozó embert. Marx nagy álma (már ha tényleg hitt benne), világ proletárjai, egyesüljete! – már csak ezért sem jött össze. Legújabbban különben olyan államszövetségről olvasni, melynek tagjai nem akarnak kaput nyitni afgán menekülők milliói előtt. Sőt, az is elhangzott, miért nem menekülnek a velük szomszédos közel-keleti országokba... A tengerentúli világhatalom közben a ki a fiú, ki a lány játékba merült, még nem tudni, mire

jutnak egymással. Bizonyára rosszul látom a mai világot, amely jó útra lel majd annyi szenvedés nyomán. Uram, légy velünk!

– amiről csak te tudsz – ha van ilyen. De tán muszáj lennie, mert annyira nem lehetsz szegény, hogy még titkod sincs, tartja a mondás... Ha a személyes győtrelem elől menekülnél, de akaratod ellenére megüli a lelked – nincs kiút, fohászkozd, s viseld ezt is a többivel! Baj, ha kiül az arcodra, megláthatják. Sáncold el, bújtasd, megzavarna másokat! Gyónhatsz róla, ha van kinek, de csak ha értő fülekre lelsz, különben ne hozd elő – fölösleges. Fogyatékod őrizd, te kaptad – majd viszed magaddal, bár odaát vélhetően nem kísért... Hatalmasokról, gonoszokról, rejtélyes személyekről titkot őrizned – csak ha nincs menekvés! Jámborságokat persze lehet, de manapság szörnyvilágunk mindenre kapható alakokkal teli, hát jól vigyázz! Jobb nem tudni mást, mint a többiek – különben céltáblára kerülhetsz! Ma olyan időket élünk, hogy a történeseknek világtól elzárt holdudvara van, amit nem mutatnak meg neked sem. Talán kiderítheted, de megint csak jól vigyázz – őrzik azt! Legjobban teszed, ha krimi olvasol, és megtartod magadnak a gyilkosok nevét, különben bajt hozol fejedre akaratlanul – tisztára, mint a filmekben...

– „Költő vagyok – mit érdekelne / engem a költészet maga?” – József Attila mély értelmű szavai az *Ars poeticából*. Mindig is afféle kivagyiságnak éreztem, van is benne ilyen érzés, de legalább annyi rohanás, sajnálja mindentől az időt, ami elvonná a versírástól. És most nézem Horváth Elemér versét: „ne kérdezd hogy miért / mi sem tudjuk / és ne kérdezd hogy mennyibe került / költők vagyunk nem könyvelők” – más szavakkal, de ugyanazt mondja..., mint minden igazán elkötelezett ember. Neki az a dolga, hagyj őt, nincsen annyi ideje, sem ereje, hogy másra is fussa. Ilyennek vélem a gyógyítót, mindenféle megszállottat, tudós gondolkodót, akinek az élet rövid, minden erejét leköti, elégeti a munkája. Lehet érzéketlen, akár közönyös mások szenvedésé iránt, de meggyőződése, neki az a dolga, amit szenvedéllyel végez, a többi csak amolyan kényszerű, mégis halasztható kötelesség... Ő az Alkotó Ember, gyakran kevés neki az élet, hogy

szabaduljon feszültségétől, a pohár után nyúl, Sherlock Holmes kokainnal pihente ki magát... ki miben talált magának enyhülést. Áldás vagy átok az égi adomány? Talentumod, ha van, egyben kihívás, megbirkózol vele? Te aligha tudod megítélni varázserőd hatalmát, kivált nem, amit kihasítótál vele a világból... József Attila bizonyosan fönmarad 100 év után is, kortársai, későbbi pályatársai közül vajon kik?

– 60 éve érettségiztünk, netán kicsivel régebben, nem is számolok utána. Olyan ijesztően távol van a mától. A régmúlt része lett, jóllehet, még itt vagyunk az akkoriakból néhányan. Eszemben sincs számba venni a történeteket, nem is tudnám szétválasztani egymástól az eseményeket – fontos, nem? Inkább a világot mondom, bár a magyar világ is az akkori nagy rendszerek része volt, olyannyira, hogy akkor fordult, amikor azok más alakot öltöttek. Ma nincs a nagy SZU, de a Kreml hatalma aligha kisebb, rakétái is... Akkor mitől, hogy már semmi sem ugyanaz? Mi, akik végigéltük ezt a rendkívül hosszú időt, tapasztalhattuk, valamikor a '80-as években kilépett addigi keretei közül a rend, s azóta is utat keres... Mi itt, az EU keleti végén afféle utat váltó, hagyomány nélküli demokráciákat építünk, ismét távolodva a Nyugattól, amely most *baloldali*, és átír sok mindent, meg a focimeccs előtt gyászolja egykori gyarmatosító múltját, fél térden... További vezeklésként Churchill londoni szobrára táblát akasztottak: *Ez az ember rasszista* felirattal. Amerikában ezt már régebb óta teszik, ott szobrokat is döntenek... Eközben egy másik országban ugyan a nők is járhatnak egyetemre, de ha más megoldás nincs, pokróccal, lepedővel különítik el őket a férfiaktól... – ha így *haladunk*, az EU-t követve, Marx szobrát hamarosan visszaállíthatják a korábban nevét viselő pesti egyetem előcsarnokába... Ma talán semmire sem jelenthetjük ki: *Az nem lehet, nem történhet meg!* Várd ki a végét, majd eléd áll! Ezért az út vége sem látszik – más bolygóra költözünk (hihi), fölme gyünk a mennybe (de jó lenne!), vagy csak fölénk száll a por – *mint a kendő*... – voltunk?

– mintha az időjárás is kibillent volna a megszokottból, hol trópusi hőség, aztán egy nap alatt átbillen az őszi hidegbe, majd vissza... mi

is hányódunk hideg-meleg között, egyszer ettől, másszor mástól szenvedünk. Valami arany középútra vágyakozunk, bár inkább csak képzeljük, hogy egykor lehetett ilyen... Vélhetően éppen diktatúrák idején, amikor mindenki kusolt, hallgatott, ahová állították, helyén maradt. Ma önmegvalósító, útkereső állapotban élünk, szabadon! Még születésünk kapott eredendő nemiségünk sem végleges, ha úgy „érzem”, nekem a lányokkal kellene mennem pisilni – nosza! Nemzedékek tömege élte le úgy az életét, hogy ilyenre nem is gondolhatott, legfőljebb legtitkosabb pillanataiban – ma *legszebb álmaink* is megvalósulhatnak... bizony. És ez jó? Kinek? Nézem a tavaly még népszerű tévést, aki egy ideje eltűnt, most elmondja az ilyen tudatlanoknak is – már egy éve teknősöket őriz egy indonéz vadrezervátumban, közvetlen szomszédja természetesen szintén magyar, aki vett egy jó darab őserdőt, ott él egyedül. A stúdióban is simlis sapkát viselő egykori sztárriporter szavait több százezren követik a neten: dicsekszik, és naponta kérdik sokan, hogy juthatnának ki ők is oda teknőspásztornak... Boldogtalanok vagyunk, vagy csak elvagyódunk? A brexit óta Kelet-Európából a britekhez érkezett bevándorlók 60%-a román állampolgár. Őket legalább nem a teknősök vonzzák, mormolom, bár ha az otthon taszítja őket, az sem sokkal jobb... A szellőrözsa meg csak lengedezik az erkélyen, amerre a szél fújja, mélyen meghajol, szirmait összehajtotta ugyan, de marad, ahová Etelka ültette. Nem szűnő figyelemmel bámulom őt is.

– az első emberpár története a Paradicsomban, alaposabb elemzés nélkül is, sokat elárul az emberről, ahogy mi, maiak is gondolkodunk magunkról, az európai hagyományok alapján. A kígyó Évát csábítja el, Ádámmal nem is próbálkozik... Éva egy apokrif legenda szerint úgy emlékszik vissza, őt félrevezette, becsapta az álnok gonosz! Ő csak úgy elvolt magában, bámészkodott, a tiltott fa gyümölcsét nézte, amikor a gonosz megkísértette. Mert ott minden teremtettség értette egymás nyelvét, s hírért sem hallották a hazugságnak! Ádám ekkor csapdába esett. Eltolhatta volna Éva almát kínáló kezét, mondván, az almától görcsöl a hasa, de ő sem tudott még hazudni. Ha elutasítja – elszakítja a köteléket, a

sorsközösségét Évával. Ez beláthatatlan helyzetet teremt. Évát száműzetésre ítéli az Úr? De egyedül kikerülni a föld kegyetlen poklába – biztos pusztulás... Ráadásul oda az isteni terv, a gonosz győz, az ember nem indul útjára. Ádám elfogadta Éva kezéből az almát, majd rémülten bújt a bokrok közé, meghalván Urunk lépteit... Bűjőcskázni felelősségvállalás helyett – máig megszókkott. Így az első emberpár dicstelenül elbukott? Éppen nem. Szembefordult Teremtőjével? Önálló útjára lépett – *veled, Uram, de nélkülöd.*

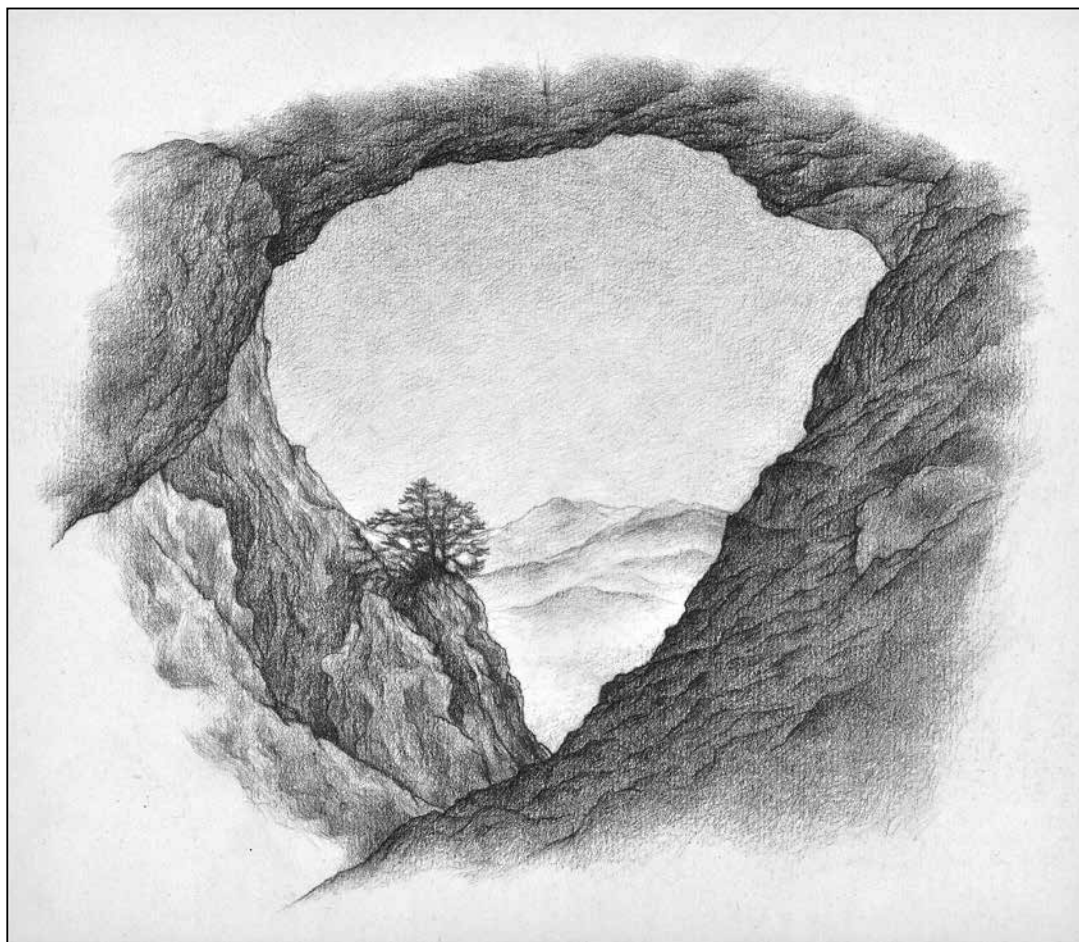
– nem mintha meglepő lenne, és dicsekvésre sem méltó, de észlelem az idő múlását – magamon. Fájdalom, mert ilyet az ember titkol, de magam előtt nem tehetem. Nem érdekelnek a hírek, amelyek pedig biztosan fontosak, mivel az újság címdalán szerepelnek – fényképpel. Mármint Lőrinc és Andrea „álomesküvőjéről”. A színhely sem, a ruhája sem, egyebek sem vonzanak... Az sem, hogy a világszám amerikai bombázó, egyébként énekes – kikerült apja pénzügyi gyámsága alól... És a hírek özöne, amely kiáradva zúdul ránk, mintha csak részesei lennénk ennek a gigászi világnak, amely beszippan, ha teheti, és végre helyedre tesz a milliók közé, akik számontartják, követik kedvenceiket jóbanrosszban. Ma ilyen a világ, ha nem fogadod el, fölöslegként kilógsz a sorból. Lehet egyiket nem szeretni, csak a másikat – de az *egészet* tagadni: lázadás! Mert az rendjén van: elfordulva kuckódba bújni, legyen az bármi is – de a világ folyása ellen tiltakozni, sőt elmarasztalni azt – felségsértés! A modern, mai élet pontosan erre van kitálva, ha nem érted – magadra vess! Nem kell gondolkodni! A látható mögött: csak a pusztá fal, a tükör hátlapja üres. Legföljebb az adóhatóság, ha kaparászik, az már hír, sőt vezető hír lehet! Valakit nyertes pályázata felől kérdeztek – egyből lerakta a mobilt. Ez igen, egy kicsit föltupírozva – címlapos anyag is lehet, de vastag betűs mindenképpen. Persze, csak amíg él, pár perc, mert már ott van nyomában a 90 éves úrutas! És Győző is megcsalta, meg őt is felszarvzták... ez a világ, amelybe belenő az ifjúság, nemzedéktől meg idegen, másként nevelődtünk. Megoldás? Ne olvass ilyet, keress *valódi* hírt – már ha találsz, mert nem lesz könnyű... és akkor még nem is politizáltunk!

– mi van a világegyetem után? Néhány egyszerű szóval megfogalmazható kérdés, amelynek jelentése éppen úgy rejtély, mint a meg sem született válasz. Csak a napokban olvastam a kérdést, Newton korabeli tudóstól, a választ kihagytam. Mert nem tudható. A 19. század, mondhatni, diadalmasan föllelt materializmusa szerint a világ megismerhető, s ennek igazolása legföljebb várat magára – de sem elméleti, sem elvi akadály nincs! Méltatlan lenne élcélődni, az *ősrobbanásnak* nevezett, fölfoghatatlan esemény előtti létezőkről töprengeni, hiszen ennek megfejtésére nyilvánvalóan alkalmatlanok vagyunk, elménk számára nincs fogódzó... Istenbe vetett hitünk leveszi rólunk az elgondolhatatlan megnevezésének felelősségét. Természetesen ez nem tilalom, bárki törekedhet bármely gondolati cél elérésére – földön, égen egyaránt. Legföljebb szellemi energiánk végessége szab határt... és más, földi életünkben közvetlenül belátható hasznú feladatok vizsgálata célszerűbb lehet... Különben is ott a tudni vágyó hindu meséje: gyermekkorában hallotta, hogy a föld egy világbíró teknősbékán nyugszik, ami megnyugtatta. Felőttként azután elméjét megtámadta a kétely: na de mi tartja a teknőst? Büszkén házalt kérdésével, ami bebizonyította, nem élt hiába! Telt-múlt az idő, mígnem vénségére valaki fölokosította: egy világbíró elefánt agyaráin kuporog a teknőstata! Jut eszembe, Fred Hoyle, Einsteint követően a legjelentősebb elméleti fizikusnak mondott gondolkodó, aki a közelmúltbeli halála előtt utolsó üzenetében azért aggódott, hogy az emberiségnek a világuőrbé számolatlanul küldött társkereső üzenete még bajt hoz ránk... Olyan is meghallja, akit nem szeretnénk...

– tudományos beszélgetés a tévében *Ez itt a kérdés* címen. A jelenkori európai/amerikai civilizáció föloldhatatlan ellentmondásai és végzetes lecsúszása a tárgykör, nem ügyelve a néző érthetőségi igényére – pedig az alapkérdés létezik! Ha szabad akaratom szerint élek, végletesen kilógozok a sorból, mert a mai világ – minden liberális ígérete dacára – rabszolgatartó. Robotolj és fogyassz, de jobbára mindent az elvárások szerint! Ha megtagadod, lázadsz, ezért előbb-utóbb kiközösítenek. Lehetsz más, mint a többi – de ebben nem segítenek a fene nagy szabad-

ságukban... Sőt, ha túl sokan akarnak a maguk útján járni – a *normális* élet kerül veszélybe! Nem születnek a nők, nem vállalod a családi kötelességeket, nem akarsz dolgozni, munka nélkül kell autó, pénz – szembefordulsz a rend törvényeivel! Valamennyi deviánst elbír a többség, de ha nincs kellő számú utód – fogyunk, netán elfogyunk... Nyugati megoldás: migráció... A lépcsőházban éjszakánként meghúzódik valaki, a kinti hideg elől a pihe-puha liftet választva, időnként lemegy a földszintre, onnan a kapun kívülre üríteni (még jó!), majd vissza a hetedikre vagy magasabbra... Hiába hallottam elégszer Szent Miklós lovag történetét, aki köpenyét kettéhasítva megosztotta azt a didergővel... És amint hallom az éji neszekből, más lakó sem siet segítségé-

re – pedig szabadságunkban állna! Ő szabadon reszket a hidegtől – én behódolva az *elvárt*nak, lapulok a takaró alatt – mint a többi! És ha egy egész csapat szabad didergő jönne be éjszakára? Rendőrség! Barátom nem engedné szavazni az analfabétákat, mások a hajléktalanokat, a nagyon szegényeket, sokan ki nem mondva a *nagyon* öregeket – úgysem éri meg a következményeket... Jó a szabadság – ha élni tudunk vele... És hol tudnak? De ma már ne tessék jönni az angolokkal, skandikkal, a gloár (gloire [francia] – dicsőség, a szerk. megj.) népével, mert épp elégszer rácáfoltak... Látom a legújabb szobordöntést, Kolumbuszt helyezték valami városszéli helyre – New Yorkban... Szép új világ!

Kis növény a sziklán

Létünk bóbítája

Részletek

Könnyű nyári zápor

Remetefákon rezgő levelek.
 Az eddig fényes égbolt elborult.
 Alsóbb ágakra fentről ráperreg
 sok szapora csepp, és továbbgurul
 a fűre le. Oszlik a nagy meleg.
 Részvevő felhők könnye porba hull.
 A légnyomás-növekmény meredek;
 s a szívbillentyűn leszakad a húr.
 ...Csak múló nyári zápor. Ennyi volt.
 Amint támadt, oly gyorsan vége lett,
 és kisütött a nap a lomb felett.
 Csak beköszönt a dantei Pokol.
 ...Az érvágás későn jött művelet.
 Attól már fel nem támad, aki holt.
 ##

Tél végi eső

Valahogy kinézek az ablakon.
 Odáig muszáj volna eltotyognom.
 Roggyantan jól kinézek, mondhatom.
 De minek arról ennyit is kotyognom.
 #
 Ott kint a szél lefújná kalpagom,
 s a sárban eltanyál a kótyagos gnóm.
 Ha széthasad pár hidrogénatom,
 sugárfelhők alól el sem ugrom.
 #
 Bevárom siketülten, csöndesen.
 Akárki más rejtekhelyet keressen!
 Hol esni akar, énfelőlem essen!
 #
 A búcsúzkodás hosszát meglessem,
 s hogy kik jajongtak oly keservesen.
 Jaj, létünk bóbítája tovahessent!
 ###

1944

Undok volt a sötét az éjszakában.
 Lámpát oltani kell, nehogy belásson
 rendőr bácsi, se puskatussal álmat
 őrző, karszalagos viharkabátú,
 önként kussra vigyázni kész süvölvény.
 Ablak csukva. Szemernyi rés redőnyön
 kíváncsin kitekintenünk sem enged.
 Félek. Szörnyszuszogás dohos szobában.
 Szekrény ajtaja zárja még előlem.
 Mindjárt rászabadul sovány nyakamra.
 Piszkos körme a torkomat kaparja.
 Bőgnöm hasztalan. Úgyse hallja senki.
 Legföljebb anyukám, ha csöndre inthet.
 Nem szólok. Minek is? Pisilni kéne.
 ##

Nyergestető, a nemzeti kegyelet örökmécse

Vajon képes-e magyarságuk öntudatát felébreszteni? –
beszélgetés dr. Balázs Lajossal, a Csíkszeredában élő néprajztudóssal

Nyergestető Székelyföldön, Hargita megyében, a Keleti Kárpátok nyugati oldalán, az Alcsík és Kászon közötti hágó vízválasztójánál található, 878 méter magasan. 1849. augusztus elsején, alig két héttel a világosi fegyverletétel előtt itt zajlott a szabadságharc egyik utolsó csatája. Hatalmas túlerővel, az egyesített osztrák császári és a cári orosz sereggel néztek szembe a székely katonák. Az ütközet vezérei Gál Sándor tábornok és Tuzson János alezredes voltak. Küldetésük elsősorban a szoros védelme volt a Moldva felől beözönlő cári csapatokkal szemben. A túlélők beszámolója szerint hét órán át hősiesszen védték a szorost, aztán a hatalmas túlerő, a tizenkétezres osztrák–orosz sereg felmorzsolta a néhány száz székelyt, alig maradt belőlük hívívő. A környező falvakban sokan még ma is azt tartják, hogy egy áruló vezette a hátukba az oroszokat. A katonai jelentés nem beszél erről.

A székelyek hőstettéről sokáig nem tudott a nagyvilág – nem úgy, mint a 300 thermopüli görögökről –, a nyergestetői katonákról „nem beszélnek, / hírük nem őrzi legenda, / dicsőítő harci ének” – írja Kányádi Sándor, a szavak vándorköszörűse.

A történészek a vesztett csaták közé sorolják a nyergestetőit, a néprajztudós Balázs Lajos megcáfolja ezt, mert a csata helyszíne a magyar lelkekben, elmékben, a közösségi emlékezetben időben és térben nemzeti kegyhellyé magasztosult, a sok száz ágkereszttel, kopjafával és az első emlékoszloppal a szabadságharcos székely honvédek bátorságának, honzeretetének, az elesettek és a túlélők erkölcsi nagyságának, a magyarság összetartozásának örökmécseivé vált.

Nyergestető. A lelkiismeret ágkereszteskopjafás temetője címmel jelent meg 2018-ban a Gutenberg Kiadó gondozásában dr. Balázs

Lajos könyve, amely addigi kutatásait foglalja össze, és amelynek alcíme is sokatmondó: A nemzeti kegyelet néprajzi földrajza. A kötet magyarországi bemutatóján, a Jókai Anna Szalonban beszélgettünk először, ám azóta is több tanulmánya látott napvilágot e témában, s ezért is kértem újbóli beszélgetésre. Az az érzésem, hogy Nyergestető spiritualitása megfogta és nem engedi.

– Mindig is éreztem a helynek valami különös kisugárzását. A nyugati szakirodalomban a helyeket kétféleképpen minősítik: valós hely és nem hely. Valós hely alatt azt értik, ahol valami különös történt, történik. Ez Nyergestető, a valós hely! Régebben is beszélgettem erről szomszédokkal, ismerősökkel, de az igazi kutatást – hosszas őrldés után – 2016-ban kezdtem el. Kezdetben olyan felszínes, akár szilánkoknak is nevezhető információim voltak. Közben Csíkszentdomokoson az emberi sorsfordulók szokáskultúráját tanulmányoztam: a születés, házasság, halál falusi folklóráját, szokásrendszerét. Mert sorsunk tele van átmenetekkel, ezek mind szervezői is életünknek. Ez a három szokásvilág tulajdonképpen az egyénre és az egyénhez kötődő szűkebb közösségre vonatkozik. Itt, Nyergestetőn viszont megéreztem, hogy mindez egy emberi közösséget érint, egy etnikumot, a székelységet, de nemcsak őket, hanem általában egész Erdélyt, de a magyar nemzet sorsának alakulását is.

Pedig egy vesztett csatáról van szó, minden szomorúságával, bánatával, szeretteink elvesztésével, a csalódottságával együtt.

– Egy vesztett csatáról van szó, és mégis sorsfordító! Attól fogva másképpen alakult a nemzet sorsa, helyzete az egész magyar történelemben, mert megpróbálták, bátrak voltak, életüket adták a hazának!

Ezért nyerneik értelmet a kutatásban érzelmekhez kötődő fogalmak is? Könyvében ezért nem is a csata tényyszerőségét kutatja, hanem annak szellemiségét, erre kérdez rá adatközlőitől? Talán arra is gondolhatunk, az önfeláldozó halál a jövőt is alakíthatja? A profán történetet és annak szakralitását követte nyomon?

– Kérdése eszembe juttatja az egyik adatközlő vallomását arról, hogy mit jelent neki Nyergestető mint kegyeleti hely. Azt mondja, ez olyan, mint egy GYÓNÁS! Az ember lelke megnyugszik, feloldozást kap, ha elmegy oda, a helyszínre, még akkor is, hogyha titokban tette, mert a 19. században, de sajnos a 20.-ban is csak surranva lehetett meggyűjtani a bokrok között egy-egy gyertyát, elmondani egy imát, aztán továbbosonni... **Nyergestető azontúl, hogy egy nagy történelmi sodrásnak egy kis része, mégis érzékelteti az egyénnel, az egyénben is, hogy ott érte is történt valami.** Gyönyörű az a megfogalmazás, hogy itt név szerint senkinek nincs halottja, mégis mindenkinek van, mert nemzetünk van ide eltemetve. Még akkor is, ha nemzetünk egy kis elenyésző része, de mindenki

magáénak vallja. No, ez a fajta sugallat, ez az érzésvilág, amely vonzza az embert, hogy visszatérjen. Párhuzamot látok egyébként Csíksomlyó mint szakrális és Nyergestető mint profán búcsújáró hely között.

Történelmi tény, hogy pár órára a több száz székely katona feltartotta a tizenkétezer főnyi egyesített osztrák–orosz sereget. Sokan sokféleképpen mesélik az esetet, balladisztikus homály fedi a teljes igazságot, de az valós – az adatközlők, az ágkeresztes kopjafák állítói, a szalagok feliratai is azt igazolják –, hogy bizonyos kiélezett helyzetekben az emberek képesek a hősiességre, valami megismételhetetlen tette. Manapság mintha nem mernénk erről beszélni, szemérmesen hallgatunk róla, vagy túlságosan szentimentálisnak tartjuk az ilyen megfogalmazásokat. De igenis, a nemzetért tenni gondolata (egy elenyésző kisebbséget leszámítva) mindenkiben szikrát fog.

– Az önbecsülésnek nagy szerepe van az ember személyiségének kialakításában. Példa-

Nyergestető, a nemzeti kegyelet örökmécsese

képek, minták kellene, még akkor is, ha történelmünk során ezek nem feltétlen sikeres kimenetelűek. De nem a megadásról, nem az árulásról, nem a közönytől szólnak. Hanem arról, hogy kiálltak értünk!

Akkor is, ha majd kétszáz évvel ezelőtt adták az életüket, akkor is értünk, a ma élőként is?

– Mert ki tudja, ha nem történt volna így, mi most hol volnánk, mit mutatnánk fel az emberiségnek, elsősorban az európai népeknek? Hogy rajtunk csak úgy egyszerűen át lehetett lépni? Mint a kicsi patakon, hogy a túlsó partra jussunk? Nem! Volt merszünk megállítani, ha csak órákra is, az óriási haderőt. Volt merszünk, ahogy 1848–49 egészében, úgy, ahogy 1956-ban is szembe mertünk szállni a gonosszal, az óriási ellenféllel, akár a nemzet részeiben is. Egyébként én a nagy dolgokat mindig a kicsikben látom, a pici egységekben, abból nőnek ki a nagyok. Szóval, ez egy olyan erkölcsi hajtóerő, amely éltet, amely arra készit, hogy a fejünket felemelve és ne szemlesütve járjunk ma is a világban.

Hogyan vált Nyergestető különös emlék- és kegyhelyé? Ennek tanulmányozása néprajzosként is nagyon izgatott. Furcsállhatja, de kiindulópontnak a közönyt tartom, amelyet a veszített csata utáni lelki benuhátság válthatott ki, és tartósított majdnem 50 évre.

Vagy a szabadságharcot követő rettenetes megtorlás válthatta ki, hiszen tábornokokat, politikusokat végeztek ki, vagy hosszú időre börtönbe zárták őket. A megfélemlítés minden hatalom véres eszköze. Vagy a kezdeményező „késlekedett” – írja Balázs Lajos *Az emlékezés különös története* című tanulmányában.

– Igen, az ő megjelenése kellett a kimozduláshoz a „látszatközönyből”. Ő volt Ábrahám István, a csíktusnádi születésű kovácmester, a székely Héphasztosz, aki már régóta Bukarestben élt és dolgozott. 1896 nyarán a budapesti millenniumi ünnepekről látogatott haza, és döbbenet tapasztalta, hogy a hősök sírjára még egy keresztet sem állítottak. Dühében sietve intézkedett, kérésére „a Bukarestben lakó / székely honfiak / és honleányok” gyorsan összegyűjtötték a pénzt

az obeliszkre, erre egy szép kereszt is került, az emlékművet Paulini János csíkzsögödi kőfaragómester készítette el. 1897. augusztus 8-án ünnepélyesen felavatták az emlékművet 5000 ember részvételével, akik száz szekérral érkeztek Csík, Háromszék és Brassó megyéből. Ott volt Csík vármegye főispánja és Tuzson János nyugalmazott alezredes is. Érdekes a Kézdicsomortánban született Király István visszaemlékezése is: „Ennél az emlékműnél a kászonalcsíki járás községei minden évfordulón megemlékeztek e napról, egészen 1920-ig. Aztán a románok az ünnepséget nem engedélyezték.”

Kezembe vettem Románia útikönyvét, a Panoráma adta ki 1973-ban, ebben Nyergestető sem földrajzi, sem történelmi, sem néprajzi szempontból nem létezik. Egy szó sem esik róla! A román és magyar kommunista pártpolitika azonosságának tökéletes példája.

Egyik kutya, a másik eb. A könyvében két gyönyörű, megsárgult régi képet nézgetünk az avatásról, az egyik Kömény Pál csíkszentmártoni tanítóé, a másik a szintén tanító feleségének, Kató Piroskának a családi gyűjteményéből való. Piroskától meg is kérdezte Balázs Lajos, honnan van a fénykép. „Ezt a képet nagyszüleimtől örököltük. A nagymamának az édesapja itt esett el Nyergestetőn. Potyó Antalnak hívták. Kozmáson az emlékoszlopon a neve reá van vésve. A kép ott volt nagymamáéknál, s ők kihaltak, s akkor átvittük Lázárfalvába, mert én oda valósi vagyok, s akkor a szüleim is elhaltak, s akkor elhoztam ide Szentmártonba, ahova férjhez hoztak, 16 évvel ezelőtt... Mát maradjon el, mikor ez egy családi érték? Most es kéri mindig az iskolába es a tanárok.”

– Én hajlok arra is, hogy az obeliszk állítása előtt már kialakult a kegyelet és a végtisztesség megadásának igénye, amit egy hiányérzet táplált a környék lakosságában. Merthogy a halotti szertartás minden mozzanatát köteles az ember, a keresztény ember betartani. Van egy mondásunk: halottról jót vagy semmit. Tehát a halott makulátlan, az élő ember meg nem ítélni, neki kijár a végtisztesség! És itt ez annak idején elmaradt. Volt egy különös érzete a közösségi mulasztásnak. Nos, akkor valaki elkezdte...

Összekötözött valaki egy ágkeresztet?

– Pontosan, letört valaki egy ágat, még egyet, azt keresztbe tette, tették azután egyre többen, *imolával, egy hosszú szárú fűvel vagy hánccsal* kötötték össze, de én találtam olyat is, hogy cipőfűzővel. A szabadságharc elvesztése után, de Trianon után is sokáig nem lehetett piros-fehér-zöld szalagot tenni rá, de ezen is túlléptek. Március 15-e tájékán már nyílt a hóvirág, abból fontak koszorút. Zöld volt a fű, vásároltak hozzá a szövetkezeti boltban piros vásznat, abból vágtak szalagot. Így mégis megkapta a nemzeti színet, értékét, erkölcsi súlyát, és aki kötözte, hozzáadta az imáját. És törlesztett. Volt, aki évente fölmászott a nyeregbe törleszteni a tartozást. Ez csodálatos.

Kászoni, kozmási adatközlőim beszéltek arról, hogy az emlékművel átellenben található a hősök temetője: ott, az erdő ölén, 100 méterre az emlékműtől, ahol a székely ágyúk voltak beásva, létre-

Él a hősök emléke

jött egy másik emlékhely: helyben letört ágakból összekötözött keresztkezből. A környék falvaiban, Kozmásan, Lázárfalván, Szentmártonban senki sem tudta megmondani, hogy ki lehetett az első, aki ágkeresztet szúrt le. Csak annyit mondtak: „Mikor arra jártunk, pedig tilos volt, belopakodtunk, bicskával rést vágva a bozótban, leszúrtunk mi is egy keresztet, gyertyát gyújtottunk, elmondtunk egy imát, és mentünk tovább.” Próbálták levezetni fájdalmukat azzal, hogy megalkották az ágkeresztes temetőt. Egyik tanulmányomban analóg példaként Szergej Jeszenyint idézem, aki a *Hazatérés a szülőföldre* című versében így ír a szovjet hatalom tetteiről: „A templomunkban nincs ikon, / kereszt sincs. Tegnap mind kidobták. / Hogy jut égbe az imádság szava? / Én titokban az erdőre megyek, / nyárfák elé letérdelek: talán segít...” A nyárfa az oroszok szent fája. Majd minden népnek van szent fája. Erdélyben, Székelyföldön a fenyő a kultikus fa. Ha nem temethették el halottjaikat avatott temetőbe, akkor fiktív temetőt alkottak a fenyves ölén, ahol sűgva, bűjva, de elmondhattak az elesettekért, a nemzet névtelen halottjaiért egy Miatyánkot. Ezért nevezem Nyergestetőt székely katakombának is. Egy másik adatközlőm mondta: „Mindig hidegrázásom volt, amikor láttam az apró keresztet, és tudatában voltam annak, hogy ez egy tömegsír. Akkor volt még olyan, hogy kőből kirakták a földre a keresztet, s melléje kirakták azt is, hogy: *Éljen a magyar szabadság, éljen a Haza!* Apró kőből, fehér apró kőből, amit a patak medréből szedtek.” Ezek maradványait még 2016-ban is megtaláltam – teszi hozzá a néprajzkutató. Március 15-e környékén, nem a napján, hogy „ne legyen feltűnő”, csíkszentmártoni, kozmási, bánkfalvi tanítók – megbeszélve néhány szülővel, 25-30 gyereket régi, hosszú szekerekre ültettek fel – tsz-látogatás címén Nyergestetőre mentek kirándulni. Az egyik tanító emlékezése szerint Petőfi- és Kányádi-verseket szavaltak, uzsonnáztak, majd az énektanár által betanított '48-as nótákat énekelve ereszkedtek le a szekerekkel a nyereg szerpentinjein. Mondják, egyszer sem árulta el őket senki.

Mint a népköltészetben, szájról szájra, apáról fiúra, anyáról leányra szállt a hősök tette és neve? Aki nem is élt még akkor, úgy

mesélt, mintha ő is ott lett volna? És talált olyanokat, akik a csatáról, az árulásról is beszéltek?

– Ebben épp ez a különös, hogy a múltból, a történelemtől olyanok szólnak, akik közvetlenül nem éltek meg az eseményeket, mégis a rájuk hagyományozottak tudatában a szemtanúk hitelességével beszélnek róla. Az egyik kászonyfalusi adatközlő azt mondja, hogy sokáig a fonóban és szombatonként, amikor a férfiak a kocsmában összeültek, örökké erről beszéltek. A leggyakrabban szóba jött maga az árulás ténye. Íme, egy másik kérdés, ami sohasem oldódott meg: ki volt az áruló? Ki volt az, aki az orosz csapatot rávezette hátulról a székely katonákra? Küldözgettek engem hol Feltízre, hol Altízre, hol Dobolyba, szóval azért mégiscsak sejtették, ki lehetett az, aki elárulta őket. Ez a három település mind kászoni falu, ezekből lehetett egyvalaki.

Akit beépítettek, és busásan megfizettek. A történelem során mindig így volt és ma is így van. Talán az a különbség, hogy akkor az áruló elbujdosott, és hallgatott, mint a sír. A mai nemzetárulók hangoskodnak, nem is szégyellik tettüket, a „hitelesség” kedvéért túlzottan gesztikulálnak, szinte táncot lejtve adják elő hazugságaikat. Ezeken a színjátékokon pedig a Nyugat lezüllesztésén dolgozó liberális, szocialista, kommunista nagyközönség a hőst veti meg, nem pedig az árulót.

– Pontosan, elég csak a brüsszeli parlamenti közvetítéseket megnézni. Nem rettennek vissza a hazaárulás stigmájától sem. Képesek a hazájukat elárulni, nekik mindegy, hogy a nagy többség számára ez milyen következményekkel jár. A pillanatnyi haszon, a pillanatnyi nyereség öröméért, a hatalom megszerzésének reményében teszik.

Ma Nyergesztető a nemzet nagyságát, derekas helytállását testesíti meg. Olyan mély szimbólum, amelyet nem szabad kiveszni hagyni a magyarság emlékezetéből. És e felé tart a kopjafaállítás folyamata. Több száz sírjelet Magyarországról hoztak. Igazolja, hogy az egymásra találás, az egymáshoz való tartozás és ragaszkodás nagyon-nagyon fontos erkölcsi erő. És ez hatással van az elszáktított nemzetrészekre is. Ma már szinte egy kopjafaerdőt telepítettek ide, megtűzdelve nemzeti színű szalagokkal, rajta az üzenetekkel.

A kopjafaerdő egyenkénti számbavétele

Amikor befejeztem a terepmunkát, 2017 szeptemberéig 340 kopjafát számoltam össze, ma már ez 400-nál is több. Sokan kérdezik, ki állította az első kopjafát. Egyértelmű választ én sem kaptam rá adatközlőimtől, de amikor elkezdtem az adataimat időrendbe állítani, akkor elém ugrott egy dátum a felirattal: Lelkiismeret, 1988. Valaki legyőzte magában a félelmet, nevét még nem adta hozzá, de lelki vívódását igen. Tehát az első kopjafát nem egy ember állította, hanem a föléje magasodó LELKIISMERET!

A román állam, ha törődne polgárainak a múltjával, akkor kezdeményezhetett volna egy ásatást, de hát ne is ábrándozzunk, ez nem történhet meg. Pedig bebizonyosodhatna, hogy csakugyan hol fekszenek a hősök, miért szent az a pár négyzetméter, és talán arra is fény derülhetne, hogy pontosan hányan haltak meg. A csontleletekből, maradványokból ki lehetne következtetni, ki kicsoda, és megadhatnánk nekik a végső tisztességet.

Személyes és telefonbeszélgetéseink során többször is említette, hogy a lelkiismereti emlékezés minden formája valamiféle „csak azért is”-ből, dacból indult. Balázs Lajos néprajzi munkáját, hivatását is egy ilyesfajta hozzáállás indította el? Hiszen szülei kulákként kerültek, ezért a kis Lajost kizárták az iskolából.

– A hetedik osztályból már kizártak. Pedig én tudatosan értelmiségi ember szerettem volna lenni, és erre édesanyám is sarkallt. Ám léptenyomon akadályokba ütköztem.

Édesanyja sarkallta, aki csíkkászoni születésű, de Bukarestben cselédként dolgozott sokáig?

– Már 12 éves korától cselédlány volt, és „felvitte” a házvezetónői beosztásig. Húsz évig dolgozott egy gazdag zsidó családnál, amelynek vagonyára volt Pítestben. Amikor a zsidóüldözés híre ide is eljutott, ők elmenekültek az országból, és teljes vagyonukat édesanyámra akarták hagyni. Ő természetesen ezt nem fogadta el, neki tartása volt, ilyenfajta vagyonból nem akart meggazdagodni, maradt annak, akinek érkezett. Ötgyermekes szegény családból származott, és élte tovább az életét sok-sok daccal – valóban. Én pedig követője lettem, s máig is az vagyok.

Soha nem adta fel az álmát! Igaz, hogy akadályokba ütközve, csak késleltetve vették fel az egyetemre, de már ott a folklór közelébe került?

– Valóban, mert egy kiváló professzorom volt, aki egyébként nyolc nyelven beszélt, magyarul is gyönyörűen. Egyszer rám kérdezett a vizsgán, amikor a szokáskultúráról húztam tételt, hogy nálunk arrafelé, Csíkban ez hogy van. És én nem tudtam. Borzasztóan szégyelltem magam, ez a megszégyenülés vezetett arra, hogy „csak azért is!” utánajárok. Attól fogva következetesen kezdtem olvasni, tanulmányozni a keleti népek, a magyarság szokáskultúráját, és emellett döntöttem, mert ebben megláttam népünk egy másfajta történetét.

Mégis, amikor végzett, romántanárként tudott elhelyezkedni Balánbányán, az általános iskolában, de volt igazgató, kultúraszervező, megyei művelődési felügyelő. Később a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium oktatója lett, végül kikötött a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen, a Humántudományok Tanszékének lett alapító vezetője.

– Tanári munkámat szorosán egybekötöttem a kutatói munkával. De még előtte, ne nevéssen, még úttörőszervezet vezetője is voltam, nem tagadom le, mint sokan mások. Annyi mindent tudtam tenni értünk, magyarokért, gyermekeinkért. A nagy nyilvánosság előtt olyan dolgok folyamát állítottam meg, ami ellenünk irányult. Mondok egy példát. A román pionírszervezetnek nem volt

indulója. Az országos büró akkori elnöke kezdeményezett egy olyan dalt, amelynek a második szakasza úgy kezdődött, hogy: „Dák és római unoka vagyok én”. Akkor elmentem az első titkárhoz, megmondtam, hogy részünkről ez elfogadhatatlan. Kimondtam akkor is, ha a kollégám figyelmeztetett: „Fogd be a szádat, nem látod, hogy itt mindenki ellenünk van?!” Remegett a gyomrom, de nem engedtem, így abból a dalból soha nem lett induló.

A félelem megköti az embert.

– Gúzsba köti. A ló sem tud vágatni, ha gúzst kötnek a lábára.

Néprajzi kutatásaiban egyszerre van jelen a tényyszerűség, a szellem és a lélek. Tehát megengedi magának, amit csak kevesen mernek, hogy dr. Balázs Lajos az adatokból nem csupán az eszével, hanem a szíve rezdülésével együtt vonja le a következtetéseit.

– Már nem emlékszem, kinél olvastam, „a tudományt sem szabad, bármennyire is rideg, szív nélkül művelni, mert az is az embert szolgálja”. A ridegség mindig is távol állt tőlem, érzékeny ember vagyok, de nem szentimentális. Viszont semmi sem idegen tőlem, ami emberi. Az egyik példaképem Mikes Kelemen, aki akkor is írt, dolgozott, amikor nem kérte tőle senki. Kőműves Kelemen, ha százegyszer is leomlott a fal, akkor is újrakezdte. Akkor is újrakezdem, hányszor visszatértem egy-egy adatért, egy kicsi részért, mert úgy éreztem, nélküle a fogaskerekék görcsölve forognak.

Rátalált a folklórra, a szokásokra, a hagyományokra, és azóta kutatásaiban mindig hű maradt hozzájuk.

– Dél-Erdélyben fedeztem fel, amikor ott a magyar falvak pusztultak, az embereknek át kellett települniük máshová, de az új helyen is ragaszkodtak évezredes szokásaikhoz. Az ember nemcsak a batyuját viszi ilyenkor, hanem azt, ami a fejében, a lelkében, a vérében van. Aszerint él akkor is, ha idegen környezetbe kerül.

Sokan mondják, Balázs Lajost talán saját kutatási területe jellemzi legjobban. Nem véletlenül választotta Csíkszentdomokost, a karakteres székely falut, amikor a települé-

sek születési, házassági, családi, az elmúlással, halállal kapcsolatos szokásvilágát, rituáléit kutatta.

– A halott *megkerítése* szintén keletről hozott rítusunk. Az embert nem lehet csak úgy elcsapni. A székely társadalomban, törzsben kétszer temették az embert, ez egy nagyon fontos szellemi hagyatékunk, külön temették a testet, és külön a lelket. Még él a haldokló, amikor *megkerítik*. Van ennek egy specialistája, aki egy meggyújtott gyertyával körbejárja a haldokló testét, megáll a fejénél, és elkezd mondani: „Menj ki, én lelkem, a testemből!” A megkerítő a haldokló nevében beszél: „Menj ki, lelkem, a testemből, fogadjon az Úrjézus a karjai közé, szabadítson a Sátántól, hogy ne hághasson meg!” A népmesékben is kétféle princípium van: valaki ellen vagy valakiért, a jó és a rossz, Krisztus és a Sátán. Nekünk, hátramaradottaknak, siralmasoknak is (nagyon szépen mondják) kötelességünk, hogy imáinkkal segítsük a lelkét, hogy Krisztus ölébe kerüljön, és ne a Sátánhoz. Ez a pillanat fogalmazódik meg abban, hogy „induljon a lélek a mi imánkon keresztül az ösvényen arrafelé”.

Negyven éve járja a falvakat, gyűjt, és nem tudja befejezni, hiszen mindig újabb és újabb adatokra bukkan. Például olvastam, hogy a halott mellé két gyertyapálcát tesznek, olyan egyméterest, amellyel a lélek átmegy a Jordán vizén, amely határt von a földi és túlvilág között. A lelket továbbra is élőnek tekintik, ezért – hogy a víz sodrását legyőzze – kell neki az a két pálcá.

– Egy ehhez hasonló dolog van a görög–római mitológiában is, csak hogy ott fizetni kell a csónakosnak, mert ő viszi a lelket. A székely ember lelke saját maga indul át, ő győzi le a víz erejét, s jut át a túlpartra. Ő nem fizet, ő megdolgozik érte! Ezért van bennem is a keleti bölcsesség: „Úgy érz elismerést, hogy ne célozd meg azt!” Természetes, hogy végzem a munkám. Sokan kérdezik, hogyan lehet még ebben a korban is dolgozni. Igen, lehet, szüleimtől kaptam egy olyan utasítást, hogy: „Magadtól láss meg valamit!” Ez lett az életemem.

**Hiszem, hogy az elesettek lelke itt, a Nye-
regben is átjutott a túlsó partra, abba a másik**

dimenzióba, akkor is, ha a túlélők nem tudták megadni nekik a szokásviláguk szerinti segítő végtisztességet. Különös végtisztesség az ágkereszttek, kopjafák temetője, amely megdöbbentő, szívdobogtató látványt nyújt a fenyőerdő ölében, az elásott ágyúk fölött. Nem csak a halottakról szól, elsősorban a túlélők lelkiismeretéről beszél. Könyvének fotóit unokái készítették, Szén János és Szén András. Minden beszélgetésben elmondja, milyen büszke rájuk, akik filmes, fotóművészi pályát választottak maguknak. Voltaképpen elmesélik ezeken a képeken is azt, amit nagyapjuk szavakban mond el, így már nemcsak unokái, de munkatársai is. Megbabonázva néztem, ahogy az egyik képen földig hajol, szinte letérdel egy kis kopjafa előtt.

– Mindent nagy alázattal kell csinálni, nem megyek el mellette azért, mert kicsi, éppúgy szerepe van, mint a nagynak. Erről is le kell olvasnom az írást, mit és ki üzen rajta, meg hát fejet hajtok az öröklét lelkének.

A néprajztudós beszélgetése „adatközlőjével”

Utaltam már rá, két év telt el, mire igazából megkezdtem fenn a tetőn a munkát, minden ágkeresztet, minden kopjafát megvizsgáltam, leírtam a jellemzőit, illetve diktafonba mondtam minden nevet és üzenetet, amelyet a látogatók itt hagytak. A hajnali órákban kezdtem, amikor a temető csendjét csak a diktafonba olvasó hangom és a madáracsicsérgés törte meg. Kilenc-tíz óra tájékán már jöttek a látogatók, megszakított-

ták szorgalmam, megnehezítették „adatközlőim-mel”, a kopjafákkal való beszélgetéseimet. Lehet, hogy sokan akkoriban eszementnek tartottak, hallván egyoldalú párbeszédemet. Aztán jött az ezernyi cédula elemzése, időrendbe állítása. Közben rengeteg kérdés járt a fejemben: kikhez jutott el a kopjafák állításának híre, miért éreznek egyre többen készletet arra, hogy kopjafát állítsanak? Milyen spirituális, lelki gondolatokat, érzelmeket indított el a magyarságban, határok fölötti körökben? Ezekre válaszoltam 2018-ban megjelent könyvemben, s bővíttem azóta is a titkok megfejtését tanulmányaimban. 2017 őszén fejeztem be a terepmunkát: összesen 381 sírjelet tudtam leolvasni, ebből 342 kopjafa volt. Számuk 2020-ban már meghaladta a 450-et. Ahogy már utaltam is rá, szakmám parancsa szerint sem törekedtem a csata történetének kutatására, hanem az érdekelt: hogyan él egy történelmi esemény egy nemzet tudatában? Milyen érzéseket, érzelmeket kelt, milyen emlékeket képes ébren tartani a 21. században, képes-e magyarságuk öntudatát felébreszteni azokban is, akik eddig nemigen gondoltak erre, és erősítheti-e az ott-hon maradottak és a több mint száz éve elszakított nemzetrészek immunrendszerét?

A könyvében is láttam, de későbbi tanulmányában is egy grafikont. Miért érezte szükségét, hogy szellemi, lelki indíttatások hátterét mértani pontossággal mutassa be?

– Igen érdekes dolgokra lettem figyelmes, ahogy gyűjtöttem a látogatások évszámait, a kopjafaállítás dátumait. Az 1989 utáni politikai változások az egész Kárpát-medencét izgalomban tartották. Mintha mozgósítás történt volna. Hogyan hatott ez a látogatók számára? Kezdetben bátortalanul, mintha még mindig benne lett volna a félelem az emberekben, de megindultak. Ezt akkor vettem észre, mikor a grafikont megszerkesztettem, a függőleges tengelyre az abban az évben állított kopjafák számát, a vízszintesre az évek számát írtam 1988-tól. Kezdetben alig mocorgó ütemben, cikcakkosan halad a vonal, aztán 2005-ben hirtelen megugrik, 2006-ban még jobban, 2009-ben már az egekbe szökkent! A választ most is az adatközlőktől vártam, az egyik oldalról csaknem mindenkitől így hangzott: „Mi nem azok vagyunk, akik ellenetek

szavaztak 2004 decemberében.” A másik oldalról pedig így: „Ez egyfajta vezeklés a leszavazásunk miatt.”

Emlékeznek rá, a népszavazás a kettős állampolgárság felvételét szándékozta megkönnyíteni a magyaroknak, bárhol is éljenek a nagyvilágban, de a Gyurcsány vezette baloldali körök hazugságai eredménytelenné tették.

Hogyne emlékeznénk, 23 millió román munkavállaló bevándorlásával riogatott az MSZP és az SZDSZ. A cinizmusuk az eget ostromolta, az MSZP egy Erdélyben nyomtatott kiadvánnyal kampányolt a NEM mellett. Addig hazudtak, amíg elérték, hogy kevesen menjenek el szavazni, így bár több volt az IGEN, mint a NEM, mégsem lehetett sikeres a népszavazás. És akkor jött a „csak azért is”, a dac! Az is elindult mások helyett vezekelni, akinek ez eddig eszébe sem jutott. És nem késlekedett a helyreigazítás sem: 2010-ben a második Orbán-kormány vezetése alatt a parlamenti képviselők elsőprő többségével szavazták meg a kettős állampolgárság könnyített felvételéről alkotott törvényt, amely minden magyarra vonatkozik, bárhol is éljen szétszóródva a nagyvilágban.

– Jöttek a magyarok Nyergesztetőre, már nem a helybeliek látogatásáról szóltak a történetek, hanem a megmaradt kis hazából, sőt a távolabbról érkezőkéről. A korábbi összegzésemhez hozzáteszek 2020-ból való adatokat: kopjafák, sírjelet állító azonosítható települések száma 245, nem jelöltek száma 46, a 245-nek 71%-a magyarországi, 20%-a erdélyi, 2%-a felvidéki és kárpátaljai, 2% alatti a délvidéki (szerbiai), hollandiai, franciaországi, ausztráliai, lengyelországi, venezuelai, törökországi, 4%-a ismeretlen. A számoknál is többet mond a magyarok és székelemek szellemi, lelki egymásra találása.

Nem lehet könnyek nélkül olvasni a piros-fehér-zöld szalagok feliratait: „Egyek voltunk, egyek maradunk.”

„Zúgó erdők, kéklő sziklák, / Eső verte kopják, / Visszhangozzák: Egy az Isten, egy a nemzet.”

„Valaha úgy tartottuk, hogy a magyar nem hisz, hanem tud. Nem imád, hanem tisztel.

Nem valami ellen, hanem céljai megvalósításáért küzd. Nem őseit követi, hanem azt követi, amit ősei is követtek.”

„Nem az hal meg, kit eltemetnek, az hal meg, kit már nem emlegetnek.”

„Könnycsepp hulljon a hősökért, kik halhatatlanok.”

„Mi itt keresztre rendeltetve állunk, / minket a hűség Krisztus szege tart / Égő reményesség: árva hunjaidból jövőt nevelni, embert és magyart.”

„Erősítse nemzeti összetartozásunkat önfeláldozó szabadságharcos Honvédő Hőseink példája, kik a saját vérükkel örökre felírták nevüket a havasi égboltra!”

„Percre se feledd, hogy testvéred minden magyar, bárhol is éljen. Összetartásban rejlik csak erő...”

– Ez a nagy üzenete Nyergestetőnek, ezt nem is kell, nem is lehet ragozni, egyszerűen erről van szó, maga a tett, minden egyes ágkereszt, az összes kopjafa mond valamit, és összeáll az egy nemzethez való tartozás szimbólumává, amelynek identitásörző ereje van. Nem tagadom, sőt elfogadom, amit Széchenyi mondott, hogy „nyelvében él a nemzet”, de a mai körülmények között szimbólumaiban is. Hiszen sokan vannak már, akik nem beszélnek az anyanyelvüket, de vallják az egy nemzethez való tartozásukat. Nyergestető itt úgy beszél a magyar nemzeti identitásról, hogy nem szól hangosan egy szót sem, és mégis mindent elmond.

Volt itt egy különös fenyő, egy mitikus, élő kopjafa, példázat a fasors és az emberi sors közös alakulására. Mintha már mesélt is volna róla egyszer Balázs Lajos.

– Egy nagy szélvihar támadt 2002. március 8-án, hatalmas területen ledöntött, földre tepert minden fenyőt. Egy szál az emlékoszlop közelében mégis lábon maradt. Akkor jött egy kozmási fiatalember, és motorfűrészsel kopjafát faragott ebből a különös fenyőből. Felfelé ívelő törzsére motívumokat faragott. Élő kopjafának nevezték el, így állott és csodálták 14 éven át. A közeli

panzió tulajdonosa minden reggel elsőként reávetette szemét. És egy reggel rémülten látja, hogy le van dőlve, darabokra törött. Idegenkezűségre gyanakodtunk, aztán kiderült, hogy mégsem. Magától dőlt le. Igen ám, de mikor? Ez a fadráma 2016. június 4-én történt, éppen Trianon napján!

A könyvében is leírta, a vendéglős szavával: „Örökké úgy képzeltek el, ha ránéztünk, hogy ez egy huszár, karddal a kezében. Június 4-én megyek ki a kapun s látom, valami furcsa. Nincs ott a fa. Nézem s látom a fa le volt esve, három darabba törve, volt a maroklat megfaragva, kb. 4 méteres törzs, és a hegye megint meg volt faragva. Elkorhadt és kidőlt. Ezt alá tudom támasztani, mert lefényképeztem, pont június 4-én, reggel 8 órakor. Jött egy fiatalember, s azt megkértem, hogy segítsen. A törzset nem, de a faragott részeket behoztam azzal a szándékkal, hogy fedél alá tegyem és megmentsem. Azóta itt van az udvarban. Az a gyerek faragta még belé, hogy »mint a szálfák, kettétörték«.”

– Március idusán egy másik famitosz is felidéződik bennem, amely szintén példázza az ember és a fa mitikus sorshasonlatosságát. Kányádi írja Petőfi Sándorra emlékezve: „Haldoklik az öreg tanú, / Petőfi vén körtefája, / Azt beszélik ő látta volt, / verset írni utoljára.”

Egy utolsó dátum, itt is, ott is. Sorsdöntő egy költő életében, sorsdöntő egy nemzet életében. Mindkettő gyönyörű és megrendítő mítosz. És köszönetet mondok minden ágkeresztes és kopjafaültetőnek, akik a nemzeti kegyelet örökmécsesét gondozzák, mert én Nyergestetőn ezt az ágkeresztes, kopjafás temetőt a nemzet örökmécsesének tartom. Ébren tartja azt, hogy vagyunk, hogy együvé tartozunk, és ennek a kicsi lángnak mindig égnie kell! Most már csak egy vágyam maradt, hogy Nyergestetőt hivatalosan is a magyar nemzeti emlékhelyek sorába vegyék – mondja nagy sóhajtással dr. Balázs Lajos, Székelyföld néprajztudósa.

Kányádi Sándor: Nyergestető

*A néhai jó öreg Gaál Mózesre,
gyermekkorom regélőjére is emlékezve*

Csikországban, hol az erdők
zöldebbek talán, mint máshol,
ahol ezüst hangú rigók
énekelnek a nagy fákon,
s hol a fenyők olyan mélyen
kapaszkodnak a vén földbe,
kitépni vihar sem tudja
másképpen, csak kettétörve,
van ott a sok nagy hegy között
egy szelíden, szépen hajló,
mint egy nyereg, kit viselne
mesebeli óriás ló.

Úgy is hívják: Nyergestető;
egyik kengyelvasa: Kászon,
a másik meg, az innenső,
itt csillogna Csíkkozmáson.
Nemcsak szép, de híres hely is,
fönn a tetőn a nyeregben
ott zöldellnek a fenyőfák
egész Csíkban a legszebben,
ott eresztik legmélyebb
gyökerüket a vén törzsek,
nem mozdulnak a viharban,
inkább szálig kettétörnek.
Évszázados az az erdő,
áll azóta rendületlen,
szabadságharcosok vére
lúktet lenn a gyökerekben,
mert temető ez az erdő,
és kopjafa minden szál fa,
itt esett el Gál Sándornak
száznál is több katonája.
Véres harc volt, a patak is
vértől áradt azon reggel.
Támadt a cár és a császár
hatalmas nagy hadsereggel.
De a védők nem rettentek
– alig voltak, ha kétszázan –,
álltak, mint a fenyők, a harc
rettentő vad viharában.
Végül csellel, árulással
délre körülvették őket,

Fotók: Szén János

Az emlékhelyhez vezető út

meg nem adta magát székely,
mint a szálfák, kettétörtek.
Elámult az ellenség is
ekkora bátorság láttán,
zászlót hajtva temette el
a hősokeket a hegy hátán.
Úgy haltak meg a székelyek,
mind egy szálig, olyan bátran,
mint az a görög háromszáz
Termopüle szorosában.

Nem tud róluk a nagyvilág,
hőstettükről nem beszélnek,
hírük nem őrzi legenda,
dicsőítő harci ének,
csak a sírjukon nőtt fenyők,
fönn a tetőn, a nyeregben,
s azért zöldell az az erdő
egész Csíkban a legszebben.

1965

Magyar–horvát torlódott múlt

Kultúrharca a Monarchiában; nemzetiségi ellentétek
a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban

Muraköz (1.)

Dr. Sebestyén Mátyás perlaki közjegyző emlékiratának (*Ahogy én láttam...*) térbeli keretét szolgáló tájegység a szerző felnőtté válásáig a szűkebben vett Magyar Királyság részét képező Zala vármegye. Annak is a zömmel horvátok lakta, Murán túli, Dráván inneni vidéke, amelyet közigazgatásilag a csáktornyai és perlaki (részben az alsó-lendvai) járásokkal azonosíthatunk.

Az itt honos kaj-horvát dialektus a Zrínyiek törökellenes harcai idején még az irodalmi nyelvet jelentette, a XIX. századi illirista nemzetbresztők azonban a szerbekkel való összefogás jegyében a štokav közös nyelvi norma mellett kötelezték el magukat. A muraközi tájnyelvnek ezt a fajta „presztízsrömlését” a magyar kormányzat – a „másság” hangsúlyozásával – később megpróbálta kiaknázni a zalai horvátság anyanemzetétől való eltávolodására. Az 1848-as közjogi szakítás után, a Habsburg-önkényuralom időszakában azonban a terület átmenetileg Zágráb fennhatósága alá került, s így a Muraközben horvátul folyt a tanítás. Az 1852-ben megszervezett zágrábi érsekség mint iskolafenntartó főhatóság a községi iskolákban működő magyar tanítókat az állandósítás feltételeként horvát nyelvvizsga letételére kötelezte. Az 1861. évi februári pátens után a népszavazással újjólag Zala megyéhez került régió tanügyigazgatása viszont a horvát és szlovén tanítóknak írt elő magyar képesítő vizsgát. Az efféle politikai hullámverés kivédése érdekében a kultuszminisztérium állami tanítóképezdéket állított fel. Így nyitotta meg kapuit az 1879/80-as tanévben a csáktornyai tanítóképző impozáns kétemeletes iskolakomplexuma is. A négyéves középiskolai képzést nyújtó intézmény növendékei a szaktárgyakon kívül alapos felkészítést kaptak a helyi kaj-horvát és a magyar

államnyelv tökéletes elsajátítására. Ennek fényében érthető, hogy a szlavóniai szórványmagyar-ság közművelődési igényeire tekintettel nemzetvédelmi okokból létrehívott *Julián Egyesület* (1904) oktatói kara javarészt ebből az intézményből került ki.

Az 1868. évi magyar–horvát kiegyezési törvényben is rögzített horvát területegyesítési programnak megfelelően azonban a kultúrharca változatos formában tovább folytatódott. A tanítóképző igazgatója (a Julián-iskolák későbbi tanfelügyelője), Margitai József az általa szerkesztett *Muraköz–Međimurje* című kétnyelvű újság hasábjain az állampolgári hűség érzését kívánta erősíteni, amit úgy mond „hazafiatlan elemek” horvát és szlovén nyelvű lapok terjesztésével igyekeztek ellensúlyozni. A lap közleményeiben gyakorta felbukkanó „pánszláv izgatás” szófordulattal mindenekelőtt a horvát alsópapságot illették, amelynek tagjai a szószékről a helyesnek tartott nemzeti-politikai meggyőződést plántálhatták gyülekezetükbe. Ennek kirívó példája a Dráván inneni, de horvát területen fekvő Zsdála esete. 1900-ban a falu 1440 fős lakosságának még csaknem 90%-a magyarnak vallotta magát, tíz évvel később viszont már csak 114-en. A drámai fordulat jórészt egy tetterős horvát pap megjelenésének tudható be, aki a golai községi előjáró és a kapronczai szolgabíró közreműködésével eltiltotta a helyieket a Julián-iskolától és a *Szlavóniai Magyar Újság* olvasásától. Ezt a viszonyulást az autonóm horvát kormányzat Zalaiban is támogatni tudta, hiszen a magyar közigazgatás ellenére a terület egyházszerkezettel továbbra is Zágráb alá tartozott.

Sebestyén Mátyás személyesen e „kultúr-diplomáciai” törekvések révén vált a horvát nemzeti politika kedvezményezett alanyává. Az első zágrábi érsekről elnevezett Haulik-ösztöndíjat

azonban két év után megvonták tőle, minthogy a tehetséges nagykanizsai magyar gimnazista nem tett eleget annak az elvárásnak, hogy a horvát fővárosban tanuljon tovább.

A túltengő nacionalizmusok időszakában – mely mélypontja a magyar–horvát kapcsolatoknak – a megnyerés és elhódítás igyekezete nem elszigetelt jelenség. Maga a szerző is elfogulatlanul rámutat, hogy ez a szándék látványosan kiütközött mindkét fél politikai törekvéseiben. (Míg a magyar hatóságok elidegenítő kaj-horvát imakönyvekkel látták el a Muraköz horvát katolikusait, s a csáktornyai tanítóképző megépítése sem volt mentes az asszimilációs szándékoktól, addig Josip Juraj Strossmayer diakovári püspök több tizezernyi szlavóniai magyar hívó számára tiltotta meg a magyar prédikáció hallgatását.) A horvát hatóságok retorzív intézkedéseinek is betudhatóan az a szomorú helyzet állt elő, hogy az 1912-es eszéki ellenzéki tüntetéseken már az ottani magyar gimnazisták is magyarelles jelszavakat skandáltak. „Természetesen” nem az anyanyelvükön.

Főhősünkre viszont nem gyakorolt maradandó hatást a horvát nemzeti propaganda, ugyanakkor szűkebb pátriájának szláv többségével továbbra is sűrű kontaktusban maradt. Legalábbis erre következtethetünk az időközben világháborús front-harcossá avató ifjú bevetéseinek helyszíneiből (Isonzó, Piave), ahol a két társnemzet tagjai – mint annyiszor – vállvetve küzdöttek egymás oldalán. A harcostársak útjai azonban hamarosan elváltak. Zágrábban a háború végnapjaiban megalkult a Szlovének, Horvátok és Szerbek Nemzeti Tanácsa, s 1918. október 29-én kikiáltották a Monarchia délszlávjainak függetlenné válását. A sorsfordító események az emlékirót már budapesti jogi tanulmányai közepette érték, de még hosszú hónapokig kétséges maradt, hogy melyik oldalon jön el számára a kibontakozás...

Az Osztrák–Magyar Birodalmat a világháború letörölte Európa térképéről. Így a szlavóniai tölgyerdőbe tömegesen dezertáló „zöld káderekhez” képest a Sebestyén Mátyáshoz hasonló front-harcosok a széthullás időszakában már nem a hazájukba, csak a győztesek által önkényesen meghúzott demarkációs vonalak mögötti „senki földjére” térhettek vissza. S ez a helyzet 1918-ban nemcsak a kisebbségi lét felé sodródó peremmagyarságot sokkolta, de esetünkben érzé-

kenyen érintette a regionális többségi nemzetet, a horvátságot is, hiszen a padovai fegyverszünet a szlovénekhez hasonlóan őket is a vesztes oldalon találta. S ebből a szorító helyzetből csak a Szerb Királysággal kötött kénytelen házasság révén menekülhettek. Ezzel nem a délszláv állam mint „erőszakolt politikai képződmény” tétele mellett kívánok érvelni, pusztán jelzem, hogy az olasz területi igények fenyegetésében a horvátoknak sem állt módjukban szabadon választani a wilsoni önrendelkezési elv jegyében kínákozó lehetőségek közül. A Josip Frank Tiszta Jogpártja által képviselt ausztrioszláv-trialista koncepció a Monarchia délszlávjainak elszakadásával végképp zárójelbe került, de a „horvátok atyja”, Ante Starčević által megálmodott nagyhorvát államiség megteremtésének politikai előfeltételei is hiányoztak. Így a horvátságot a győztesekhez csapódás egészséges politikai ösztöne visszavezette a dualizmusellenes Strossmayer püspök eszményített „jugoszláv” programjához, amelyet az 1905. évi fiumei rezolúció formált a „horvát–szerb testvériség” üdvtanává.

Az egyesülést Szerbiával azonban nem a kifinomult elvek, hanem a vaskos erőviszonyok határozták meg! Az önálló államisággal, ütőképes hadsereggel és nem utolsósorban saját dinasztiával rendelkező állam a két Balkán-háború és a világégés véráldozataira hivatkozva jogos jutalomként tekintett a törzsterületét többszörösen meghaladó csatlakozó és zsákmányolt tartományokra. A nemzetiségi perifériákon túl mindez a testvérnemzetek Szávától északra elterülő szállásterületeire is igaz. Ezekre mint a nyugati demokratikus eszméktől „fertőzött” régiókra tekintettek. Az itt élő délszlávokra a kétes tartalmakat hordozó „prečani” (túloldaliak) kifejezést használták, s ekképpen is bántak velük. A gazdasági és műveltségi hátrányát nyers erővel kompenzálni igyekvő szerb politikai elit hallani sem akart az egykori monarchias politikusok (Trumbić, Radić, Korošec stb.) által képviselt szövetségi állambe rendezkedésről. Jól mutatta mindezt az 1921-ben – szimbolikusan a rigómezei csata évfordulóján – elfogadott vidovdani alkotmány, s az új közigazgatási rendszer, amely a történelmi és etnikai régióhatárok felszámolásával 33 kisebb egységre tagolta a közel negyedmillió négyzetkilométernyi új országot.

A közigazgatási szerkezet átszabása együtt járt a hatalomgyakorlás balkánias formáinak meghonosodásával, például a testi fenyegetéssel. A tegnapi harcostárs, a szerb Svetozar Pribičević a horvát–szerb koalíció szaborképviselőjéből belügyminiszterre előlépve a sűrű ellenzéki megmozdulások horvát résztvevőit előszeretettel bottoztatta. Minthogy az autonóm státusát elvesztő Horvátországban már az egyesülés napjaiban domobrán katonatiszti lázadás és spontán parasztmozgalmak jelezték az új viszonyokkal való megbékülés nehézségeit. (Míg a magyarok és koszovói albánok fél-fél milliós tömege s a hatszáz ezernyi „dél-szerbiainak” elkeresztelt macedón átmeneti megszállásként élte meg az új délszláv állam kereteinek létrejöttét a versailles-i békerendszerben.)

Sebestyén éppen az impériumváltás zaklatott éveiben fejezte be egyetemi tanulmányait, de állást nem remélhetett a harmadára csonkított anyaországban. Magyarország súlyos ellátási gondokkal, háborús jóvátételi kötelezettséggel, román katonai megszállással, proletárforradalommal és ellenforradalommal küszködött. És mintegy 400 000 fős menekültáradattal, amely alatt megannyi, az utódállamokból kiutasított tisztviselő értendő, azaz – munkaerőpiaci szempontból – sok tízezernyi konkurens pályázó... Ebben a kilátástalan helyzetben a hazatérés mellett döntött. Frissen szerzett budapesti diplomájával azonban az ifjú „magyarón” nem volt szalonképes az új hatalom számára. Az irodalmi horvátban s jogi szaknyelvben kevéssé járatos Sebestyén a szakképesítését csak bonyodalmas honosítási eljárással tudta elfogadtatni. (Titokban, a tömbmagyarság jelenlétéhez szokott Újvidéken.) Addig azonban befolyásos egyházi és szakmai pártfogással is csak jogi kisegítő munkát végezhetett. Egzisztenciális kiszolgáltatottsága, plebejus származása és az államhatalom balkánias túlkapásai az ellenzéki Horvát Köztársasági Parasztpárt köréhez vezették. Ez ösztönös állásfoglalás is volt a korrupció és kisebbségellenes rezsimmel szemben, mely politikai hullámlovasokat és protekciós dalmát közhivatalnokokat szabadított a nemzetiségi perifériákra. Ahol Sebestyén nehezen induló ügyvédi pályáján esélytelennek számított pert nyerni egy „hazai” (szláv) kollégával szemben...

Politikai szerepet tehát jórészt szakmai elszigetelődése miatt vállalt. Perlaki járási pártfőmegbízottként folytatott kampánykörútjai során aztán jogvédő attitűdje és szociális érzékenysége jóvoltából bensőséges kapcsolatba került szülőföldje népével. Ez bizonyosan jól tett ügyfélköre bővülésének, s nemzeti azonosságtudata megéléséhez is megerősítő impulzusokkal szolgált. (1924-ben megatottan tapasztalta, hogy „árva magyar testvérei” virágokkal borítják autóját.)

A „Három-egy Királyságban”, amely a valóságban Nagy-Szerbiaként létezett, a szerb demokraták után évekig Nikola Pašić radikálisai kormányoztak. A Parasztpárt mögött felsorakozó ellenzéki tömegek azonban Horvátországban szinte megbénították a királyság végrehajtó hatalmát. Igaz, vezérük, Stjepan Radić eszköztárában a sok tízezres tömegtüntetések, a békerendszer elleni diplomáciai tiltakozás, az elbocsátó haza vezetőivel történt titkos tárgyalás és londoni, 1924-ben pedig tüntető moszkvai vizit is szerepelt (ahol csatlakozott a Zöld Internacionáléhoz). De nem riadt vissza a végletes parlamenti obstrukciótól sem. Noha a pártvezért „államellenes” magatartása miatt többször bebörtönözték, 1925-ben mégis miniszteri tárcát vállalt a választási terrorral ismét győzedelmeskedő radikális párti kormányban. Pálfordulását (a köztársasági program szögre akasztását) a perlaki ügyvéd is megütközéssel fogadta. Ugyanakkor valószínűsíthető, hogy az obstrukciós politika feladásában szerepet játszott az a külpolitikai fenyegetés, amelyet az Olaszországgal 1925-re parafált netunói szerződés hordozott, s amelynek törvénybe iktatása ellen, s ezzel a horvát tengerpart megvédéséért, Radić miniszterként többet tehetett.

A tucatnyi nyelvet beszélő, művelt Radićot azonban szerb koalíciós partnerei taktikusan megvezették: bizonyosra vehették, hogy kultuszminiszterként ő sem tud majd meggyőző sikert felmutatni a 40%-os analfabetizmussal bajlódó országban. Radić 1927-ben hiába mondta fel a számára nemcsak politikai, de erkölcsi kudarcot hozó együttműködést. Mint Sebestyén írja, az eredeti program sutba vetése miatt „Sztipa” [Pista!] mögül sok harcostársa kihátrált; s maga a szerző sem tudott vele többé azonosulni. Az ellenzéki koalícióépítés nem is sikertelen próbál-

kozásai után Radić a nettunói szerződés érvénybe léptetése (vagyis az olasz–szerb területabló szándékok) ellen ismét az obstrukció eszközéhez nyúlt. Ami az erőszakultusz közegében nem maradt megtorlatlanul... Radićnak és párttársainak a belgrádi skupštinában történt meggyilkolása 1928 második felében véres kimenetelű összecsapásokra tüzelte a horvát főváros és vidék lakóit. A kormányzat ekkor Anton Korošecel, a bécsi parlament egykori képviselőjével, a szalonképes „nyugati” államférfi megszemélyesítőjével igyekezett kozmetikázni a világraszóló politikai botrányt. Korošec mint nem szerb a korszakban egyedüli kivételként töltötte be a kormányfői szerepkört... Nem sokáig! Az államkeretek szétfeszítésével fenyegető horvát mozgalom megfékezésének indokával Sándor megbízást adott a „Fehér Kéz” nevű tiszti csoport vezetőjének, Petar Živković tábornoknak egy katonai puccs előkészítésére. 1929. január 6-án életbe lépett a királydiktatúra.

Muraköz (2.) A királydiktatúrában

Amit az alkotmányosnak mondott viszonyok nem tudtak kiérlelni – vagyis a háromtörzsű délszlávok egy nemzetté forrasztását –, azt az immár elnevezésében is „jugoszláv” monarchia központosított rendszere próbálta különböző kényszerintézkedésekkel kikovácsolni. (Dr. Sebestyén Mátyást korábban kétszer állították bíróság elé a hatóságok megsértése vádjával. A magyarok hosszútűréssel, a „dél-szerbeknek” elkeresztelt macedónok terrorakciókkal, az albán kacsakok valóságos háborúval próbáltak ellenállni a beolvasztó politikának, de még a délszláv „testvérek” is durva hátratételt szenvedtek: a '20-as években a délszláv állam GDP-jének a 79%-a származott a Monarchia egykori területeinek adójából.)

Az új hatalmi rend fordulatot hozott a perlaki ügyvéd életében is! A belső vívódásokkal terhes időszakban fokozatosan eltávolodott a Horvát Parasztpárt szélsőséges és lényegileg eredménytelen politikájától. Bírálta a karizmatikus Radić szélsőséges megnyilvánulásait, noha (be)látta a folytonos vegzálások, a hatalmi túl-

kapások szélsőséges megoldásokra sarkalló hatásait. Idővel azonban a gátlástalan kormányzatot és az önmérsékletre képtelen ellenzéklet egyaránt kárhozzátja a kiegyensúlyozott viszonyok hiánya miatt. (A délszláv állam első tíz esztendejének politikai stabilitásáról sokat elárul, hogy 7 miniszterelnöke 23 alkalommal volt kénytelen kormányát átalakítani!) Márpedig Sebestyén aligha vágyott jobban másra, mint a nemzeti és szakmai sérelmeiért felelőssé tett helyi kiskirályok uralmának megfékezésére. Mint írta, a Muraközben „nem az államalkotó szerbség, [...] viselkedett e vidék lakosságával szemben hódítóként, hanem [...] a Dráván túli horvát testvérek [!] és szlovének, különösen pedig a dalmaták”. Akik kieroszakolták a „felszabadítóknak” járó előjogokat. A magyar–német többségű (1910-ben együtt 55,4%) Bácska-Bánságban éppen a betelepített ó-szerbiaiak és montenegróiak élveztek hasonló kiváltságokat, mégis érthető, hogy a magyar ügyvéd a dalmát–horvát érdekhálózattal szemben a felettes, de megnyugtatóan távoli Belgrádtól remélt védelmet. Attól a központosító hatalomtól, amely a Sebestyénhez hasonló szakképzett, de befolyás nélküli s így veszélytelen személyekből igyekezett lojális politikai bázist toborozni. (Ami távlatilag a homogén nemzetképzést hivatott szolgáltni.) A családalapítás időszakát élő, motivált ügyvédnek természetes igénye volt, hogy élvezhesse a szakmai előmenetelével ígéretessé vált, ám közel sem diszkriminációmentes polgári lét gyümölcseit. Ezért állt az új hatalom mellé, amely törvényellenesnek nyilvánította a törzsi, nemzetiségi és regionális jellegű politikai intézmények működését. S ezt az elvi engedékenységet, esendő konformizmust táplálta az a fajta vonzerő is, amelyet egy kicsinyített Európa adottságaival bíró, természeti kincsekben gazdag, kulturális sokféleségében imponálóan izgalmas s a szakértelmét – immár – megbecsülő ország jelentett számára. Még ha a rendszer politikai eszközeiben és módszereiben nem is bizonyult válogatósnak...

A horvát társadalom nagyjából nem osztotta Sebestyén nézeteit. A 9 bánságra tagolt új közigazgatási rendszer nem elégítette ki az etnikusan egy blokkba tartozni kívánó horvátság igényeit. A politikai döntéshozatali mechanizmusban az ellenzéki erők mozgásterét erősen behatárolta az a rendelkezés, amely csak olyan pártok műkö-

dését engedélyezte, amelyek képesek országos választási listát állítani; s ehhez szigorú cenzúra is társult. A kibontakozó gazdasági világválság bajaival birkózó országban a Radić helyébe lépő Vladimir Maček az ellenzék egységes fellépését szorgalmazta, de szervezkedtek az elszakadást hirdető nacionalista uszítások is az olasz emigrációban tevékenykedő Ante Pavelić irányításával. Sándor király válaszul internáltatta a koalíció vezetőit, és kísérletet tett egy jugoszláv „magpárt” létrehozására. (Dr. Sebestyén a Jugoszláv Nemzeti Párt Perlaki járási elnöke lett.)

A retorziók azonban felszították a társadalom ellenkezését. Ennek tünete, hogy az uszítások 1934. október 9-én revansot vettek a Radić és társai elleni merényletért. Megbízásukra macedón komitácscik Marseille-ben meggyilkolták Sándor királyt. (Sebestyén esendő elfogultsággal idézte fel az uralkodó alakját, akit a szakszerűség, a soktörzsű, de „egyenértékűsített” nemzet és a stabilitás korának megteremtőjeként tisztelt. S „vértanúként” gyászolt.)

A gyermek II. Péter helyett nagybátyja, Pál herceg gyakorolta a hatalmat. A régens a történetek után engedményekre kényszerült. Ugyanakkor más régióbeli országokhoz hasonlóan a gazdasági-politikai bizonytalanság táptalajává vált a fasizmus eszméinek. Ezt tükrözi a Jereza (a Jugoszláv Radikális Közösség), a Zbor és más szélsőjobboldali szervezetek létrejötte.

A világháború előestéjén, 1938-ban megtartott választásokon a Maček vezette ellenzék már 44%-os eredményt ért el, ami vészreakciót váltott ki a szerb politikai elitben. Mussolini Olaszországával ismét titkos tárgyalásokba bocsátkozott Horvátország felosztásáról. Ausztria, Albánia és Csehország tengelyhatalmak általi elfoglalásának hatására azonban soraikat még egyszer összezárták. Egy utolsó esélyt adva ezzel a nemzeti viszályoktól tépázott fiatal államnak. 1939. augusztus 20-án Maček így jutott egyezsége Dragiša Cvetković kormányfővel. Az ún. *sporazum* visszaállította a horvát autonómiát, s minden eddigi mértéket meghaladóan az összes, horvátok által dominált területet a báni kormányzat alá rendelte. Beleértve Dalmáciát és Hercegovina homogén katolikus tömbjén túl több, ortodox szerbek és muzulmán bosnyákok által lakott körzetet is Boszniában.

Az ország szövetségi jellegét erősítette, hogy az etnikailag homogén Szlovénia néppárti vezetősege is – mint szilárd koalíciós partner – szabad kezet kapott a helyi ügyek intézésében. Így voltaképpen egy háromosztatú politikai szerkezet jött létre, ugyanakkor a társadalom belső összetartása a helyi politikai erők térnyerésével fokozatosan gyengült.

A délszláv állam politikai határait minden szomszédja vitatta. Ebben a helyzetben az ország területi egységének megóvásához nem kínált megfelelő hatalmi garanciákat a kisantant konzultatív szövetsége s ennek balkáni megfelelője, az 1934-ben tető alá hozott jugoszláv–török–görög–román együttműködés sem. A feszültség oldását célozta a Teleki Pál Magyarországgal megkötött barátsági szerződés (amelyen átlépett a történelem, előidézve a magyar kormányfő öngyilkosságát), illetve a vonakodó csatlakozás a háromhatalmi egyezményhez, amely – Pál régens angolszász orientációja ellenére – megfelelt a délkelet-európai hatalmi realitásoknak. A szerbek a horvátoknak tett engedmények, a horvátok pedig Maček „behódolása” miatt tüntettek, de a területi követeléseket egyöntetűen elutasították. Az így kialakult tiltakozáshullám elsöpörte a régens hatalmát. Angolbarát katonai vezetők egy csoportja, Dušan Simović repülőstábornok vezetésével, 1941. március 27-én sikeres puccsot hajtott végre. A hatalomváltás II. Péter nagykorúsításával és az április 5-én a Szovjetunióval megkötött szövetségi szerződéssel megfelelő legitimitást nyert. Egy nappal később azonban Németország megindította hadait délkeleti szomszédja ellen, hogy megsejtsa a Görögországban kalandor akcióba bonyolódott Olaszországot.

A szlovén és horvát védelmi egységek nem tanúsítottak ellenállást. Így április 11-én a honvéd hadvezetőség is akcióba kezdett a formailag már alkotóelemeire szakadt délszláv állam egykori magyar területeinek visszafoglalására. A szerb ellenállás néhány nap után ugyancsak összeomlott. Ezzel az első Jugoszlávia megszűnt létezni...

Az Ante Pavelić vezetésével megalakuló Független Horvát Állam csak nevében volt „független”. Az olaszoknak ítélt Dalmácia fejében Bosznia-Hercegovinát is magában foglaló politikai képződmény német–olasz protektorátus lett.

Magyarország egykori területeiből nem mindent csatol(hatot)t vissza. A Muravidéket és a Muraközt Légráddal csupán okkupálta, ahol 1941. július 9-ig még a katonai közigazgatást sem szervezték meg, s a polgárit csak augusztus 21-én vezették be. Így a muraközi magyarok egy érzékeny és visszás „kettős hatalmi” erőterébe kerültek... Sebestyén a magyar kormány – sokukat elbizonytalanító – magatartását állami aggályoskodásnak érzékelte, és erősen kárhoztatta. Különösen annak fényében, hogy az új horvát rezsim nem kívánt a civilizált jogelvekhez igazodni: a politikai pártokat feloszlatták, vezetőiket fogságban tartották. A 6,3 milliós népességű horvát bábállamban 1,9 millió ortodox szerb, 700 ezernyi boszniai muzulmán, 150 ezer német, 65 ezer magyar, 40 ezer zsidó és 30 ezer roma élt. Számukra az oktatási miniszter, Mile Budak író sötét jövőt vázolt: „A kisebbségek számára van hárommillió golyónk” – mondta 1941-ben. A szerb ortodoxok és a muzulmánok egy részének kényszerkatolizálását követően etnikai tisztogatások következtek, végül a terror népiertássá fajult. A haláltáborokban szerbek százezreit, muzulmánok, zsidók, romák tízezreit pusztították el, s „szövetséges” magyarokat is.

Természetes, hogy a jogegyenlőséget és a népek békés egymás mellett élését hirdető ügyvéd a féktelen terror miatt elhatárolódott a fajvédő usztasáktól. Korábbi létélményeit és nézeteit ártékelve úgy döntött, hogy szülőföldjének az egykori anyaországgal való újraegyesítését munkálja... Ez csöppet sem volt kockázatmentes álláspont egy olyan világban, ahol az eltérő állásponton lévőknek „kivágták a szőlejét, kiszúrták a legelésző lovának szemét, felgyújtották a pajtáját, bemocskolták a kútját, lesarabolták a virágzásban levő kukoricáját” – írta memoárjában. A világnézet metamorfózison átesett egykori parasztpárti harcosársak fenyegető éllel olvasták fejére a királydiktatúra idején játszott politikai szerepét...

Sebestyén a visszacsatolás mellett két érvet hozott fel: egyfelől megélhetési okokból tartotta észszerűnek, hogy az elmaradott és túlnépesegett peremvidék természetes gazdasági centrumához kapcsolódjék. Másfelől kétségbe vonta a horvát utódállam jogigényét, már amiatt is, mivel fegyveres ereje lábhoz tett fegyverrel nézte végig a jobb sorsra hivatott közös állam széthul-

lását. Természetes igazságérzete azt diktálta, hogy a „jogeljátszás” után most a másik oldal kapjon esélyt. Mint mondta, az országvesztők után a világháború vérzivatarában helytállásból jelesre vizsgázott frontharcosok ideje jött el. Ám nem sok idő múltán ismét csalódnia kellett...

Muraköz (3.)

A visszatért Muraközben

A magyar kormány a Muraköz jogi visszacsatolását a nagyhatalmi szövetségesek tisztázatlan (pl. a szelencei olajmezőkre vonatkozó) jogigénye miatt volt kénytelen halogatni. Másfelől remélte, hogy a nagyszerb dominancia lerázásával „önállóságát” sok évszázad után visszanyert horvátságban feléledhet a „testvérmemzeti” sorsközösség hagyománya. Sebestyén ezt jámbor illúzióknak tartotta, s alulról építkezve, a helyi társadalom mozgósításával kívánta katalizálni az eseményeket. Ez az elképzelés találkozott a Zala vármegye egyházi és közéletében rendkívül aktív Pehm (Mindszenty) József törekvéseivel, aki szemben állt nemcsak a nemzetiszocializmussal, de mindenfajta totalitárius rendszerrel... A későbbi esztergomi érsek sajtókampánnyal, aláírásgyűjtéssel és muraközi magyar tankötelesek zalaegerszegi beiskolázásának megszervezésével igyekezett meggyőzni a zalai közvéleményt, s magánkihallgatáson Horthy kormányzót is, a visszacsatolás lehetséges és szükséges voltáról. És Sebestyén talán éppen a Mindszenty által gyűjtött pénzeszközök egy részét látta annak a csáktornyai küldöttségnek a tagjaival, amelyekkel közösen maga is audiencián járt Bárdossy László miniszterelnöknél Budapesten.

Ez a kihallgatás az emlékirat egyik kulcsjelene. Rávilágít a determinált, de lassan kiüresedő irredenta kampány visszásságaira, hogy az elcsatolt részek szórványmagyarsága a nagy sakkjátszmában csak gyalognak számított (legalábbis a többszámú magyarság szállásterületeihez képest). A szerző keserűen állapította meg: „Úgy látszik, a trianoni honban minden muraközitől elvárják, hogy ha nem is hős, de legalább bátor és megfontolatlan legyen, aki sem magára, sem családjára nem gondol, csupán szép szövegek szerint igazodik.” (Ugyanakkor Marosy Ferenc zágrábi követ is úgy vélte, hogy egy etnikailag

csaknem elveszett területért nem érdemes kiélelni a viszonyt az usztasákkal.) „Mindannyian könnyeztünk” – írta reményvesztetten az eredménytelen tárgyalásról. Az átlátható közjogi viszonyokat és hatósági védelmet kijárni igyekvő budapesti misszió kudarca után Sebestyén okkal tartott attól, hogy a „trianoniak” melletti kiállással naivul kiszolgáltatták magukat az usztasáknak. S beteljesedhet a varazsdi szélsőségesektől beígért bosszú (amelynek módját érzékletes képekkel szemléltették a perlaki magyarok feketelistázásáról – és majdani akasztásáról – szóló megfélemlítő üzenetekben)...

Sebestyén mindezek ellenére praxisát szüneteltetve, helyismeretét és szaktudását kamatoztatva közfeladatokat látott el. Hamarosan főbírói kinevezést nyert (amit a perlakiak fáklyás felvonulással ünnepeltek), de személyes ármánykodás rövidesen posztja feladására készítette. S már nem kért a „vigaszképpen” ráruházott közjegyzői feladatkörből sem. Egyéni előmenetelénél azonban többre tartotta földijei érdekeinek képviseletét. Közmegelegedésre ekkoriban épült meg szülőfalujában, a kotori temetőben az ismeretlen katona – általa szorgalmazott – emlékműve. Gyászoló horvát és magyar családok közös kegyhelyeül. Hasonló céllal segédkezett Perlakon egy 22 méteres világháborús emlékmű létrehozásában. A régió békés viszonyainak fenntartása érdekében a polgárőrség felállításának is egyik kezdeményezője volt, hogy az elharapózó bombarobbantásokat, politikai gyilkosságokat megfékezzék.

A mindennapi élet nemzetiségi csatározásai a dualista időköt idézték. Míg a szombathelyi hadtestparancsnokság a magyar nyelvű hittanoktatást próbálta bevezetni, Alojzije Stepinac zágrábi érsek megdorgálta a magyarul miséző muraközi papjait. Mire a magyar hatóság a horvát köszöntést megkövetelő papok ellen indított eljárást. Serédi Jusztinián esztergomi érsek azonban nem hagyhatta figyelmen kívül azt a körülményt, hogy nemcsak a muraköziek egyházi élete, de a magyar honvédség tisztjeinek a házassági ügyei is a zágrábi érsekség kompetenciájához tartoznak...

Az oktatásügy terén is támadtak viták. A magyar fél horvátul nem tudó tanárokat alkalmazott az iskolákban, s kezdetben csak 2 óra anyanyelv-ápolást engedélyezett a többségi horvát tanulóknak. Ugyanakkor nehezményezte, hogy a horvát tanügyi hatóságok a még mindig jelentős (az 1940-es horvát népszámlálás szerint 64 647 fős) szlavóniai magyar szórványnak hosszas alkudozás után is csak 3 református iskolát engedélyeztek, holott ekkor Magyarországon több tucat horvát és bunyevác kétnyelvű iskola működött. Zágráb 1942/43-ban ezt az igényt azzal az érveléssel igyekezett negligálni, hogy a magyarok viszont „muraközi” nyelven, azaz kaj-horvátul működtetik a helyi többség számára fenntartott iskolákat. Éles tiltakozásaiknak is betudhatóan 1943 februárjától belügyminiszteri utasítás tiltotta meg a visszacsatolt területek magyar hatóságainak, hogy a nemzetiségi oktatásba avatkozzanak. Mondván, az „nemkívánatos zavarokat” okozhat. A vallás- és közoktatási miniszter, Sziyei Merse Jenő azonban – a miniszterelnökség instrukcióinak megfelelően – már 1942. július 28-án azt az utasítást küldte Muraszombatba, hogy a régióban „a lakosság nyelvén kell tanítani”, biztosítva a magyarok anyanyelvű oktatását is.

Nagyobb súrlódásokhoz vezetett az 1918. december 1-e óta a Muraközbe betelepített dobrovoljacok és bevándorolt szlávok összeírása, illetve 36 fő kiutasítása irredenta és kommunista tevékenység vádjával. A kifogásolt ügyben intézkedő Vida Ferenc csáktornyai szolgabíró ellen a magyar Külügyminisztérium azonnali vizsgálatot kért a belügyminisztériumtól. Zágráb viszont válaszul leállította az észak-boszniai Vučijak és Gunja magyarságának hazatelepítését, amelyet az elmérgesedő polgárháborús viszonyok tettek szükségessé. Zágráb a magyarmentő akció ellentételezéseként kárpótlást alkudott ki a Magyarországról áttelepülő vagy kiutasított horvátok számára az elhagyott ingatlanaiért. Jellegzetes, hogy a magyar diplomácia később lemondott a Száván túli magyarok további kimenekítéséről, tekintettel a Petőfi Sándor magyar partizánszászlóalj megalakulására.¹ Óvakodván

¹ A spanyol polgárháborút megjárt „borac”, Varga István által 1943. augusztus 15-én Bácsstopolyán megalakított partizánegység, amelyet Tito egyik alvezére, a konvertita Kosta Nađ/Nagy tábornok hagyott jóvá azzal a céllal, hogy demonstrálják Jugoszlávia népeinek a nemzetiségekre is kiterjedő széles összefogását. (A szervezők oldaláról pedig a magyarság részesedését a győzelem kivívásában. A súlyos emberáldozatokkal járó küzdelem sem volt azonban elegendő az 1944/45. évi bácskai tömeggyilkosságok elkerülésére...)

attól, hogy a kommunista ideológiai „fertőzés” átterjedjen a Dél-Dunántúlra és a Bácskára. Az usztasáktól csupán fokozott elővigyázatosságot kértek számukra az etnikai tisztogatások alkalmával.

A hazánkat időközben megszálló németek a fokozódó partizántevékenység miatt együttes, magyar-horvát katonai fellépést sürgettek a Dráva menti határtérségben. Pavelić azonban a legkevésbé sem kívánt magyar katonát látni a Dráva túlsópartján. Tartott azoknak a politikai tervezeteknek az újraeledésétől, amelyek esélyt adtak egy olyan autonóm Horvátországnak, amely ismét Magyarország részévé válik...

Ezek a félelmek azonban alaptalannak bizonyultak. A világháború menetében bekövetkező fordulattal Nedić és Mihajlović csetnikalakulattal szemben megerősödött a Tito vezette partizánmozgalom, amely immár a Nyugat egyedüli támogatottja lett. 1943. november 29-én Jajcában a második AVNOJ-határozatokban² megalkották a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának és testvéri együttélésének kommunista ideálképét. Illuzórikus reményeket keltve a királyi Jugoszlávia romjain birkózó népek-nemzetiségek körében.

A véres forte azonban még hátravolt... Magyar oldalon Szálasi Ferenc nyilaskereszteseinek „halálmenetekbe” hanyatló rémuralma; az „önfelszabadító” Jugoszláviában pedig az usztasák tobzódása után a partizánok népiertő expedíciói formájában.

A „tördöfés” és „kollaborálás” bélyege a lánghó Európaiban milliókat tett üzött vaddá és számolatlanul letiport áldozattá. (Legyen szó a németek által kivégzett 5000 kragujevaci szerb túszeről, az SS-hadosztályban idegen célokért vérző bosnyák muzulmánokról vagy a hadijog által sem védett bleiburgi domobran hadifoglyok sorsáról; a Dunába lőtt budapesti zsidó civilek vagy akár a vajdasági lágerekben szántsándékkal megfertőzött, megerőszkolt sváb asszonyok tragédiájáról.)

Ez a szennyes ár sodorta a háború végén, 1944-ben Sebestyén Mátyás perlaki közjegyzőt, a joguralom elkötelezettjét is kényszersorozottként egy keszthelyi kaszárnnyába, majd „katona-

szökevényként” haza, hogy végül a háborúba hurcolt muraközi leventék pártfogójaként, mint „megbízhatatlan elem”, egy transzporttal Ausztriába meneküljön. Mindkét hazától eltaszítva, partizánoktól üldözve így kellett számot vessen mindenkori kötődéseivel, fordulatos élete számos nehéz döntésével.

Az emlékirat utolsó lapjain az áll, hogy szülőföldjéhez közeledve, még a magyar oldalon, hitetlenkedve látta a nemzet megmentőjét éltető horvát óriásplakátokat. A harsány feliratok ezáltal nem Horthy kormányzót vagy a nemzetvezető Szálasit, még csak nem is Pavelić poglavnikot, hanem a világhódító Sztálinnal azonos rangra emelt Tito marsallt éltették. Mindszenty bíboros jövőt fürkésző látomásos szövegét is elolvasva a szerző biztosra vehette, hogy megpróbáltatásainak még közel sincs vége...

Muraköz (4.)

Egy kisebbségi jogalkalmazó nemzeti kötődései

Dr. Sebestyén Mátyás életútjának a memoárirodalom műfajába tartozik. Nem napló, hiszen a perlaki közjegyző az olvasóinak csak szűkszavú mértéktartással enged betekintést magán- és családi életébe. Hogy írását egyértelműen közhasználatra szánta, már abból kiviláglik, hogy a közéleti kérdések és társadalmi szereplők hangsúlyosan jelennek meg benne. Mi több sorsfonalának visszafejtésével a nagy-politika saját személyes pályáját alakító erőinek „bemérését” is elvégzi, s a történelem mérlegére helyezi. Munkája tehát kétségtelenül történelmi forrásnak tekinthető. Olyan szubjektív tükörnek, amely az Osztrák-Magyar Monarchia két társ-nemzetének határvidékét, a magyar-horvát Muraközt emeli az olvasó látóterébe a kor tanújának hitelességével és elfoglaltságaival.

A karcsú emlékirat tehát nem csupán jogászszakma-történelmi szempontból tarthat számot érdeklődésünkre, noha egyik olvasata az, hogy a törvényesség képviselője miként keresi és találja meg a számára vállalható értékrendet és

² Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsa az etnikai csoportok jogait, a magántulajdon sérthetlenségét rögzítette, egyúttal semmissé nyilvánította a Londonban működő jugoszláv kormány határozatait, II. Péter királynak pedig megtiltotta a hazatérést.

létformát a két világháborús kataklizma, a sűrű hatalomváltások kusza viszonyai között. Hánytatásai közepette azonban nem tántorodik el attól a meggyőződésétől, hogy „nem mi vagyunk a paragrafusért, hanem az van az emberekért”. A plebejus származék a közigazgatás és igazságszolgáltatás különféle posztjain az emberséges és méltányos ügyintézés híve marad. Ebben sem mellőzés, sem kétes értékű falkaszolidaritás, sem tisztességét kikezdeni igyekvő nyomásgyakorlás meg nem ingatja. Ügyfeleit, ha tehette, mindenkor anyanyelvén szólította meg, ügyeiket ekként intézte. Nem meglepő tehát, hogy barátai, tisztelői – kurzusoktól függetlenül – egyként magyarok és délszlávok. Noha politikai megítélése a „megbízhatatlan magyarón”, a „felforgató horvát”, a „despotikus jugoszláv” és „irredenta magyar”, majd a nyilas időkben a „megbízhatatlan kollaboráns” szerepek széles skáláján mozog. Faji alapú kisebbségi hátrátétel, a hozzáértését megkérdőjelező pályatársi manőverek, lojalitásának sorozatos megkérdőjelezése és otromba politikai fenyegetések terhelik életét. Ellenzéki vagy kormánypárti funkcionáriusként mégis idegen tőle a szolgai elköteleződés.

A politikai rendszerekhez való viszonyát remények és keserű kiábrándulások alakítják. A délszláv új haza első évei szakmai mellőztetésének időszaka. Erkölcsei okokból fordít háttal a destruktív ellenzéki politizálásnak, miután elutasítja a maribori tartományi képviselőiséget. Ám mértéktartóan ugyanezt teszi az állampárt képviselőjeként egyéni kötődései miatt: „figyelemmel lévén a trianoniak érzékenységére”. Miközben az anyaország megnevezésére ezt a meglehetősen távolító kifejezést használja, mégis a jóízűen túlinak tartja, hogy magyarként Muraköz népe nevében a revízió ellen ágáljon; vagy hogy az államiság 15. évfordulójának vezérszónoka legyen (noha belügyi főtisztek kapacitálták a „megtiszteltetés” elfogadására).

Kétségtelenül nagyra értékelte Sándor király konszolidációs törekvéseit. A jogalkalmazó Sebestyén Mátyás ezzel egy olyan rezsím mellett kötelezte el magát, amely a bírói függetlenség eltörlésével és az ügyvédi kamara megrendszabályozásával, a képviselőházban a nyílt szavazás bevezetésével és 1931-ben egy oktroyált alkotmánnyal szabott új rendet. Ez annál

elgondolkodtatóbb, mivel Sebestyént közéleti és szakmai pályáján vitathatatlanul elvi megfontolások vezették. Ám megítélésünk szerint pálfordulásának is ez adja meg a kulcsát: számára az „egy nép – egy törvény” programja a királydiktatúrában „szakmailag” a különféle öröklött jogrendek és szokásjog régtől halogatott egységesítését és szakszerű közigazgatást jelentett; s egyúttal a nemzeti kisebbségek emancipációját is. Amint „eszmei” áthangolódásának folyamatát ő maga jellemezte: „Tisztelemmel a régít, ahonnan tudásomat és nevelésemet kaptam, kezdtem megszeretni új hazámat, Jugoszláviát, bár sok keserűség is vegyült ebbe az érzelembe.” Értékelte a földreform és az egyéb intézkedések által célzott szociális igazságtételt, a jogászszakmai fórumok pallérozó hatásait, s felszabadulttá tette az anyagi gyarapodás, amely a természeti szépségekben gazdag ország megismerését is lehetővé tette számára. Később aztán az is megerősítést nyert, hogy a török millet rendszer autonóm viszonyaihoz, a rangot-címet (el) nem ismerő, zadrugás-patriarchális létformához szokott délszláv társadalom a magyarnál kiegyensúlyozottabb, otthonosabb, élhetőbb.

Politikai lojalitását azonban fokozatosan kiélezte a vészterhes változások...

Az erőfecsérlő közjogi küzdelmekkel kivívott, megkésített szerb–horvát kiegyezés (1939) után a széles autonómiát nyert horvátok megkezdték a régtől vágyott önálló (és homogén!) nemzetállam kiépítését. Emiatt a „falkatörvénnyel” szembehelezkedők súlyos megtorlásra számíthattak. Az „usztasává vedlett macskovácok” Sebestyéntől is (feltételes) hűségesküt csikartak ki. De „amikor már fellángoltak az emberhamvasztó kemencék”, a szerző leszögezte: az új rezsímnek nincsen jogalapja ennek a szerbek segítségével elragadott vidéknek a birtoklásához. A perlaki közjegyzőség felajánlása ellenére irtózva fordult el a horvát és kisebbségi magyar háborús hiénáktól, az etnikai tisztogatások cinkosaitól, remélve, hogy muraközi népe még kiszabadulhat a szélsőséges politika útvesztőiből. Ugyanezért óvatos ösztönrel azt kívánta, hogy a trianoni anyaország csak a háború végén, konszolidált viszonyok között érvényesítse területi igényeit.

Azonban a lehető legrosszabb forgatókönyv érvényesült! A visszacsatolás és a mámorosan

áténekelt éjszakák után a „két part” közötti közvetítés szakadt az emlékiró vállaira. Miközben mind rezignáltabban próbálta megérteni: az aránytalanul sokat kockázató, lelkes helyiekkel szemben Budapest miatt támaszkodik köpönyegforgatókra és főként helyismerettel nem bíró, harácsoló és úrhatnám trianoni „ejtőernyősökre”?

Sebestyén ifjúkorától konokul hitt az igazságszolgáltatás emelkedett erkölcsiségében, a közjó szolgálatában. S ezzel a hivatástudattal látta el a „magyar világban” a perlaki járásbíróság vezetését, s hozott felelős döntéseket, amelyek még ellenlábasai elismerését is kivívták. Ez az etikus közhasznúság adta nemzeti identitásának gerincét is. Ezért tudott a változó világban is önazonos maradni. Ezért tudta meggyőző érveléssel igazolni hovatartozását a nemzeti kötődéseit firtató horvát barátainak (akik beszédesen „Matek”-nek és nem Mátyásnak szólították). S ugyanezért kérte nyomatékosan beosztott ügyvédjeit, hogy kétes ügykezeléssel ne hiteltelenítsék a magyar igazságszolgáltatást. A lelkes tapasztalatlanság s a nyelv- és helyismeret hiányával szemben ezért tartotta megengedhetetlen hibának az elvtelen intrikát és korrupciót, mely a tanúskodásával lezajló Sváby-ügyben huncut kutyabőrös trianoni urakra és kérges kezű „bennszülött” parasztokra szaggatta szét a Muraköz átmeneti társadalmát. Szinte törvényszerű, hogy karakán plebejus kiállításaiért immár „övéi” is megrágalmazták, igaztalan vádakkal illették. Ami Sebestyén számára közvetett bizonyítékul szolgált arra nézve, hogy önmérséklet és erkölcsi hitelesség hiányában a magyar állam területgyarapodásai nem vezetnek el az ideális államkerettként visszavágyott Osztrák–Magyar Monarchiához, amely megóvná a Duna-völgyi népeket a náci és bolsevik expanziótól. Ezt a vonzó ábrándot tették tönkre a kellő erkölcsi erőt felmutatni képtelen „trianoni gyászmagyarok”. Amiként pár év alatt ködbe foszlott a

Strossmayer püspök és a néptribun Radić által a lelkekbe táplált – s egy ideig őáltala is melengetett – Konstantinápolytól Bécsújhelyig terjedő Nagy-Jugoszlávia ideálja is...

Az usztasa hatalomátvételekor készített számvetése még felcsillantott némi reményt a régió sorsának jobbrafordulására. Megállapította, hogy „az osztrák–magyar járom [!] alatt a születendő Jugoszlávia számára Magyarhonban sikerült egy képzett vezérkart felnevelni”, míg a torzsalakodó Jugoszláviában nem. Csakhogy a trianoni anyaország időközben hasonló kudarcot könyvelhetett el! S ezt az „eredményt” nem lehetett azzal mentetegetni, hogy a visszatért Muraközben nem volt már kisebbségi földtulajdon, amelyet kioszthattak volna a gazdanemzet tagjainak kielégítésére. Ehelyett csupán a délszláv földreform – vaskos perköltségeket fialó – felülvizsgálatára és vitézi telkek kiosztására futotta – a jogbiztonság elvének sérelmére. (Az intézkedés „történelmi igazságtétel” jellegét mutatja, hogy a földtulajdon-felülvizsgálat elsősorban a betelepített dobrovoljacok birtokait érintette.) Az emlékiró kiábrándultan nyugtázza, hogy a Horthy-rendszer az állampolgári lojalitást erősítő anyagi-erkölcsi igazságtétel helyett csak egy csalódásokkal és megpróbáltatásokkal teli háborút hozott/hozhatott a Muraköz népének... Ami nemcsak a túlhajtott nemzetállami törekvéseket, de átmenetileg még a két nép, magyarok és horvátok sorsszerű békés egymás mellett élését, annak 800 éves kipróbált receptjét is felülírta.

Sebestyén Mátyás perlaki főbíró a történelmi igazságszolgáltatás labirintusában már a kitüntetéssel elnyert jogi diplomája sem igazíthatta el. A béke első napjaiban szívszorongva figyelte a győztesek örömnepét, mert jól tudta: egy vesztes perben az alperes fizet mindenért! Személyes sorsa, szülőföldjének és nemzetének jövője a Legfőbb Bíró kezében van...

Felhasznált irodalom

1. Levéltári források:
Magyar Országos Levéltár K 26 Miniszterelnökség iratai
2. Szakirodalmi források:
Arató Endre: A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983
Arday Lajos: Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. BIP, Budapest, 2002
Bajza József: Jugoszlávia. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1929
Bajza József: A magyar–horvát unió felbomlása. Szent István Akadémia, Budapest, 1925
Béli József: Muraköz 1941–1945. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. Főszerk.: Vándor László. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, [Zalaegerszeg] Szombathely, 2001. p. 261–266.
Dolmányos István: A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976
Dévavári Zoltán: Új partok felé. Kisebbségi kiátkérés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalakulása (1918–1923). [PhD-értekezés], Szabadka–Szeged, 2012
Grbavac Rita: A magyar–horvát viszony a XIX–XX. század fordulóján a *Muraköz* című lap tükrében. (Szakdolgozat. Témavezető: Dr. Makkai Béla) Károli Gáspár Református Egyetem [Kézirat], Budapest, 2007
Halász Imre: A felsőoktatás Zalában. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. Főszerk.: Vándor László. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, [Zalaegerszeg] Szombathely, 2001. p. 337–341.
Jelavich Barbara: A Balkán története II. Osiris, Budapest, 1996
Kósa László: Maradék. Vallás és anyanyelv konfliktusa egy szerémségi községben a XIX–XX. század fordulóján. In: A Magyarágkutató Intézet Évkönyve, 1989. Főszerk.: Kiss Gy. Csaba. Budapest, 1990. p. 7–23.
Makkai Béla: Végvár vagy hídfő? „Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozása” Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában (1904–1920). Lucidus, Budapest, 2003
Makkai Béla: Mađarsko-Hrvatski odnosi početkom 20. stoljeća na slavonskom području = Časopis za suvremenu povijest [Zagreb] God. 36. br. 2. (2004). p. 569–579.
Makkai Béla: Samoobrana ili ekspanzija? Nacionalna skrb o Mađarima u tuđini, u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (1904–1920). 21 p. [Rukopis]
Makkai Béla: A „Slavonai actio” és a horvátországi magyarság 1904–1920. (Kandidátusi értekezés) Budapest, 1994 [Kézirat]
Makkai Béla: Idegenben. Tanulmányok a magyar–magyar kapcsolatok korai történetéből. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2004
Makkai Béla: A magyar kormányzat „Bosnai actio”-ja (1909–1919) = Századok, 130. évf. 2. sz. (1996), p. 341–381.
Sajti Enikő, A.: Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004
Sokcsevits Dénes: A fiemei rezolúció és az 1905 és 1907 közötti horvát–magyar közeledés előkészítése a horvát sajtóban = Századok, 139. évf. 3. sz. (2005) p. 751–767.
Sokcsevits Dénes – Szilágyi Imre – Szilágyi Károly: Déli szomszédaink története. Bereményi Kvk., Budapest, 1993
Sokcsevits Dénes: Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus, Budapest, 2011
Tyekvicska Árpád: „Ahogy régen, most is boldog voltam velük”. Mindszenty (Pehm) József és Zalaegerszeg. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. Főszerk.: Vándor László. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, [Zalaegerszeg] Szombathely, 2001. p. 246–255.
3. Sajtóforrások:
Kalangya, 9. évf. 11. sz. (1940. nov.)
Muraköz–Međimurje, 1895–1903
Szlavóniai Magyar Újság, 1908–1918
4. Internetes források:
<http://lexikon.katolikus.hu/T/trianoni%20b%C3%A9ke.html> – letöltés: 2014. márc. 25.
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=19:2-a-horvat-usztasa-allamfaji-politikaja&root=12&catid=6:ii-megszallas-es-az-jugoszlav-els-polgarhaboru-1941-1945 – letöltés: 2014. márc. 10.

Nagykikinda népesedésének évszázadai – dióhéjban

I. rész

A Vajdaság városai vonatkozásában valószínűleg sok magyarnak nem a bánáti városok – például Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) – jutnak először az eszébe. A Vajdaság három nagy tájegysége közül a Bánát magyar szempontból a Bácska mögé sorolódik, ami valahol érthető is, hiszen a vajdasági magyarság zöme a kiváló földjeiről híres Bácska területét lakta, és lakja ma is. Ezt támasztja alá a 2022. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak eredménye is, amely szerint a vajdasági magyarság döntő hányada, 78,9%-a a Bácskában élt. A bánáti magyarság mintegy 19,3%-kal a „második helyen végzett”. A harmadik nagy tájegység, az „elsüllyedt magyar Atlantisz”, a Szerémség jelentősége pedig jobbra a magyar népesedéstörténet homályába vész. A legutóbbi szerbiai census szerint a vajdasági magyarság mindössze 1,8%-a élt az egykoron kiváló boráról híres térségben.¹

A jelentős történelmi múlttal és több helyen ugyancsak kiváló minőségű földekkel büszkélkedő vajdasági (szerbiai) Bánát öt történelmi városának – Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin), Nagyikinda és Pancsova (Панчево/Pančevo), Fehértemplom (Бела Црква/Bela Crkva), Versec (Вршац/Vršac) – többségében a magyarságnak – népesedéstörténeti okok miatt – csak a „másodhegedús” szerepköre jutott. A dualiz-

mus (1867–1918) korának magyar népszámlálásait tekintve megállapítható, hogy csak Torontál vármegye székhelyén, Nagybecskereken tudott a magyarság – nem szignifikáns – többséget felmutatni a jelentős számú szerbség és németiség előtt. Nagykikindán és Pancsován szerb, Fehértemplomban és Versecen pedig német anyanyelvű többséget találunk. A rangsorolás eredménye azonban csak „viszonylagos” lehet, mivel az öt város mindegyikében „elegyes” volt az anyanyelv – és vallás – szerinti összetétel. Zömében pravoszláv szerbek és római katolikus németek, továbbá jobbra római katolikus magyarok által lakott helységek voltak. Egy településen, Fehértemplomban az ortodox románság is nagyobb számban képviseltette magát.²

Nagyikinda múltja kevésbé ismert az anyaországi, de még a vajdasági magyarság jelentős része számára is. Holott a város a történelmi múltban – 1774 és 1876 között – nagy szerepet töltött be, az ún. Nagyikindai kiváltságos kerület központja volt. Az előbbieken említett speciális jogállású önkormányzat, illetve területi egység esetében le kell szögeznünk, hogy szerb „privilegizált” térség volt. Habár még a császári, osztrák adminisztráció hívta életre, de hosszú időn át a magyar közigazgatás mellett is létezett, biztosítva a szerbek nemzetiségi jogait. A térség,

¹ Vö. *Ethnic composition of Serbia, 2022. Population Statistics of Eastern Europe & Former USSR*: <http://pop-stat.mashke.org/serbia-ethnic2022.htm> (Letöltés ideje: 2024. január 16.)

² Vö. *A magyar korona országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve*. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1882. 292., 309. pp. (Megjegyzés: Az 1880. évi népszámlálás szerint Nagybecskereken még horvát-szerb anyanyelvi többség érvényesült, őket követték a németek, a magyarság csak a harmadik helyen szerepelt); *A magyar korona országainak helységnévtára*. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1892. 594–595., 614–615. pp. (Megjegyzés: A helységnévtár az 1890. évi népszámlálás eredményeit is tartalmazza.); *A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként*. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 1. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902. 362–363., 370–371. pp.; *A magyar korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint*. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, Budapest, 1912. 364–365., 372–373. pp.

így központja, Nagyikinda is, csak 1876-ban vesztette el privilegizált jogállását, és lett a történelmi Torontál vármegye része. Az előbbi felvezető alapján látható, hogy a város és környéke jelentős szerepet töltött be a pravoszláv vallású szerbség életében, akárcsak a római katolikus németek és a magyarok esetében. Ezért érdemes röviden megismerkedni a település népese-
déstörténetével.

I. 1. Népesedéstörténeti előzmények

Nagyikinda (németül: *Groß Kikinda*, románul: *Chichinda Mare*, szerbül: Кикинда/*Kikinda*, a II. világháború végéig Велика Кикинда/*Velika Kikinda*) és környéke évezredek óta lakott hely. Ezt bizonyítják a környéken folytatott régészeti feltárások.³ Ennek ellenére a helység keletkezésének pontos ideje bizonytalan. Nagyikinda község honlapján az alábbiakat olvashatjuk a térség „őstörténetét” illetően: „*Kikinda városa a régi és letűnt kultúrák és civilizációk nyomaiban gazdag területen található. Számos régészeti lelet tanúskodik arról, hogy már hétezer évvel ezelőtt is éltek itt emberek. Ennek az időtartamnak a folytonossága azonban gyakran megszakadt. Emberek telepedtek le és távoztak, maradtak és eltűntek – mindez számos és különböző történelmi körülménytől függően.*”⁴

Közvetlenül a magyar honfoglalás előtt a terület – ahogyan a Bánság, továbbá Erdély bizonyos részei – a Bolgár Birodalom érdekszférájába tartozott. Ekkor jórészt avarok, gyér számban szlávok éltek itt.⁵

Az Árpád-korban Nagyikinda környékén elsősorban magyarok, továbbá besenyők, valamint kunok éltek. A besenyők eredetére utal több viszonylag közeli település neve is.⁶

Nagyikinda kezdetben csak egy jelentéktelen falu volt, amelyről az első adat (Luxemburgi) Zsigmond magyar király (1387–1437) uralkodásának második feléből, 1423-ból maradt ránk. Akkoriban a települést *Nagykeken*⁷ néven jegyezték abban az oklevélben, amelyet a helység akkori birtokosa, Berekszői Hagymás László számára állítottak ki. A vegyesházi királyok uralkodása (1301–1526) alatt – ahogy számos más település is az országban – egyik birtokos kezéből a másikba került. Népesedéstörténeti szempontból fontos évszám az 1426. év, mivel ekkor (Luxemburgi) Zsigmond sok más településsel együtt Nagyikindát is Brankovics György szerb despota (1429–1456) birtokába adta.⁸ Nagyikindát az akkori oklevél *Echehida* néven említette. Brankovics birtoklása azért is meghatározó, mert Nagyikinda környékére ekkor jelentősebb szerb bevándorlás is irányult. A szerbek betelepődése a későbbi vegyesházi királyok regnálása alatt is folytatódott, lassan megváltoztatva ezzel a „nemzetiségi” viszonyokat.⁹

³ TAKÁCS MIKLÓS: *A középkori régészet a Vajdaságban 1918 és 1987 között*. In: Balla Péter et al. (szerk.): *Testis temporum, vita memoriae. Ünnepi tanulmányok Pálóczi Horváth András 65. születésnapjára*. Studia Caroliensia. A Károli Gáspár Református Egyetem szakfolyóirata. VII. évfolyam. 3–4. szám. Budapest, 2006. 150. p.

⁴ Историја – Кикинда. KikindaOnline: <http://www.kikinda.org.rs/index.php?language=cir&page=ogradu&option=istorija> (Letöltés ideje: 2024. január 15.)

⁵ JUHANI NAGY JÁNOS: *Honfoglalás előtt és után*. Országos Széchenyi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/02200/02248/02248.htm> (Letöltés ideje: 2024. január 16.)

⁶ A többi között a közeli, ma Romániához tartozó – egykor Torontál vármegyei – Óbesenyő (Dudeștii Vechi), valamint a távolabbi – egykor Temes vármegyei – Újbesenyő (Dudeștii Noi) falvak neve is. GYÉMÁNT RICHÁRD: *A történelmi Torontál vármegye népesedéstörténete*. In: TÓTH KÁROLY (szerk.): *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Publicationes Doctorandorum Juridicorum. Tomus IV. Fasciculus 8*. Kiadja a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága. Szeged, 2004. 211–212. pp.; REISZIG EDE: *Temes vármegye községei*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1913. 120. p.*

⁷ A település neve feltehetően a – szilvával rokon – tövises cserjére, a kökény nevű növényre utal.

⁸ Az adományozás azért jöhetett létre, mert Brankovics György (Durađ Branković) Szerbia „maradék” területét – amelyet még nem foglalt el a török sereg – Magyarország főhatósága és védelme alá helyezte a további török hódítások megakadályozása végett. Itt elsődlegesen a „kulcsfontosságú” Nándorfehérvár (Beograd) és Galambóc (Golubac) vára bírt jelentőséggel. Brankovics György elődje – és egyben nagybátyja – Lazarevics István (Stefan Lazarević) szerb fejedelem (1389–1427) és despota (1402–1427) a (Luxemburgi) Zsigmond iránti hűségéért jelentős birtokokat kapott Magyarországon. Birtokai voltak a történelmi Szatmár vármegyében – a többi között Szatmár, Németi, Felsőbánya, Nagybánya városok –, a történelmi Bihar és Szabolcs vármegyékben, valamint a Bánságban. Továbbá – hogy csak a legjelentősebb birtokokat említsük – az ő kezében volt Debrecen és Hajdúböszörmény is. Brankovics „örökségét” 1426-ban Tatán vette át a szerb területekért cserében. PÁLOSFALVI TAMÁS: *A Brankovicsok a középkori Magyar Királyságban*. In: Glatz Ferenc (szerk.): *História. XXXII. évfolyam. 1–2. szám. História Alapítvány, Budapest, 2010. 6–9. pp.*

⁹ Vö. BÁLINT SÁNDOR: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. In: Trogmayer Ottó (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. 1974/75–2. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1976. 182–183. pp.*

Az I. (Hunyadi) Mátyás uralkodása (1458–1490) alatt, 1462. május 25-én kelt oklevél *Kökönd* néven említi a települést. Ebben az időben is jelentősebb szerb betelepedés történt. Az előbbieken felsorolt dokumentumok megemlítik a Nagyikinda környéki településeket is: *Hollós*, *Galád*, valamint *Vámhalom* falvakat. Ezek kezdetben önálló községek voltak, azonban idővel – a török pusztítások miatt – elnéptelenedtek. A későbbiek folyamán már csak Nagyikinda határreszeinek számítottak.¹⁰

Nagyikinda és környéke – feltehetően – 1551. szeptember 18-án került török kézre, ekkor hódolt be Galád, illetve Horogszeg is a törököknek. Valószínűleg Nagyikinda népessége is követte az előbbieket példáját. *„S nemsokára ezután, a királyi kamara adóbehajtója azt jelenti, hogy itt minden elpusztult. A vármegyében sem alispán, sem szolgabírák nincsenek, a községek nagyobb része romokban hever. Ezek között volt Nagyikinda is. Az első, a magyar Nagyikindának élete itt bevégeződik. A lakosok vagy elmenekültek, vagy rakásra ölettek. Hajlékaik is a földdel egyenlővé lettek. Százötven esztendeig ült e területen a török. E hosszú idő alatt minden elpusztult itt. Még maga az anyaföld is elvadult. A megye nagy része mocsaras, vizes területté lett. Különösen a Nagyikindától délre fekvő területek valóságos mocsártengerré változtak. Másfél-száz esztendei nagy nyomorúság után az első nagy változást 1697. szeptember 11. napja hozta. Ekkor törték össze Zentánál a török hatalmat. A második nagy szabadulási nap 1716. október 13., a mikor Temesvár bevételével az egész Délvidék megszabadult a török járom alól.”*¹¹ Ekkorra azonban a Bánság magyar népessége gyakorlatilag kihalt, csak két népcsoport élt jelentősebb számban a térségben: nyugaton – így Nagyikinda

könyékén is – a szerbek, keleten, jórészt a bánsági hegyekben pedig a románok.

A helyzetet magyar szempontból tovább súlyosbította, hogy I. (Habsburg) Lipót magyar király (1657–1705) – miután 1690. április 6-án általános felkelésre hívta fel a balkáni népeket, így a szerbeket is – a vesztes osztrák hadakkal Magyarországra menekülő, a III. Csernovics Arzén (Arsenije III Čarnojević) ipeki pátriárka vezette 37 ezer szerb családnak (közel 80 ezer főnek) jelentős kiváltságokat adományozott. Először 1690. augusztus 21-én, továbbá 1691. december 11-én, valamint 1695. március 4-én.¹²

Kiemeljük, hogy egyik szerb kiváltságlevél sem fogalmazta meg, még csak nem is utalt rá, hogy a szerbek külön területet hasíthatnak ki maguknak. A korántsem magyarbarát I. (Habsburg) Lipót abban a hitben adományozta a kiváltságokat, hogy a szerbek magyarországi tartózkodása csak ideiglenes, és miután a törököket kiszorították Szerbia területéről, azok visszatérhetnek szülőföldjükre, ahol egyházi és világi előljáróik kormányzata alatt régi szokásaik szerint élhetnek. Ezt az egyébként reális feltételezést az 1699. január 22-én megkötött karlócai béke gyorsan szertefoszlatta. Szerbia hosszú ideig még nem szabadult fel a török iga alól, ezért a Magyarországra bevándorolt szerbek is maradtak.

Nagyikinda nevével – a német *Groß Kikinda* formában – a pozsareváci béke évében, 1718-ban találkozunk újra, ekkor gróf Claude Florimond de Mercy de D'Argenteau, a Bánság első kormányzója (1716–1734) javaslatot terjesztett III. (Habsburg) Károly magyar király (1711–1740) elé, ő azt 1718. szeptember 12-én elfogadta. A javaslat az osztrák kézbe került Temesi Bánságot tizenhárom kerületre, illetve hat katonai századvidékre osztotta fel.¹³ Az egyik katonai század székhelye

¹⁰ FEKETE GYULA: *Nagyikinda*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912. 583. p.

¹¹ FEKETE 1912, 584. p.

¹² „E kiváltságleveleknek közös tartalma az, hogy a pravoszláv egyház számára önkormányzatot biztosítanak, lehetővé teszi, hogy az egyházi és világi rendek kongresszusain válasszák a szerb egyház fejét. A főpapnak megengedik, illetve elismerik, hogy rendelkezhesen a pravoszláv püspökök, papok, szerzetesek, templomok és kolostorok felett. Engedélyezik nekik a régi naptár használatát, mentesítik az egyházi személyeket a tized, az adó és a beszállásolás alól. A 2. kiváltságlevél többlete az, hogy az utód nélkül elhalt hívő vagyona az egyházra száll és hogy a szerbek nemcsak egyházi, hanem világi ügyekben is főpapjuktól, a pátriárkától függenek. A 3. kiváltságlevél többlete pedig az, hogy a tizedfizetés alóli mentességet kiterjeszti minden pravoszláv hívőre, azzal, hogy ők kötelesek eltartani papjaikat és püspökeiket.” HEGEDŰS ANTAL: *A kiváltságolt szerb nemzet a XVIII–XIX. században Magyarországon*. In: Zombori István (szerk.): *A szerbek Magyarországon*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1991. 111. p.

¹³ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet (Szent–Titán)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2008. 123. p.

és állomáshelye Nagyikinda lett. Érdekességként közöljük, hogy az 1723. évi, gróf Mercy-féle császári térképen – amely a Bánságról készült – Nagyikinda mint lakott település nem szerepelt, csak mint puszta, lakatlan hely. A helység az 1720-as években kezdett újra benépesülni. A 18. század közepén feloszlott Tisza–Marosi határőrvidék területéről jelentős szerb bevándorlás irányult a településre, ezt német, zsidó és később magyar bevándorlás követte. Az 1776-os esztendőől szegedi római katolikus magyar családok is letelepedtek a településen.¹⁴

A törökök kiűzése után hosszú ideig Magyarországhoz vissza nem került, császári adminisztráció alá vont Temesi Bánság fennállásának első felében – 1718 és 1751 között – császári katonai igazgatás alatt állt. Ahogyan azt már említettük, az első intézkedések a tartomány újraélesztésére és – a várható török betörések elleni – megerősítésére vonatkoztak. Ekkor rohamos számban kezdett emelkedni a szerbek lélekszáma Nagyikinda környékén. Ezt a folyamatot elősegítette még a közeli – számos szerb határőrnek és családjának otthont adó – Tisza–Marosi határőrvidék 1751. évi megszüntetése. Ekkor a szerbek elvándoroltak a Tisza, illetve a Maros folyók mellől, és egy részüket Nagyikindára és kilenc – viszonylag – környékbeli településre telepítették, úgy, hogy a családokat, rokonokat lehetőleg ne szakítsák el egymástól. A tíz helység szerbsége az új településén ugyanolyan korlátlan tulajdonjogot szerzett, mint egykoron a régi lakóhelyén.¹⁵

A bánsági községek benépesítésének pontos szabályai voltak. Meghatározták, hogy milyen szélesek lehetnek a főutcák, a mellékutcák, továbbá azt is, hogy a házak milyen messzire lehetnek egymástól. Ezek a szabályok főleg a tűzvész megelőzése szempontjából voltak jelentősek. Ugyanakkor arról is rendelkeztek, hogy a

templomnak, a plébániának és a kocsmának a falu központjában kell lennie.¹⁶ Hozzáteszük, hogy ezeket a szigorú, „poroszos” szabályokat főképp a németek által lakott falvakban alkalmazták. Azonban más nemzetiségek által benépesített településeken is voltak bizonyos betartandó „minimumok”.

Akkoriban a Habsburg-uralkodóknak fontosnak számított a szerb kérdés, amit az is bizonyít, hogy 1751. szeptember 22-én létrehozták Bécsben az ún. *Illír Udvari Kancellária* intézményét, amely mint császári hatóság a szerb községek jogi, oktatási és egyéb ügyeivel (pl. földosztás) foglalkozott.¹⁷ Ugyanakkor a szerbeknek is „élet-halál kérdése” volt jogaik biztosítása, mivel a Tisza–Marosi határőrvidék megszüntetésével ottani helyben maradásuk jobbagysorba süllyedéssel fenyegetett. Ezért megkezdődött a szerbek tömeges elvándorlása, amely három irányban történt:

1. Egyfelől az ország déli végeire irányult, főképp a Szerémség területére, ahol jogaikat és „granicsár” (határőr) életformájukat továbbra is megtarthatták.¹⁸

2. Másfelől a szerbek egy része Oroszországba vándorolt, és ott telepedett le, ahol saját településeket is létrehoztak.¹⁹

3. A harmadik csoport pedig a Bánság területére, így – többek között – Nagyikinda környékére költözött,²⁰ ahol síkra szállt azért, hogy a katonáskodás révén megszerzett előjogait megőrizze, és ennek megtartását az uralkodónóvel is elismertesse. Az osztrákok szem előtt tartva a török fenyegetést, továbbá a hadsereg szükségleteit, valamint hogy a további elvándorlást megakadályozzák, egy addig példátlan kiváltságot adtak a szerbek kezébe.²¹

Kiemelkedő jelentőségű eset a történelmi Magyarország „históriájában”, hogy egy népcso-

¹⁴ BÁLINT 1976, 182–183. pp.

¹⁵ MITROVIĆ, MIRKO: *A Nagyikindai Koronakerület, mint a szerb nép privilégiumának egyik formája 1774–1817*. In: RADICS KÁLMÁN (szerk.): *Vármegyék és szabad kerületek I–II*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei 27. Debrecen, 2001. 321. p.

¹⁶ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Oláhok költöztetése Délmagyarországon a múlt században*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1891. 15. p.

¹⁷ FEKETE 1912, 584–585. pp.

¹⁸ GAVRILOVIĆ, SLAVKO: *„Popis Podunavske vojne granice 1722–1723. godine”*. Istraživanja br. 12. Novi Sad, 1989. 53. p.

¹⁹ KOSTIĆ, MITA: *Srpska naselja u Rusiji: Srbija i Slavenosrbija*. Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1923. 81–88. pp.

²⁰ GAVRILOVIĆ, SLAVKO: *Srbi u Ugarskoj i Slavoniji od austro-turskog rata 1737–1739. do kraja XVIII veka*. Istorija srpskog naroda. Beograd, 1986. 198. p.

²¹ MITROVIĆ 2001, 322. p.

port, jelen esetben a szerb, speciális jogállású, saját igazgatás alatt álló önkormányzatot nyert. A Habsburg császári adminisztráció rendelkezésének köszönhetően létrejött a Nagyikindai kiváltságos kerület.

I. 2. A Nagyikindai kiváltságos kerület jogállása (1774–1876)

Ahogy azt már említettük, Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) egy kiváltságlevéllel örvendeztette meg a nagyikindai és a környékbeli szerbeket, ami sok tekintetben a magyarországi nemzetiségek sorában is egyedülállónak mondható. Az 1774. november 12-én kelt dokumentum elrendelte a Nagyikindai kiváltságos kerület felállítását. Ezzel a rendelkezéssel egy speciális önkormányzattal rendelkező szerb terület jött létre Magyarországon. A kerület saját címet is kapott, amely leírása a következő: „*vörös mezőben, zöld alapon, jobbra haladó, koronázott arany oroszán, kiöltött piros nyelvvel, fölötté összefont vesszőkkel; baljában levágott török főt tart hajánál fogva.*”²² A címer a kerület pecsétjén is szerepelt, az alábbi körirattal: „*Sigill, des kaiserl. königl. privileg. Kikindaer Distrikts.*”²³

A kiváltságos szerb kerület tíz települést számlált. Központja Nagyikinda, amely inkább falusias jellegű volt, mégis már 10 491 lakost számlált. A további helységek: Vrányova [Aracs] (Врањево/Vranjevo), Basahíd (Башаид/Başaid), Karlova (Карлово/Karlovo), Kumán (Кумане/Kumane), Melence (Меленци/Melenci), Mokrin [Homok-

rév] (Мокрин/Mokrin), Ókeresztúr (Српски Крстур/Srpski Krstur), Tarros [Tiszatarros] (Тараш/Taraš) és Jozefova [Torontáljózseffelva] (Обилићево/Obilićevo). A kiváltságos terület kiterjedése: 19 osztrák mf² (négyzetmérföld), azaz közel 1100 km² (1093,4 km²) volt.²⁴

A Mária Terézia által adományozott kiváltságlevél a következő – fontosabb – jogokat tartalmazta:²⁵

1. Tulajdonjog – a szerbek számára – azon földek felett, amelyeket letelepedésük óta bírtak, műveltek, vagy bármi módon használtak.²⁶

2. Mentesség az ingyenrobot és fuvarozás, valamint katonabeszállások alól.²⁷

3. A dézsma (tized) pénzben történő megváltása.²⁸

4. Olyan, törvénykezési joggal rendelkező bírói tanács és törvényszék felállítása a saját költségükön, amely minden polgári és bűnvádi ügyben ítélezhet.²⁹

5. Teljes autonómia a községi jogok adományozásában idegen adózók számára.³⁰

6. Jog a Nagyikindai kerület név viselésére.

7. A saját címer- és pecséthasználata joga.³¹

8. Kiváltságok elnyerése az italmérési, a sör- és szeszfőzési, továbbá a malmászati és mézsárszéki jog, valamint a halászat kapcsán.³²

9. Ígéret arra, hogy „*a Kerület lakossága soha nem lesz eladva, elzálogosítva vagy más módon elidegenítve*”,³³ amennyiben a Bánságot felosztának magánbirtokokra, akkor a községeknek jogukban áll „*megváltani magukat olyan becsült vagy valós áron, melyeket mások felkínálnak, elsőbbséget élvezve az említettek előtt*”.³⁴

²² FEKETE 1912, 585. p.

²³ FEKETE 1912, 585. p.

²⁴ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. IX. kötet (Meszr–Olt)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2004. 292. p.

²⁵ STAJIĆ, VASA: *Velikokikindski dištrikt. 1776–1876*. Matica srpska, Novi Sad, 1950. 35–43. pp.

²⁶ A szántóföldek, amelyek kitűnő minőségűek voltak, a másodosztályú földek közé lettek sorolva, és tulajdonosaiknak ennek megfelelően kellett adózniuk. Továbbá a gyengébb minőségű földeket, szikes területeket, réteket megkapták „árendába” (haszonbérbe). MITROVIĆ 2001, 324. p.

²⁷ STAJIĆ 1950, 39. p.

²⁸ A szabadságlevél értelmében a kerület az első 15 évben megválthatta a tizedet évi kilencezer forint ellenében. MITROVIĆ 2001, 324. p.

²⁹ FEKETE 1912, 585. p.

³⁰ Csak római, valamint görögkatolikus, továbbá pravoszláv „idegenek” jöhettek szóba, mivel ők voltak a „törvényes” vallás képviselői. MITROVIĆ 2001, 325. p.

³¹ FEKETE 1912, 585. p.

³² STAJIĆ 1950, 40. p.

³³ MITROVIĆ 2001, 325. p.

³⁴ MITROVIĆ 2001, 325. p.

10. Rossz termés, háború, valamint éhínség idején a kerület köteles volt az állam számára előre meghatározott áron gabonafélét és egyéb élelmet szállítani hatezer forint értékben.³⁵

11. A kiváltságlevél megerősítette továbbá Nagyikinda település azon jogát, hogy évente két országos vásárt tartson. Ezzel jelentős mértékben elősegítve a település városiasodását.³⁶

A privilégiumlevél értelmében a kerület polgári és bíraskodási önkormányzata a kerület magisztrátusában testesült meg, amely a temesvári kamarai adminisztrációnak volt alárendelve. Ezért a magisztrátus ülésein az uralkodó által kinevezett biztos állandó tagnak számított. Feladata volt, hogy a szabadságlevél értelmében felügyelje és irányítsa a tanácskozás menetét és annak döntéseit.³⁷ A szerb tagokból álló magisztrátus, a hűségeskü letételével, 1776-ban lépett hivatalba. Ugyanebben az évben a szerbek Karlócán, a szerb ortodox egyház központjában az ortodox hitélet igazgatási és liturgikus hátteréről is határoztak.³⁸

A kiváltságos kerület létrehozása nagy sikernek számított a szerbek körében,³⁹ ugyanakkor nem volt zavarmentes a „mindennapi élet”. A kerületi magisztrátusnak folyamatos harcot kellett vívnia egyfelől a temesvári kamarai adminisztrációval, amely az élet minden területén próbálta akarátát érvényesíteni, másfelől a kerületet minden irányból „szorongató” magyar nemesekkel. A kerületi magisztrátus a legkeményebb „csatákat” a beodrai Karátsonyi családdal, továbbá a torontáloroszi Csarnojevicsekkel, valamint a nagyszentmiklósi székhelyű gróf Nákó famíliával vívta, akik a kerület birtok- és más kiváltságos jogait támadták. Azonban a kerület legveszélyesebb „ellenfelének” az újonnan megszervezett és felállított Torontál vármegye számított.⁴⁰

Mária Terézia 1778. június 6-án ünnepélyes esküt tett a magyar rendeknek arra vonatkozó-

an, hogy az 1751 és 1778 között már jobbára osztrák polgári – kincstári – igazgatás alatt álló Temesi Bánságot visszaadja Magyarországnak. Ez azt jelentette, hogy – a határőrvidék területének kivételével – ismét felállították a magyar vármegyarendszert, illetve konkrétan annak három történelmi vármegyéjét – nyugatról keleti irányba haladva –, Torontált, Temest és Krassót. Ettől kezdve a Nagyikindai kiváltságos kerület teljes területét – a tiszai határt nem számítva – Torontál vármegye vette körül.⁴¹

A 18. század végére – a szerbeken kívül – más nyelvű és vallású lakosok is kezdtek a kerület területén letelepedni, elsősorban a városias képet mutató Nagyikindán. Főleg a német nyelvű római katolikus családok betelepődése volt megfigyelhető. A németek leginkább a különböző ipari munkákat, mesterségeket honosították meg. Majd kezdetét vette a zsidó családok betelepülése is, amelyek kereskedelemmel foglalkoztak. A felvilágosodásnak köszönhetően a napóleoni háborúk után a felekezeti életben is változások történtek. A „törvényes vallások” képviselői mellé – a 19. század folyamán – betelepültek a protestáns felekezetek képviselői is. A század elején az ágostai hitvallású evangélikus egyház jelent meg, majd a század végén a református egyház tagjai is letelepedtek a városban. A falvak népessége még mindig jobbára szerb többségű, illetve szerb pravoszláv vallású volt.⁴²

A Nagyikindai kiváltságos kerület magisztrátusa – 1778 után, Torontál vármegye felállításkor – elsődleges feladatának azt tekintette, hogy kiváltságlevelét a vármegyei és állami hatóságokkal elismertesse, megerősítse. Idővel a viszonyokat oly módon rendezték, hogy „a Kerületnek mindenben a magyar törvényekhez kellett igazodnia, kivéve azokat az ügyeket, amelyre a privilégium vonatkozik”.⁴³ Ugyanakkor a kerület

³⁵ MITROVIĆ 2001, 325. p.

³⁶ FEKETE 1912, 585. p.

³⁷ STAJIĆ 1950, 112–118. pp.

³⁸ FEKETE 1912, 585. p.

³⁹ KARAMAN, IGOR: *Putovanje grofa Telekija kroz Banat, Bačku i Slavoniju krajem 1794. godine*. Zbornik Matice srpske za društvene nauke 23. Novi Sad, 1959. 75–87. pp.

⁴⁰ RAJKOV, MILIVOJ: *Istorija grada Kikinde do 1918*. Pregled, Istorijski arhiv Kikinda, Gradski magistrat, Kikinda, 1968. 75–77. pp.

⁴¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 428–429. pp.

⁴² FEKETE 1912, 590–593. pp.

⁴³ MITROVIĆ 2001, 327. p.

képviselője részt vehetett Torontál vármegye megyegyűlésein, továbbá a Törökkanizsai járás szolgabírája kapcsolatot tartott a kerületi magisztrátussal, valamint megküldte neki a Magyar Helytartótanács rendeleteit. Ettől függetlenül a két fél között – a kerület fennállásáig – folyamatosak voltak a „súrlódások”. A tekintetes vármegye, ahol lehetett, arra törekedett, hogy a kerületet minél inkább a „hatása” alá vonja, és emiatt köztük hol nyílt, hol titkolt harc zajlott.⁴⁴

A Nagyikindai kiváltságos kerület életét súlyos belviszályok is megzavarták, főképp akkor, amikor a magisztrátus tagjai egyre többször kezdtek a „saját zsebükre” dolgozni.⁴⁵ Különös példája volt ennek az ún. „überlandföldek” esete. Az „überlandföldek” olyan területek voltak, amelyek eredetileg a temesvári kamara tulajdonában álltak, és ezekre a kerületnek – a meghatározott feltételek mellett – csak haszonélvezeti joga volt.⁴⁶ Az „überlandföldek” kapcsán fontos megjegyezni, hogy a szerbek letelepedésükkor nem tudtak minden földet birtokba venni. Főképp Nagyikindától délre feküdtek olyan hatalmas területek, amelyek mocsaras, nádas, kezdetben hasznavehetetlen, illetve a malária és a rablók miatt veszélyes területnek minősültek.⁴⁷ Ezeket a földeket idővel lecsapolták, kiszáritották, majd pedig a szerbek művelés alá fogták. Nem is akadt ezzel baj a napóleoni háborúig, mivel addig a földnek nem igazán volt értéke,⁴⁸ de azt követően – a „gabonakonjunktúra” miatt – a földárak az égbe szöktek.⁴⁹ Nem elhanyagolható szempont, hogy a történelmi Magyarország legmagasabb aranykorona-értékű földjei a történelmi Bács-Bodrog vármegye mellett a Bánságban, főképp a torontáli régióban húzódtak. Ekkor a temesvári kamara, valamint a környékbeli magyar földbirtokosok próbálták is ezeket a földeket megszerezni; szabályos földéhség, illetve verseny keletkezett. Másfelől nem elhanyagolha-

tó szempont volt az sem, hogy a magisztrátus sokszor a saját emberei családjának, rokonainak juttatott ezekből a területekből, illetve annak, aki „csúszópénzt” adott.⁵⁰

Nem volt ritka eset, hogy olyanok kaptak földet, akik nem is foglalkoztak földműveléssel, csak „meg akarták lovagolni” a gazdaságnak ezt a felszálló ágát. Emiatt a kerületben a 18. század végén, illetve a 18–19. század fordulóján – és már azt megelőzően is – már nem volt ritka, hogy zavargások robbantak ki. Így bukott meg a szerb Vrányova (Aracs) előljárósága is még 1777-ben.⁵¹

A szerbség érzelve a belső feszültség és a külső nyomás súlyosságát, orvosoltatni akarta a problémát. Ezért a 19. század elején deputációt menesztett Bécsbe, immáron I. (Habsburg) Ferenc magyar királyhoz (1792–1835), akinél a korábbi kiváltságok megerősítése mellett új kérésekkel is előálltak. Egyfelől az „überlandföldek” problémájának megoldását, másfelől – mivel a népesség száma nőtt – a puszták felosztását, továbbá a tized egy összegben történő megváltását kérték, valamint azt, hogy a kerület főbb hivatalainak élére csak szerbeket nevezhessenek ki. A problémás kérdéseket még 1807-ben sem sikerült rendezni, amikor I. (Habsburg) Ferenc magyar király maga is felkereste a kerületet. A szerbségnek új szabadalomlevelet csak 1817-ben sikerült szereznie, amely azonban visszalépés volt. Egyfelől, mert kimondta, hogy a kerület hivatalaiba nem szerb egyén is választható, továbbá a magisztrátus három tagja származhat a kerületen kívüli területről is. Ugyanakkor a császár elrendelte a katonaság kötelező ellátását, valamint nyilvános munkák elvégzését a kerület területén. Súlyos „érvágás” volt, hogy a kerület ügyeire már külön királyi és kamarai biztos felügyelt, aminek következtében kettős hatalom alakult ki. Megnyíltak továbbá a lehetőségek arra is,

⁴⁴ RAJKOV 1968, 62. p.

⁴⁵ STAJIĆ 1950, 47–107. pp.

⁴⁶ RAJKOV 1968, 58–59. pp.

⁴⁷ GYÉMÁNT 2004, 219. p.

⁴⁸ LEBL, ARPAD: *Prilog istoriji agrarnog pitanja u Vojvodini. 1848–1849.* Prilozi za političku, kulturnu i privrednu istoriju Vojvodine. Zbornik Državnih arhiva Vojvodine, 1. Novi Sad, 1954. 15. p.

⁴⁹ RAJKOV 1968, 72. p.

⁵⁰ Kétes ügyletekben és jogkövetkezményeikben később, a 20. század elején – az 1904. évi Eremitis-gyilkosság kapcsán – sem volt hiány. ANTAL TAMÁS: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék.* Délalföldi évszázadok 23. Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 2006. 265–270. pp.

⁵¹ MITROVIĆ 2001, 329. p.

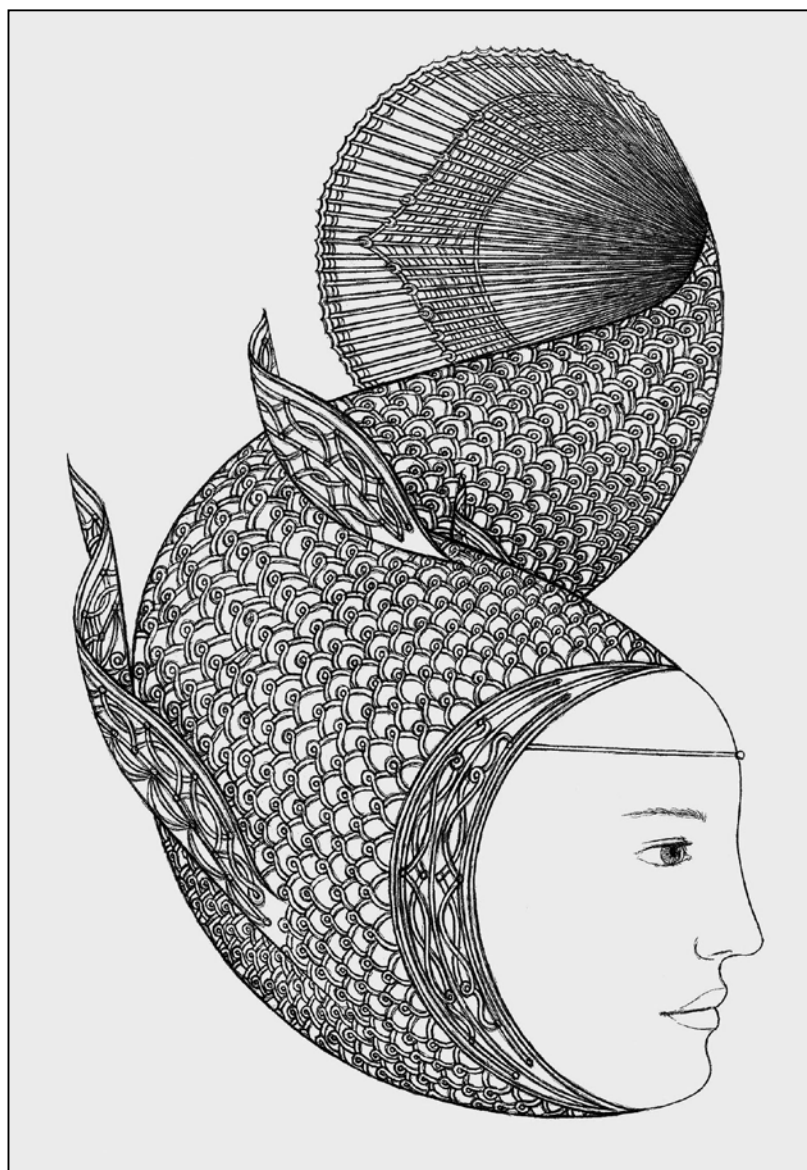
hogy más népcsoportok tagjai, valamint a nem pravoszlávok is betelepülhessenek a kerület területére, ami elsősorban Nagykikindát érintette. A szerbségnek ugyanakkor továbbra is mindig készenlétben kellett állnia „az oltár, a haza és a királyság” védelmére.⁵²

Az előbbiekből kitűnik, hogy a császári udvar már nem tekintette fontosnak a szerbséget, mi több lépéseivel a magyar vármegyei hatóságnak kedvezett. Ez megnyilvánult abban is, hogy

az 1817. évi privilégiumlevél magyarul íródott. Gyakorlatilag a szerbek által korábban elnyert szabadalmakból alig maradt valami!⁵³ A helyzet csak azért nem tűnt – még – súlyosnak, mert a 19. század elején a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem fejlődésének hatására gazdasági konjunktúra alakult ki, amely a szerbséget, főképp a nagykikindaiakat előnyösen érintette. Ezért minden „csendes mederben” haladt egészen 1848 tavaszáig.

⁵² STAJIĆ 1950, 162. p.

⁵³ MITROVIĆ 2001, 332. p.

Illusztráció Hedry Mária Fénykeresők című kötetéhez III.

Őszi gondolatok

Már látom a leheletét, rozsdán, csípősen, ropogva olykor gorombán... itt van. Sokan nem szeretik, de azért jön. Kihez hívatlanul, kihez váratlanul, kihez csak úgy beszökik. (Ady)

Fercsi gazdával járjuk a gyümölcsösömet, szakértői szemmel „vizslatja” az oltások, szemzések eredését. Megállunk a minap kettéhasadt őszibarackfa mellett. Kalapját hátratulva mondja bölcsességét:

– Tudod, Gyuri barátom, ahol falu van, ott temető is van, ez az élet rendje. Ezt már csak így találták ki – bök az ég felé.

Hogy én se maradjak le a bölcsességgel:

– Igen, igen, ez rendben is van, az elmúlás bekövetkezik az emberek életében is. Valójában ott van a baj, ha a halál éhséggel, fegyverrel párosul.

Közben a pincéhez érünk, nem is kínálom, csak töltöm a bort. Nem szeretik a „fölös beszédet” errefelé.

– Isten-isten! – csapjuk össze a poharunkat, majd lassan kortyolgatjuk a hegy levét.

– Aztán jössz-e tavasszal metszeni? – kérdem Fercsit.

– Hát nem is tudom – jön a válasz. – Hetven felett már nem ígéret az ember. Már nem úgy áll a kezemre a metszőolló, mint rég. A saját barackosomat is el kéne adni. Mi csak dolgozunk az asszonnyal pirkadattól napnyugtáig, de a haszon a kufároké, nekünk csak a morzsa marad. Manapság meg külföldről hoznak napot nem látott gyümölcsöt. Hadd pusztuljon a magyar, úgy is sokan vagyunk, kell a hely az idegeneknek.

– Látod, Fercsi, én ezért nem adom el a földet, pedig én sem fiatalodom. Megbeszéltük a családdal: a magyar föld nem eladó. Meg aztán a jó levegőn a bosszankodás sem olyan borzasztó.

A búcsúzásakor utánanézve a nemrég még egyenes háta mintha görnyedni kezdene. Az így, ősszel korán fekvő nap sápadt sugarai búcsúzóul megsimogatják öreg barátomat. Remélem,

Fercsi barátom szokásos őszi zsörtölődését hallottam, és tél végén, mikor fázósan, de megszerelmesednek az ég madarai, és erre füttyel adnak hangot, a fagyos, kopogós úton tarisznyával a vállán baktat majd a gyümölcsös felé.

Így egyedül maradván leülök a sparhelt elé, nyitott ajtaján nézem a parázsló fát. Egyszer-egyszer fellobban a tűz, mint fejemben az emlékek. Akkor is ősz volt, lehettem 13-14 éves. Valószínű, szombat délután volt, mert nem kellett iskolába menni. Illegális Regnum Marianum cserkészcsapatunkkal éjszakai túrára készültünk. Frici bá, ki „civilben” pap volt, találta ki a kirándulást.

– Lesz, aki most hall először szarvasbögést – mondta.

Kettesével-hármasával közelítettük meg a hűvösvölgyi nagyrétet, nehogy felfigyeljenek „bűnös, államellenes” kirándulásunkra a belügyi szervek. Már sötétedett, mikor körbeállva Frici bácsit, elkezdtek az imát. A Teremtő segítségét kértük a kirándulásunkhoz. Libasorba fejlődve elindultunk az erdei úton. Ahogy tapostuk a száraz avart, fel-felrebbentek a bóbiskoló rigók, és mérjükben rikoltoztak. Mikor már a csillagokon és a holdon kívül mást, fényt nem láttunk, énekelni kezdtünk.

*„Fiúk, fel a fejjel, a harsona zeng,
Álljunk csatasorba vidáman...”*

Ahogy haladtunk tovább, egyre felszabadultabban szállt a cserkészinduló.

„Fiúk, fel a fejjel, az óra közel!

Kel a magyar éjben a hajnal!

Most kell az erős kar, a férfiú mell,

Ezeréves acélakarattal!

Zúg, mint a harci trombita,

A Lomnic és a Hargita,

Értünk kiált, felénk süvölt,

Az ősi föld, a drága föld!”

Ahogy menetben énekelünk, egyre sűrűbben kapkodtuk a párás, friss levegőt. Valósággal érzékeltük, ahogy kicserélődik agyunkban az

oxigén. Közelebről-távolabbról hallatszottak az ugatás-, bőgésszerű hangok. Ez a szarvasbőgés – világosították föl a tudatlanokat a tapasztaltabbak. Megtudtam, hogy a bőgés a párválasztás része szarvaséknál. Ha ez verekedésbe torkollik, akkor a gyengébbek, az életképtelenebbek elpusztulnak. Éjfél mutatható a hold állása, amikor összeálltunk egy kivágott farönk előtt. Frici bácsi „megterített” a tábori szentmiséhez. Két ministráns is akadt mellé. Életem talán legszebb

éjféli szentmiséje volt. Közelebb éreztem magamhoz a Teremtőt, szinte a kezünket fogta. A szentmise végén összekapaszkodva énekeltünk az ég, a csillagok felé. Mikor hazánkért énekkel fohászoktunk a Boldogasszonyhoz, szememből megállíthatatlanul elindultak a könnycseppek, lehullva a nyirkos avarra.

Közben a parázs elhamvadt a sparheltben, és szürke füstjével tovaszálltak emlékeim is.

Erdő Zebegény környékén

Zebegény ölelése

Iskola a forrásvidéken

Műterem és iskola a magyar festészet egyik forrásvidékén; mondhatni, a Ferenczy Károly, Hollósy Simon, Iványi-Grünwald Béla és Thorma János alkotta századfordulói nagybányai művésztelephez hasonló a Duna-kanyarban. 1928-tól jó ideig nem kisebb alkotók, mint Szőnyi István, Aba Novák Vilmos, Berény Róbert és barátaik fémjelezték. Budáról, majd Zsámbékról ideköltözött a Csilléry Orsolya–Fenyvesi Gábor festő-grafikus-illusztrátor házaspár, a hagyomány folytatójaként, megújítójaként és iskolateremtő messterként. Házuk, az egykori Szepessy-villa, Amrita Sher-Gil magyar-indiai festő és Baktay Ervin hírneves Kelet-kutató nyaralója romos állapotából közel tizenhét éves munkájuk nyomán kelt új életre. Azóta nemcsak műhelyük, hanem gyermekek, fiatalok és felnőttek oktatóközpontja is, Zebegény szelleméhez és a tájhoz illőn. Országunkban művésztelepek, hál' istennek, jócskán vannak, de egész évben folyamatosan működő iskola kevés. Márpedig igény bőven lenne rá, ahogy a nyári táborokon kívül nyolc csoporttal foglalkozó Csilléry–Fenyvesi pár példája mutatja. Zebegény szerencsés választás, mert a '30-as években felívelő s azóta is pezsgő kulturális élet a község fogékonyságát mutatja, beleértve néhány jeles műemlékét: Koós Károly Havas Boldogasszony-plébániatemplomát, a magyar szecesszió egyik jelese, Körösfői-Kriesch Aladár freskóit és az 1933-ban felállított Országzászlót, Maróti Géza munkáját.

Csilléry Orsolya pályafutása a Magyar Képzőművészeti Egyetem képgrafika szakán kezdődött, majd a velencei Scuola Internazionale di Graficán folytatódott. Tanulmányai során főképp művészkönyveket, litográfiákat, linómetszeteket és rézkarcokat készített, férje, egyben diáktársa festett. Bizonyára nem véletlen, hogy lányuk restaurátornak készül (fiuk idén érettségizik a Pi-

arista Gimnáziumban). A feleség irányultságára jellemző: gyerekeinek míves kivitelű mesekönyveket keresgélt, közben elfogta a történetmesélés vágya, illetve annak képi megjelenítése. Ez aztán elvezetett hazai és külföldi kiadóknak készült, főképp magyar népmeséket illusztráló munkáihoz, férjével közösen legendáinkat feldolgozó játszóterek tervezéséhez-építéséhez és kazettás mennyezetek festéséhez.

Ezt követte 2016-ban festőiskolájuk szervezése s az oktatás összehangolása saját alkotótevékenységükkel. A kettő szerves egésznek alkot, összhangban Csilléry Orsolya önképével: „A művészet számomra az élet minden mozzanatát átfogó létforma. Minden vonal vagy ecsetvonás egy-egy rezgés, melyet a művész indít útjára a világban. Óriási felelőssége, hogy képes-e igazat szólni, egyben a rendre hangolni.”

Magyar gyökerekről és a nemzeti kultúra fontosságáról: „Annyi tudás és érték tetején ülünk... Nem igazán értem azokat, akik kulturális háttérünkön kívül keresnek művészi inspirációt.” Ugyanakkor Csilléry Orsolya a művészkönyvnek mint önálló műfajnak a fontosságát velencei tanulmányai során ismerte föl. Ő is utazik, meglátja és befogadja mindazon értékeket, amelyek az őserőből fakadnak. Ami munkáiba átszivárog, az a közös, ami mindannyiunkat a kozmoszhoz köt. Tanítványainak is azt sugallja: egyedülálló gazdagság örökösei vagyunk, ebből merítsünk, mi több: ezt próbáljuk gyarapítani.

Az európai és világtendenciák felismerése és beépítésük a hazai munkákba a fentiekhez képest nem ellentmondás, de a másolás és a divatmajmolás nagyon is az. Utóbbi kizárja az egyéni, eredeti látásmódot, magát az értékteremtést. Csilléry Orsolya mesekönyveiben ezért (is) alkalmazza a magyar népi motívumok formakincsét, azokat nem csupán megjelenítve, hanem üzenetüknek megfelelő szöveggörnyezetben, átélhető módon. Sebő Ferenc muzsikusz szerint: „A ha-

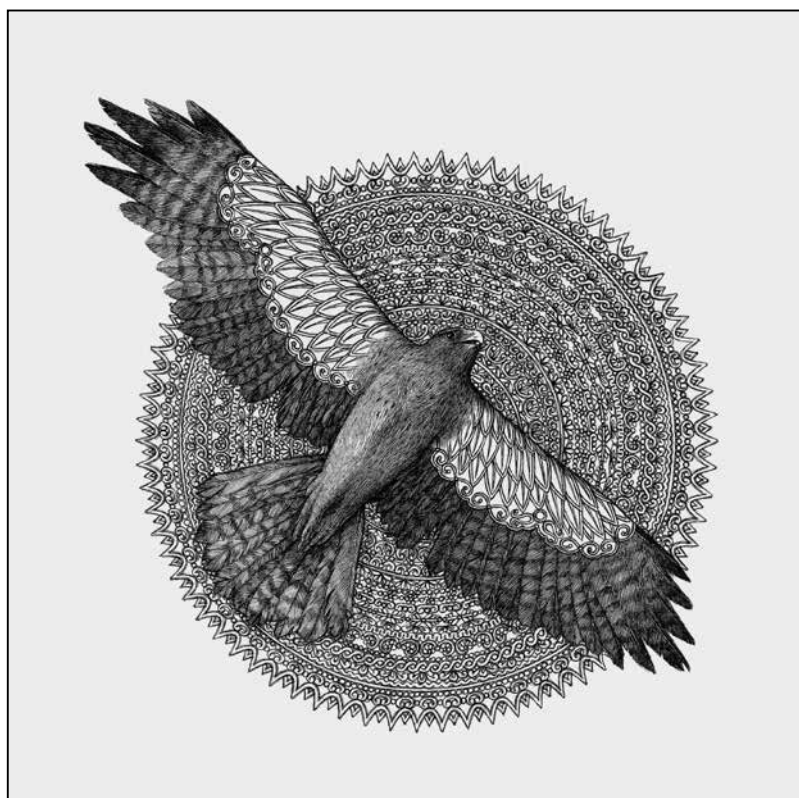
gyomány nem beteg, hogy ápolni kelljen, és nem rab, hogy őrizzük. Csak akkor maradhat fenn, ha megéljük.” A Csilléry–Fenyvesi házaspár – másokkal együtt – nem csak megéli, föl is mutatja, munkáikkal pedig bejárja a világot, hírünket öregbítve és gyarapítva.

A képzőművész szerint nem szerencsés, ha kortársaink gyökereinket figyelmen kívül hagyják. Tisztelet a kivételeknek, de a kérészéletű áramlatok felcsapnak, szétfröccsennek, majd elporlanak, s nemcsak képlékenyek, öntörvényűek is. Számtalan kérdés merül fel, annál kevesebb az érvényes válasz. Márpedig Csilléry Orsolya válaszokat ajánl.

Külföldi kiállításai között kiemelhető a londoni, amely egy művészkönyv-workshoppal párosult. Azóta férje, Fenyvesi Gábor online előadásait Nagy-Britanniában élő magyarok is nézik-hallgatják. Római ösztöndíjasként Itáliában tájképsorozat készítésébe fogott, ezeket akadémiai meghívása nyomán 2022 tavaszán illusztrációi-

val együtt állította ki. Ugyanakkor tervezett egy Sol Invictus című könyvet is, a Mithrész-kultusz és a korai kereszténység viszonyáról. Az eddig elkészült nyomtatott egy patinás római műhelyben alkotta, ezzel is erősítve a magyar–olasz kulturális kapcsolatokat, majd 2023 februárjában a delhi Liszt Intézet meghívójával Indiába utazott. Ottani tárlatán római ihletésű festményeit állította ki, egyúttal az Amrita Sher-Gil-emlékévé nyitóeseményeként tanítványai húsz képét mutatta be.

Csilléry Orsolya finoman megmunkált, gazdagon színezett, egyben vonalértékű munkái – mind a festmények, mind a grafikák és rézkarcok – üzenetértékű filozófiai megközelítést tükröznek. A díszítőművészetben messze túljutva ösztönzik a nézőt a maradandó alkotás befogadására, mi több azonosulásra is. Képei a mesterség alapos ismeretéről tanúskodnak, ami felületes korunkban már-már ritkaság. Ezért is érdemes a zebegényi alkotó műveiben elmerülni.

Illusztráció Hedry Mária Fénykeresők című kötetéhez IV.

Magamról

Budapesten születtem, művészetkedvelő, polgári családban. Iskoláimat a Budapesti Képzőművészeti Egyetem képgrafika szakán és a velencei Scuola Internazionale di Grafica művész-könyv szakán végeztem, majd ugyanitt rajzot és grafikai technikákat tanítottam. Ekkor kezdett a művészet egyetemes jelrendszerének megértése érdekelni.

Hogyan lehet a közlendőmet a legérhetőbb módon, a művészet nyelvén közvetíteni? Megfigyeléseimet igyekeztem analógiákba oltani és a csillagos ég üzeneteit a képi kifejezés szolgálatába állítani. Tájképeimmel, csendéleteimmel hangolni szeretném a szemlélőt. Mint a barlangfestmények készítője: tudta, hogy festményeinek megidézõ erejük van, hogy minden ecsetvonás egy nyom, mely kitörölhetetlen rezgést indít el a világban.

Művészi hitvallásom lényege az elejtett fonal felvételével a szerves műveltség közvetítőjévé válni s a jelképekbe sűrített gondolatok hatalmas erejét kihasználva az embert a Mindenhatóval összeölni.

„Amikor meseillusztrációkat készítek, lehetőségem van arra, hogy egészen kicsi vagy akár kamaszodó gyerekek látásmódját észrevétlenül formáljam. Óriási felelősség, mit adunk a gyerekeink kezébe! A kisgyerek mindenre fogékony lelkétől a fantáziát tompító, félrevezetően öncélú és üresen élethű formák kincset érő perceket lopnak el, és pont azt nem aknázzák ki, amiben a leggazdagabb az ember: a fantáziát és az analógiákban való gondolkodás képességét.

Ennek jegyében neveltük a gyerekeinket, és most, hogy 23 és 19 évesek, azt látom, hogy éles szemmel meg tudják különböztetni az értékeset az értéktelentől. Úgy gondoljuk, hogy a művészet nem valami úri huncutság, álságos önmegvalósító játék vagy idegen érték- és gondolatdiktátorok által tollba mondott torzszülött. Rajta keresztül önmagunkhoz és ezáltal a mindenséghez is közelebb kerülhetünk. Persze csak akkor, ha képesek vagyunk a forrásvidéken járni. Ez a forrásvidék számunkra a magyar népi műveltség páratlanul gazdag világa.”

(Idézet a Vizitkártya blog számára, Böjtös Kingának adott interjúból)

Fotó: Galisz Virág

Az Aracs repertórium

Tanulmányok, esszék, publicisztika

1. A MAGYAR Művészeti Akadémia regionális munkacsoportot alakított Szegeden / fotó Nyirő Simon. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 114–115.
Forrás MMA Kommunikációs Főosztálya. – III.
2. BALÁZS-Arth Valéria
Torok Sándor / [Balázs-Arth Valéria]; Gyurkovics Hunor grafikája. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 101–102.
Rövidített lexikonszócikk Balázs-Arth Valéria *Délvidéki magyar képzőművészeti lexikonjából.* – III.
3. BERTHA Zoltán
A magyar lét vagy nemlét dilemmái : „Hajh, de bűneink miatt” : a bűntudat gyökerei a Himnuszban / Bertha Zoltán. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 29–33.
Tartalmazza még: Tokaj – irodalmi fényben.
4. CSÁMPAI Ottó
A „labanc” Esterházy familia nemzeti küldetés-tudata / Csámpai Ottó. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 70–76.
Az Esterházy család szerepe a vezekényi csatában 1652-ben. – Jegyzetekkel.
5. CSERESNYÉS Magdolna
A délvidéki magyarirtás eltítkolt tényeinek feltárása / Cseresnyés Magdolna. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 34.
Előszó Botlik József *Eltítkolt népiirtás a Délvidéken* című könyvéhez.
6. FERENCZ Orsolya
Lehetőségek a közoktatásban az iskolapadtól a világúrig / Ferencz Orsolya. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 72–75.
- A szabadkai 27. Nyári Akadémián 2023-ban elhangzott előadás szerkesztett változata.
7. GUBÁS Ágota
Tisztelet a tényeknek / Gubás Ágota ; fotók Martinovits Eszter. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 32–34.
A kaponyai csata emlékművéről. – III.
8. GUTAI István
Kis költségvetésű történetek / Gutai István. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 44–49.
Részlet a *Gyönyörű a szibériai erdő* című könyvből.
9. GYÉMÁNT Richárd
Fehértemplom népesedésének évszázadai : dióhéjban / Gyémánt Richárd. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 106–118.
Jegyzetekkel. – III.
10. GYÉMÁNT Richárd
Kevevára és környéke népesedésének évszázadai : dióhéjban / Gyémánt Richárd. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 80–92.
Jegyzetekkel. – III.
11. GYÉMÁNT Richárd
A történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai. 2. rész / Gyémánt Richárd. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 78–95.
Jegyzetekkel. – III.
12. GYÉMÁNT Richárd
Versec népesedésének évszázadai : dióhéjban / Gyémánt Richárd. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 86–100.
Jegyzetekkel. – III.
13. HASCÁK Mária
A fény és a lehetőségek országa / Hascák Mária. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 5–6.

14. HASCÁK Mária
„Ha békét akarsz, készülj a háborúra!” / Hascák Mária. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 5–6.
15. HASCÁK Mária
Kárpátalja 600 / Hascák Mária. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 5–6.
16. HÉRÁNY Ferenc
Természetellenes haladás : Tóth I. János: Ökológikus társadalom fenntartható népességgel. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 400 oldal / Hérány Ferenc. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 76–77.
Könyvismertető.
17. MAKKAI Béla
A Balkán (h)arcai tegnap és ma / Makkai Béla. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 57–62.
A cikk az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem szabadkai konferenciáján 2022-ben elhangzott előadás szerkesztett változata.
18. MAKKAI Béla
1848 üzen / Makkai Béla. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 51–52.
19. MAKKAI Béla
Klebelsberg nemzetpolitikai nézetei, tevékenysége : Trianon előtt / Makkai Béla. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 82–85.
20. MAKKAI Béla
Megmaradni az élet színpadán / Makkai Béla. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 52–53.
A 30 éves Tanyaszínházról. – 2008-ban készült írás.
21. MOLNÁR Imre
Esterházy János, a Felvidék mártír politikusa. 1. rész / Molnár Imre. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 77–81.
Esterházy János (1901–1957) életéről és munkásságáról. – Jegyzetekkel.
22. MOLNÁR Imre
Esterházy János, a Felvidék mártír politikusa. 2. rész / Molnár Imre. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 54–59.
23. MOLNÁR Imre
Meghátrolás nélkül : ecsetvonások Duray Miklós portréjához / Molnár Imre. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 25–29.
Megjelent a Felvidek.ma hírportálon 2023. január 4-én.
24. PAPDI Izabella
Az Aracs 2022-es évfolyamának repertórium / Papdi Izabella. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 103–113.
25. SÁGI Zoltán
Gondolkodva érezni vagy érezve gondolkodni? / Sági Zoltán. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 76–79.
26. SÁGI Zoltán
Hogyan kijutni a krízisekből? / Sági Zoltán. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 69–71.
27. STANYÓ Tóth Gizella
Mi készítetné fiataljaink többségét a szülőföldön maradásra? : töprengések az első tóthfalusi értelmiségi kerekasztal-beszélgetés 30. évfordulójára készülődve / Stanyó Tóth Gizella. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 16–27.
Az írás részleteket is tartalmaz néhány résztvevő tanulmányából. – III.
28. STANYÓ Tóth Gizella
Szólaljanak meg lelkünkben az aracsi pusztatemplom harangjai! / Stanyó Tóth Gizella ; Mikus Csaba fotója. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 35–40.
Az írás közli Vajda János nyilatkozatát és Novák Katalin köszöntőbeszédét, amely a budapesti nemzetközi demográfiai konferencián hangzott el.
29. SÜMEGI György
Haditudósító képzőművészek a Donnál / Sümegi György. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 93–98.

András Tibor (1921–2000), Ballagó Imre (1915–1997), Benyovszky István (1898–1969), Maros Lajos (1917–1993), Pándy Lajos (1895–1957), Polóny Elemér (1911–1991), Szalay Lajos (1909–1995) festőművészekről és Megyeri Barna (1920–1966) szobrászművészről. – *Haditudósítók 1942–43 – 7 képzőművész a Donnál + 2 című kiállítást a Miskolci Galériában tekinthették meg az érdeklődők 2023. április 13-a és június 4-e között.* – III.

30. SZAKOLCZAY Lajos

A háborúk, a rossz döntések, a megaláztatások tárháza : (Lezsák Sándor: Szellemfalu : és egyéb jelenések, Kairosz Kiadó, Budapest, 2023) / Szakolczay Lajos. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 35.

Könyvismertető.

31. SZEMES Péter

A „küldetéses ember” : Huszti József Klebelsberg-könyvéről / Szemes Péter. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 96–101.

Huszti József tudós életéről és *Gróf Klebelsberg Kunó életműve* című könyvéről. – A Kaposváron megrendezett Klebelsberg Kunó-émlékonferencián 2022-ben elhangzott előadás szerkesztett változata.

32. TÓTH I. János

Zöldideológiák / Tóth I. János. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 72–75.

Az *Ökologikus társadalom fenntartható népességgel* című könyvről.

33. VAJDA Gábor

Újvidéktől Tóthfaluig / Vajda Gábor. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 13–15.

A *magyar kisebbségi értelmiség ma* elnevezésű tóthfalusi tanácskozásról 1994-ből. – Részlet a *Szólamok és akarások* című kéziratból.

34. W.-Nemessuri Zoltán

Költőnek lenni vagy nem lenni / W.-Nemessuri Zoltán. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 38–41.

Petőfi Sándor munkásságáról és műveinek hatásáról.

Az Aracs szerkesztőségi közleménye

35. E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 116.

36. E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 104.

37. E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 24.), p. 119.

38. E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 112.

39. TISZTELT Olvasóink! / [a szerkesztőség]. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 102.
Felhívás az Aracs Alapítvány munkájának támogatására. – III.

Versek

40. LENGYEL költők versei a keresztény Európa védelmében / Semsei Ferenc fordítása. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 46–47.

Tartalom: Egy II. János Pálhoz írt levélből / Stanisław Nyczaj; A költők álmái / Alicja Patey-Grabowska; Az ismeretlen gyermek sírja / Krzysztof Rudziński; A szőlőskertésznek / Anna Zielińska-Brudek. – Tartalmazza még: [Rövid életrajzi adatok a költőkről].

41. BOBORY Zoltán

Kettőség : [versek] / Bobory Zoltán. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 41.

Tartalmazza még: Hétköznapi varázslat : egy koszorúzás pillanatai; A mi földünk.

42. DÖBRENTEI Kornél

Ave Maria, 52559-es számú halálraítelt : in memoriam Wittner Mária / Döbrenței Kornél. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 7–8.

43. DÖBRENTEI Kornél

A Szamuely utódokhoz / Döbrenței Kornél. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 10–12.

44. JULESZ János

Dalok 2023 tavaszán / Julesz János. = 23. évf.,

2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 47.
Tartalom: Tájékp 2023; Nem jön a sírás.

45. JULESZ János
Szonettek / Julesz János. = 23. évf., 4. [91.] sz.
(2023. október 23.), p. 57.
Tartalom: A türelem gyakorlással elsajátítható;
Tudhattam volna születésem óta.

46. JULESZ János
Versválogatás egy öreg orvos 2022. évi noteszá-
ból (1–8.) / Julesz János = 23. évf., 1. [88.] sz.
(2023. március 15.), p. 63–65.
Tartalom: 1. Tanatológiai tapasztalat; 2. Nemze-
ti dal 2022. március 15-én; 3. Petőfi : 2022.
október 6–23.; 4. Korán és későn jött két ta-
lálkozás; 5. Akár szalicil a csipkeszörpöt, a
gyógytornász úgy tartósítja lelkem; 6. Benne
maradni a körforgásban; 7. Vén diákok talál-
kozója; 8. Betegétől hivatás, az Olümposzról
küldetés az orvos dolga.

47. LEZSÁK Sándor
Ilyen ez a tél / Lezsák Sándor. = 23. évf., 3. [90.]
sz. (2023. augusztus 20.), p. 30.
Megjelent a *Szellemfalu : és egyéb jelenések*
című kötetben.

48. MAKLÁRI, Éva P.
Babits Mihály még húsvét előtt / P. Maklári Éva.
= 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 26.

49. MAKLÁRI, Éva P.
Csata előtt, csata után / P. Maklári Éva. = 23.
évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 50.

50. SUTARSKI, Konrad
Hamarosan én is hozzád halok / Konrad Sutarski ;
fordította Sutarski Szabolcs. = 23. évf., 4. [91.] sz.
(2023. október 23.), p. 18.

51. VAJDA Gábor
Hátrahagyott versek / Vajda Gábor. = 23. évf., 2.
[89.] sz. (2023. június 4.), p. 29.
Tartalom: Ugye?; A szív és az ész; Számomra
értél meg; Tanulság; A mese vége; A tenger
türelme.

52. VAJDA Noa Pálma
A tenger / Vajda Noa Pálma. = 23. évf., 2. [89.]
sz. (2023. június 4.), p. 31.

53. VOLFORD Éva
Holtak szigete. 5 : [versek] / Volford Éva. = 23.
évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 71.
Tartalmazza még: Kintsukuroi.

Színmű

54. ANDRÁSI Attila
Fehér szarvas / Andrási Attila. = 23. évf., 3. [90.]
sz. (2023. augusztus 20.), p. 60–82.

55. LEZSÁK Sándor
Újratemetés előtt : alföldi jelenés / Lezsák Sán-
dor. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus
20.), p. 31–34.
Megjelent a *Szellemfalu : és egyéb jelenések*
című kötetben.

Próza

56. BORSÁNYI Katinka
Léna élni akar. 9–10. / Borsányi Katinka. = 23.
évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 68.

57. BORSÁNYI Katinka
Léna élni akar. 11–12. / Borsányi Katinka. = 23.
évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 46.

58. BORSÁNYI Katinka
Léna élni akar. 13–14. / Borsányi Katinka. = 23.
évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 45.

59. TRÁSER László
Cédulák. 34. / Tráser László. = 23. évf., 1. [88.]
sz. (2023. március 15.), p. 45–48.

60. TRÁSER László
Cédulák. 35. / Tráser László. = 23. évf., 2. [89.]
sz. (2023. június 4.), p. 48–52.

61. TRÁSER László
Cédulák. 36. / Tráser László. = 23. évf., 3. [90.]
sz. (2023. augusztus 20.), p. 48–51.

62. TRÁSER László
Cédulák. 37. / Tráser László. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 58–61.

Regény

63. IANCU Laura
Olvasmány az éjszaka cselekedeteiből : (regényrészlet) / Iancu Laura. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 28–29.

64. OSZTROGONÁCZ Miklós
Leáldozó nap : (regényrészlet) / Osztrogonáczi Miklós. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 99–105.

Elbeszélések, novellák

65. MEZEY László Miklós
Sorok Budán / Mezey László Miklós. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 66–68.

66. ORSZÁG György
Apó a hóban / Ország György. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 69.

67. ORSZÁG György
A radír / Ország György. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 69–70.

68. RADNAI István
A patak két partja / Radnai István. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 42–45.

69. W.-Nemessuri Zoltán
Ajándék / W.-Nemessuri Zoltán. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 19–28.

70. W.-Nemessuri Zoltán
Fotográfia / W.-Nemessuri Zoltán. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 83–92.

Beszéd

71. DURAY Miklós
Érdekérvényesítés csak összefogással lehetséges : A felvidéki Magyar Koalíció Pártja alel-

nökének beszéde a zentai Civil 5 perc rendezvényen (2007. szeptember 29.) / Duray Miklós. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 30–31.

Megjelent: *Valahol elindul egy gondolat.* 2007

72. FRICZ Tamás
Laudáció Kondor Katalinról a Mikszáth Kálmán-díj átadásán / Fricz Tamás ; fotó Purger Tamás. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 17–18.

Elhangzott Budapesten 2023. március 18-án. – III.

73. FUCHS Tibor
Magyarok Nagyasszonya : homília / Fuchs Tibor. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 93–94.

Elhangzott 2023-ban a bakonyszombathelyi Szent Imre-templomban.

74. JUHÁSZ Judit
Köszöntőbeszéd a magyar nyelv hetének nyitóünnepségén / Juhász Judit ; fotó Rosta József. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 27–28.

Elhangzott Szabadkán 2023. április 11-én. – III.

75. KONDOR Katalin
Rabok lettünk, vagy szabadok? / Kondor Katalin. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 36–40.

Elhangzott Ópusztaszeren 2023. augusztus 12-én.

76. ORBÁN Viktor
Orbán Viktor ünnepi beszéde a Himnusz születésének 200. évfordulóján tartott megemlékezésen : 2023. január 22. – Szatmárcseke / Orbán Viktor. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 7–9.

77. TAKARÓ Mihály
Laudáció Döbrentei Kornél költészetéről / Takaró Mihály ; fotó Borzi Lajos. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 9–10.

Tartalmazza még: A Fiú : [vers] / Döbrentei Kornél. – Elhangzott Budapesten 2023. március 25-én. – III.

78. VÁRADI Natália

A kárpátaljai magyarság küzdelmei / Várad Natália. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 7–17.

Tartalmazza még: A kárpátaljai magyarság küzdelme 1944 után a nemzeti megmaradásért : [tanulmány]. – Jegyzetekkel.

Levél

79. ORSZÁG György

Levél a túlvilágra / Ország György. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 66–67.

Interjú

80. JÓZSA Judit

Isten, áldd meg a magyart! : beszélgetés Józsa Judit kerámiaszobrásszal, a Magyar Himnusz című Kárpát-medencei kortárs keresztény alkotóművészeti kiállítás megálmodójával / [az interjút készítette] Perjés Klára; [a képzőművészek alkotásairól és a kiállításról a fotókat Gedei Csaba és Vogt Gergely készítették]. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 95–111.
A kiállítást 2023. október 8-a és november 30-a között rendezték meg. – Ill.

81. KÁSLER Miklós

Nehéz évek után : beszélgetés dr. Kásler Miklós miniszterelnöki biztossal, a Magyarországi Kutató Intézet főigazgatójával / [az interjút készítette] Kondor Katalin. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 19–25.

82. MOLNÁR Imre

Kihívás és feladat volt számomra, hogy miként lehet a gyűlöletet kölcsönös megbecsülésre cserélni : a példamutató történéssel Gubás Ágota beszélgetett / Molnár Imre ; [az interjút készítette] Gubás Ágota. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 32–37.

83. RIEGER Tibor

A legjobbak között a legszerényebb szobrász: Rieger Tibor / Rieger Tibor ; [az interjút készítette] Perjés Klára ; fotó Szelényi Károly. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 13–24.
Ill.

Önéletrajz, napló, emlékezések

84. BORSÁNYI Katinka

Egy zászló története / Borsányi Katinka. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 53–56.
Tartalmazza még: Egy haldokló katona éneke : [vers]. – Ill.

85. FEHÉR Ferenc

Napló : (részletek) / Fehér Ferenc. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 7–12.
Tartalmazza még: Fehér Ferenc kézírata a Naplóból. – Ill.

86. GUTAI István

Mindent Istennek köszönhetek : dr. Czopf Józsefné dr. Horváth Éva (Velem, 1939) / Gutai István. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 53–63.
Jegyzetekkel.

87. HASCÁK Mária

Egy éve zajló háborúban / Hascák Mária. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 5–6.

88. IANCU Laura

Kerestem, emlékszem : találtam / Iancu Laura ; fotó Bach Máté. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 11–12.
Ill.

89. KONDOR Katalin

Boldogság, hogy megértem / Kondor Katalin. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 62–65.
Tartalmazza még: Magyarországhoz : [vers].

90. MÉREY Katalin

Elősző híján – – – : unokáimnak / Mérey Katalin. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 35–40.

91. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 20. / Mezey Katalin. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 42–44.

92. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 21. / Mezey Katalin. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 13–16.

93. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 22. / Mezey Katalin. = 23. évf.,
3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), p. 41–44.

94. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 23. / Mezey Katalin. = 23. évf.,
4. [91.] sz. (2023. október 23.), p. 41–43.

95. STANYÓ Tóth Gizella

Bűnösök és bűnösebbek? : naplójegyzet / [írta
és fényképezte] Stanyó Tóth Gizella. = 23.
évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 49–56.

III.

96. STANYÓ Tóth Gizella

A Petőfi-bicentenárium megerősítette a szór-
ványmagyarságban a hitet, az összetartozást
: (képes naplójegyzet) / Stanyó Tóth Gizella. =
23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), p. 64–68.

A maradéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület
rendezésében 2023. március 12-én megtar-
tott ünnepségről. – III.

Műmellékletek, illusztrációk

97. [VÁLOGATÁS a Haditudósítók 1942–43 : 7
képzőművész a Donnal + 2 (Miskolci Galé-
ria, 2023. április 13. – június 4.) című kiállítás
anyagából]. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. au-
gusztus 20.).

Tartalom: Hóban, fagyban / Markos Lajos (a cím-
lapon); Szibéria felé / Szalay Lajos (4); Hábo-
rús kompozíció / Szalay Lajos (6); A puska
biztos kézben / Ballagó Imre (15); Kompozí-
ció / Szalay Lajos (40); Haditudósító munká-
ban / Benyovszky István (44); Apokalipszis,
1942 / Szalay Lajos (92); Háború / Szalay
Lajos (120). Haditudósító képzőművészek al-
kotásai a Don menti harcterekről (121–128):
Városrészlet / Polóny Elemér (121); Sebesült
honvéd / Polóny Elemér (121); Bajtársiasság /
Szalay Lajos (121); Orosz munkások / Polóny
Elemér (121); Lovas tüzérek / Benyovszky Ist-
ván (121); A Bajtársiasság hátoldala / [Szalay
Lajos] (121); Partizán / Ballagó Imre (122); Véd
a sátorlap / Ballagó Imre (122); Kalmük hadi-
fogoly / Pándy Lajos (122); Önarckép / Szalay
Lajos (122); Önarckép / Polóny Elemér (122);

Hitler, Churchill, Sztálin, Roosevelt, Mussoli-
ni / Szalay Lajos (122); Tatár, oszét, örmény,
oszét, csuvas és üzbég hadifoglyok / Pándy
Lajos (122); Orosz tiszt fogságban / Ballagó
Imre (122); Üzbég / Ballagó Imre (122); Kréter
István főhadnagy / Pándy Lajos (122); Grá-
nátdobó / Megyeri Barna (123); Hősi halott,
Villani Dionisi olasz haditudósító / Markos
Lajos (123); Húsvéti képeslap / Markos Lajos
(123); Polóny Elemér emléktárgya a frontról
(123); Katona / Polóny Elemér (123); Páncé-
los támadás / Markos Lajos (123); Páncélos
támadás / Markos Lajos (123); Borítóterv /
Szalay Lajos (123); Fogatolt tüzérség menet-
ben / Benyovszky István (123); Orosz temetés
/ Benyovszky István (123); Közelharc / Balla-
gó Imre (124); Harckocsi páncélján / Ballagó
Imre (124); Távírász / Benyovszky István (124);
Orosz hadifoglyok / Benyovszky István (124);
Előnyomulás / Benyovszky István (124); Vonu-
ló trén / Szalay Lajos (124); Lövészek / Balla-
gó Imre (124); Hajójavitók / Ballagó Imre (124);
Ex libris / Szalay Lajos (124); 1939 / Szalay
Lajos (125); Hazatérés / Szalay Lajos (125);
Háborús rajz. 2. / Pándy Lajos (125); Roha-
mozás / Szalay Lajos (125); Háborús rajz. 15.
/ Pándy Lajos (125); Apokalipszis, 1944 / Sza-
lay Lajos (125); Ezerkilencszáznegyvennégy /
Szalay Lajos (125); Honvédek / Ballagó Imre
(125); Háborús rajz. 4. / Pándy Lajos (125);
Magyar honvéd Európa védelmében / Ballagó
Imre (126); Rohamcsónakban / Ballagó Imre
(126); Aknavetősök / Ballagó Imre (126); Gép-
puskánk hangjára / Ballagó Imre (126); Pán-
célőrők / Ballagó Imre (126); Lovas megfigye-
lő / Ballagó Imre (126); Nem csak a lendület /
Ballagó Imre (126); Golyószóró / Ballagó Imre
(126); Héják / Ballagó Imre (126); Utcai harc /
Ballagó Imre (127); Drótakadály / Ballagó Imre
(127); Lelőtt repülőgép felé / Ballagó Imre
(127); Szögesdrótnál / Ballagó Imre (127);
Gyalogmenet a porban / Benyovszky István
(127); Vázlat / Ballagó Imre (127); Bombázó
feltöltése / Ballagó Imre (127); Veri a virágsző-
nyeges terepet az ellenség golyója / Ballagó
Imre (127); 1942. január / Szalay Lajos (127);
Háborús rajz. 5. / Pándy Lajos (128); Három
katona hóban / Markos Lajos (128); Háborús
rajz. 12. / Pándy Lajos (128); Hírvivők az égő

Stary Oskolban / Benyovszky István (128); Ló vontatta ágyúval két katona / Markos Lajos (128); Háborús rajz. 11. / Pándy Lajos (128); Háborús rajz. 7. / Pándy Lajos (128); Sítalpakon / Markos Lajos (128); Háborús rajz. 13. / Pándy Lajos (128); Háborús emlék / Szalay Lajos (a hátlapon).

98. [VÁLOGATÁS a Józsa Judit Galéria Magyar Himnusz című kiállításának anyagából] / [a képzőművészek alkotásairól és a kiállításról a fotókat Gedei Csaba és Vogt Gergely készítették]. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.).

Tartalom: Himnusz / Józsa Judit (a címlapon); Fohász / Lőrincz Zsuzsa (4); Balsors / Mecseki Hargita (6); Madonna / [fotó] Gedai Csaba (8); Nagyboldogasszony / Raffay Dávid (28); Himnusz. 2. „Nyújts feléje védő kart, Ha küzd ellenséggel” / Gyurkovics Hunor (52); A kérés / Ragány Adrienn (61); „Hazádnak rendületlenül Légy híve, oh magyar – – –” / Bekay Nagy Maya (65); Minden magyarok Himnusza / Kósa Klára (70); Ősi fohász / Bárczi Imre Zsolt (75); Hogyan lett egy versből Himnusz? / Lisányi Endre (79); Nagyboldogasszony : (részlet) / Raffay Dávid (94); Himnusz. 3. „Bal sors akit régen tép, Hozz rá víg esztendő” / Gyurkovics Hunor (98). Színes melléklet (113–B3): „Isten, áldd meg a magyart” / Molnos Zoltán (113); Himnusz / Gyurkovics Hunor (113); Ungvári rekviem / Duncsák Attila (113); Himnusz / Nagy Erika (113); „Isten, áldd meg a magyart”. 1., 2. / Ballonyi Pál Margit (113); Babba Mária / Petrás Mária (114); Áldd meg! / Nemes Fekete Edit (114); Magyar címer / Petrás Alina (114); „Általad nyert szép hazát – – –” / Pánczél Attila (114); Magyar Himnusz : felajánlás és ima / Smidt Róbert (114); Évgyűrűnk Himnusza / Orient Enikő (114); Miska- és Mariska-kancsó / Id. Hidi Endre (115); Tál / Kovács László (115); Az Istenért és hazáért : (elő- és hátulnézet) / Fehér Vilmos Lajos (115); Címeres dísztlál / Sánta Márton (115); „Isten, áldd meg a magyart” / Id. Józsa János (115); Psalmus / Kopócs Tibor (116); Imánk / Xantusz Géza (116); „Tokaj szőlővesszein Nektárt csepegtetél” / Mikóczy Dénes (116); Földtől az égig / Mikóczy Dénes (116); Fragmentum historicum

/ Tuzson-Berczeli Péter (116); „Szánd meg Isten a magyart” / Homoki Gábor (116); „Általad nyert szép hazát” / Drégelyi Viktória Laura (117); Embermotívumos fátyolkendő : Juhász Péter: Tövisszörű / Antal Imola (117); Himnusz / Kovács Emil Lajos (117); Magyar Himnusz : Minden időben / Vass Mária-Magdolna (117); Festett hímes tojások : (részlet) / Jókainé Gombosi Beatrix (117); „Hymnus, a’ Magyar nép zivataros századaiból” / Zilahy Nono (117); Himnusz / Sárosi Csaba (118); A mi anyánk / Nemes L. Mária (118); Himnusz : Dicsőítő hálaének / Stekly Zsuzsa (118); Nemzeti ima / Hervai Katalin (118); Himnusz. 1. / Orgoványi Anikó (118); Himnusz / Tanai Guzorán Anna (118); Boldogasszony Anyánk : (miseruha és részlete) / Sabău-Trifu Cristina (119); Nemzeti ima / Székely Csilla (119); „A magyaroké” / Molnár János (119); Öltözéktervezők munkái (119); Kórosi kocka : (kirakójáték) / Szabó Andrea (119); Tornynos tükör / Török László (120); Himnusz ma / Józsvainé Kislőrincz Edit (120); A boldog élet forrása : Isten, Haza, Család / Ifj. Józsa János (120); Szent István kardja / Vinczellér Imre (120); Zene. 1. / Lipcsey György (B3); Magyar Himnusz / M. Kiss Katalin (B3); Himnusz / Madarassy István (B3); Magyarok Nagyasszonya / Rieger Tibor (B3); Oltalom / Ifj. Hidi Endre (B3); Zene. 2. / Lipcsey György (B3); A kisgyőri kilátó kicsiben (B3); Himnusz / Jakobi Anna Mária (a hátlapon).

99. RIEGER Tibor

[Válogatás Rieger Tibor budapesti szobrászművész alkotásaiból] / Rieger Tibor ; fotók Szelényi Károly, Legeza László, Török Máté, Török Sándor. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.).

Tartalom: Életfa / fotó Szelényi Károly (a címlapon); Magyarok Nagyasszonya : Királyfiakarcsa / fotó Szelényi Károly (B2); Golgota-kereszt : Mosonmagyaróvár (Az '56-os sortűz áldozatainak emlékére) (4); Golgota-kereszt : Mosonmagyaróvár : (részlet) (6); Teleki Pál-éremem : (előlap és hátlap) (9); M. S. mester-emlékérem : (előlap és hátlap) (24); Brenner János : Budapest : (szobor és talapzatfelirat) (29); Bárka : Mosonmagyaróvár (31); Világháborús, kitelepítési és '56-os

emlékmű : Hegyeshalom (56); Gertrudis-emléktábla : Pilisszentkereszt : (a katolikus templom oldalfalán) (62); Díszkút : Ajka (65); Millenniumi bronzkapu : Pannonhalma : (részletek) (67); Befogadás : Budapest (95); Balassi Bálint-emlékérem : (előlap és hátlap) (101); Koronázási palást : Budapest (102). Színes melléklet (117–B3): Istenes Szent János : Budapest (117); Mária a kised Jézussal : Győr : (szobor és kisplasztika) (117); A 600 éves múlt emlékoszlopa : Levél : (részlet) (118); Gróf Teleki Pál : Balatonboglár : (a szobor és részlet) (118); De profundis : (kisplasztika) (118); A II. világháború áldozatainak emlékműve : Kecskemét (118); Gróf Teleki Pál : (részlet) (118); A II. világháború és a kitelepítés áldozatainak emlékműve : Levél : (részlet) (119); 1848–49-es emlékmű : Várpalota (119); 1848–49-es emlékmű : Várpalota : (részlet) (119); A II. világháború és a kitelepítés áldozatainak emlékműve : Levél (119); Pázmány Péter-emlékérem (119); A II. világháború áldozatainak emlékműve : Pécs (120); Mindszenty József : Budapest (120); Millenniumi bronzkapu : Pannonhalma (121); Koronázási palást : Budapest (122); Mindszenty József-mellszobor : Budapest (123); József Attila-kompozíció : Győr (123); Volt egy ország : (kisplasztika) (124); Magyarok Nagyasszonya : Királyhelmece : (részlet) (124); Magyarok Nagyasszonya : Királyhelmece : (részlet) (124); Szent István : Kecskemét : (részlet) (124); Díszkút : Győr (B3); Díszkút : Győr : (részlet) (B3); Eötvös Loránd : Buda (B3); Jedlik Ányos és Czuczor Gergely : Győr (B3); Jedlik Ányos és Czuczor Gergely : Győr : (részlet) (B3); Magyarok Nagyasszonya : Királyhelmece (a hátlapon).

100. SZIGETVÁRY Zsolt

Duray Miklós : (Losonc, 1945. VII. 18. – Budapest, 2022. XII. 30.) : In memoriam : [fénykép] / fotó Szigetváry Zsolt. = 23. évf., 1. [88.] sz. (2023. március 15.), p. 25.

101. TOROK Sándor

[Válogatás Torok Sándor festőművész alkotásaiából] / Torok Sándor. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.).

Tartalom: Összezsapás (a címlapon); Cantata cosmica. 5. (4); Rewoljucija (6); Szélcsend.

4. (12); Hommage à J. A. [József Attila] (16); Grisignana (31); Téli metamorfózis. 2. (45); Elvesztett fények. 9. (47); Júliusi szél. 2. (52); Tudatalatti jelenségek. 3. (76); Cantata cosmica. 2. (100); Cantata cosmica. 4. (100); Keleti szél. 2. (102); Kikelet. 1. (103). Színes melléklet (105–B3): Hajnali modulációk. 1. (105); Hétköznap a térben (105); Hortobágyi metamorfózis (105); Helyzetalakulás (105); Konszolidált tér (105); Imagináció a térben (105); Nyugalanság (106); Reflexiók a térben. 2. (106); Ritmusok. 2. (106); Nyári modulációk. 1. (106); Ritmusok a térben. 10. (106); Formák a térben (106); Anno Domini (107); Cantata cosmica. 1. (107); Cantata cosmica. 3. (107); Cantata cosmica (107); Pannon formák (107); Pannon formák. 1. (107); Fények nyomában. 2. (108); Esős nap Flandriában (108); Francia nyár (108); Fénynyomok. 1. (108); Égő búzamező. 1. (108); Modulációk. 7. (108); Árvíz. 1. (109); Mozgás a térben. 2. (109); Böszörményi esték. 6. (109); Modulációk. 3. (109); Mozgás a térben. 3. (109); Búcsúm a XX. századtól (109); Zivatar (110); Zápor után. 1. (110); Csend (110); Zsenge búzavetés. 1. (110); A nyár sebei (110); Nyári zápor (110); Ezredforduló (111); Ezredvégi modulációk. 2. (111); Fenyegető elemek a térben. 1 (111); Ezredforduló. 1. (111); Ezredvégi modulációk. 5. (111); Fények nyomában. 1. (111); Pannonhalmi triptichon. 1. (112); Pannonhalmi triptichon. 3. (112); Hommage à József Bem (112); Pannonhalmi triptichon. 2. (112); Perihélium. 10. (112); Ad astra. 1. (112); Pannon ritmusok (B3); Sefüsefa (B3); Pannon formák. 2. (B3); Kánikula (B3); Száraz ágak (B3); Pannon ritmusok. 5. (B3); Cím nélkül (a hátlapon).

Hirdetés

102. CS. Szabó László : Az esszéíró : 94. Ünnepi Könyvhét : 2023 : [hirdetés]. = 23. évf., 2. [89.] sz. (2023. június 4.), B2.

Az MMA kiadásában megjelent Cs. Szabó László *Erdélyben, Haza és nagyvilág, Két part* című kötete.

103. GENERÁCIÓK mestere : építész : Hajnóczi Gyula, egy reneszánsz ember a 20. század-

- ban : [Dénes Eszter] : MMA kiadó : [hirdetés]. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), B2.
- Dénes Eszter *Az építészeti tér genezise : Hajnóczi Gyula pályája és elméleti munkássága* című kötetének népszerűsítése.
104. „SÁRBÓL és napsugárból” : egy különleges színészi pálya képekben és emlékekben : [hirdetés]. = 23. évf., 4. [91.] sz. (2023. október 23.), B2.
- Megjelent Gajdó Tamás *Husztai Péter* című monográfiája az MMA kiadásában.
105. A SZEMLÉLŐDÉS misztikuma : Móser Zoltán fotográfiái : MMA kiadó : [hirdetés]. = 23. évf., 3. [90.] sz. (2023. augusztus 20.), B3.
- Móser Zoltán *Amor Vitae* című fotóalbumának népszerűsítése.
- Dénes Eszter 103
 Döbrentei Kornél 42, 43, 77
 Drégelyi Viktória Laura 98
 Duncsák Attila 98
 Duray Miklós 23, 71, 100
- Eötvös Loránd 99
 Esterházy család 4
 Esterházy János 21, 22
- Fehér Ferenc 85
 Fehér Vilmos Lajos 98
 Ferencz Orsolya 6
 Fricz Tamás 72
 Fuchs Tibor 73
- Gajdó Tamás 104
 Gedai Csaba 80, 98
 Gubás Ágota 7, 82
 Gutai István 8, 86

Névmutató

- András Tibor 29
 Andrási Attila 54
 Antal Imola 98
- Babits Mihály 48
 Bach Máté 88
 Balázs-Arth Valéria 2
 Ballagó Imre 29, 97
 Ballonyi Pál Margit 98
 Bárczi Imre Zsolt 98
 Bekay Nagy Maya 98
 Bem József 101
 Benyovszky István 29, 97
 Bertha Zoltán 3
 Bobory Zoltán 41
 Borsányi Katinka 56–58, 84
 Borzi Lajos 77
 Botlik József 5
 Brenner János 99
- Czopf Józsefné Horváth Éva 86
 Czuczor Gergely 99
- Csámpai Ottó 4
 Cseresnyés Magdolna 5
- Gyémánt Richárd 9–12
 Gyurkovics Hunor 2, 98
- Hajnóczi Gyula 103
 Hascák Mária 13–15, 87
 Hérány Ferenc 16
 Hervai Katalin 98
 Hidi Endre, id. 98
 Hidi Endre, ifj. 98
 Homoki Gábor 98
 Huszti József 31
 Huszti Péter 104
- Iancu Laura 63, 88
- Jakobi Anna Mária 98
 János Pál, II. 40
 Jedlik Ányos 99
 Jókainé Gombosi Beatrix 98
 Józsa János, id. 98
 Józsa János, if. 98
 Józsa Judit 80, 98
 József Attila 101
 Józsvainé Kislőrincz Edit 98
 Juhász Judit 74
 Juhász Péter 98
 Julesz János 44–46

Kásler Miklós 81
 Kiss Katalin, M. 98
 Klebelsberg Kunó 19, 31
 Kondor Katalin 72, 75, 81, 89
 Kopócs Tibor 98
 Kósa Klára 98
 Kovács Emil Lajos 98
 Kovács László 98
 Kréter István 97

Legeza László 99
 Lezsák Sándor 30, 47, 55
 Lipcsey György 98
 Lisányi Endre 98
 Lőrincz Zsuzsa 98

Madarassy István 98
 Makkai Béla 17–20
 Maklári Éva, P. 48, 49
 Markos Lajos 29, 97
 Martinovits Eszter 7
 Mecseki Hargita 98
 Megyeri Barna 29, 97
 Mérey Katalin 90
 Mezey Katalin 91–94
 Mezey László Miklós 65
 Mikóczy Dénes 98
 Mikus Csaba 28
 Mindszenty József 99
 Molnár Imre 21–23, 82
 Molnár János 98
 Molnos Zoltán 98
 Móser Zoltán 105

Nagy Erika 98
 Nemes Fekete Edit 98
 Nemes L. Mária 98
 Novák Katalin 28

Nyczaj, Stanisław 40
 Nyirő Simon 1

Orbán Viktor 76
 Orgoványi Anikó 98
 Orient Enikő 98
 Ország György 66, 67, 79
 Osztrogonác Miklós 64

Pánczél Attila 98
 Pándy Lajos 29, 97

Papdi Izabella 24
 Patey-Grabowska, Alicja 40
 Perjés Klára 80, 83
 Petőfi Sándor 34
 Petrás Alina 98
 Petrás Mária 98
 Polóny Elemér 29, 97
 Purger Tamás 72

Radnai István 68
 Raffay Dávid 98
 Ragány Adrienn 98
 Rieger Tibor 83, 98, 99
 Rosta József 74
 Rudziński, Krzysztof 40

Sabău-Trifu Cristina 98
 Sági Zoltán 25, 26
 Sánta Márton 98
 Sárosi Csaba 98
 Semsei Ferenc 40
 Smidt Róbert 98
 Stanyó Tóth Gizella 27, 28, 95, 96
 Stekly Zsuzsa 98
 Sutarski, Konrad 50
 Sutarski Szabolcs 50
 Sümegi György 29

Szabó Andrea 98
 Szabó László, Cs. 102
 Szakolczay Lajos 30
 Szalay Lajos 29, 97
 Székely Csilla 98
 Szelényi Károly 83, 99
 Szemes Péter 31
 Szigetváry Zsolt 100

Takaró Mihály 77
 Tanai Guzorán Anna 98
 Teleki Pál, gróf 99
 Tóth I. János 16, 32
 Torok Sándor 2, 101
 Török László 98
 Török Máté 99
 Török Sándor 99
 Tráser László 59–62
 Tuzson-Berczeli Péter 98

Vajda Gábor 33, 51
 Vajda János 28
 Vajda Noa Pálma 52
 Váradai Natália 78
 Vass Mária-Magdolna 98
 Villani Dionisi 97
 Vinczellér Imre 98
 Vogt Gergely 80, 98
 Volford Éva 53

W.-Nemessuri Zoltán 34, 69, 70
 Wittner Mária 42

Xantusz Géza 98
 Zielińska-Brudek, Anna 40
 Zilahi Nono 98

A repertóriumban használt rövidítések jegyzéke

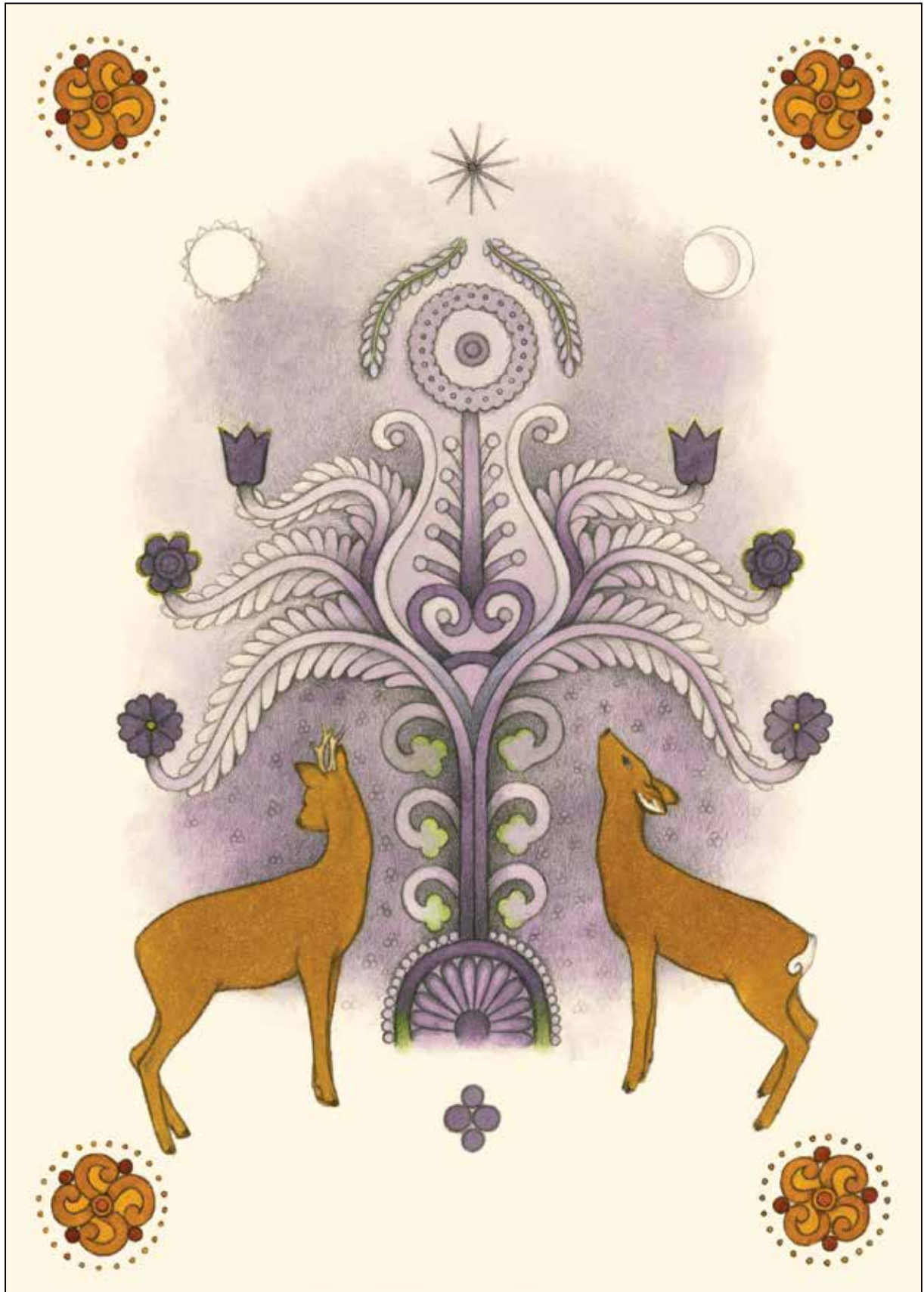
évf. – évfolyam
 ill. – illusztrált
 p. – pagina (oldal)
 sz. – szám

Tisztelt Olvasóink! Ha Önök 2024-ben az Aracs Alapítvány munkáját 1200 dinárral támogatják, akkor mi a továbbiakban is eljuttatjuk Önökhöz az Aracs ez évi négy példányát.

уплатилац <input type="text"/>		НАЛОГ ЗА УПЛАТУ		
сврха уплате <input type="text" value="Uplata donacije"/>		шифра плаћања	валута	износ
прималац <input type="text" value="FONDACIJA „ARACS” HORGOS"/>		<input type="text" value="189"/>	<input type="text" value="DIN"/>	<input type="text" value="1200,00.- din"/>
печат и потпис уплатиоца _____ место и датум пријема		број модела	рачун примаоца	
_____ датум валуте		<input type="text"/>	<input type="text" value="160-352841-17"/>	
		позив на број (одобрење)		<input type="text" value="2024"/>

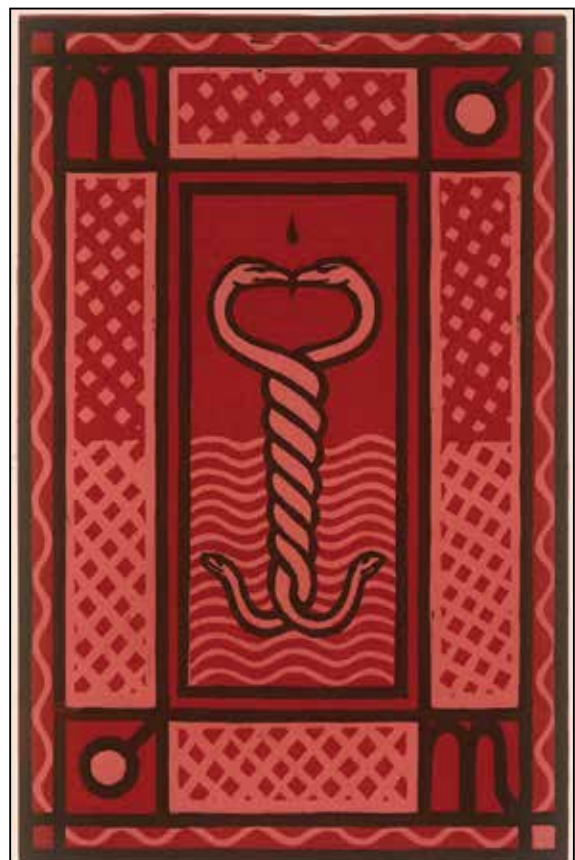
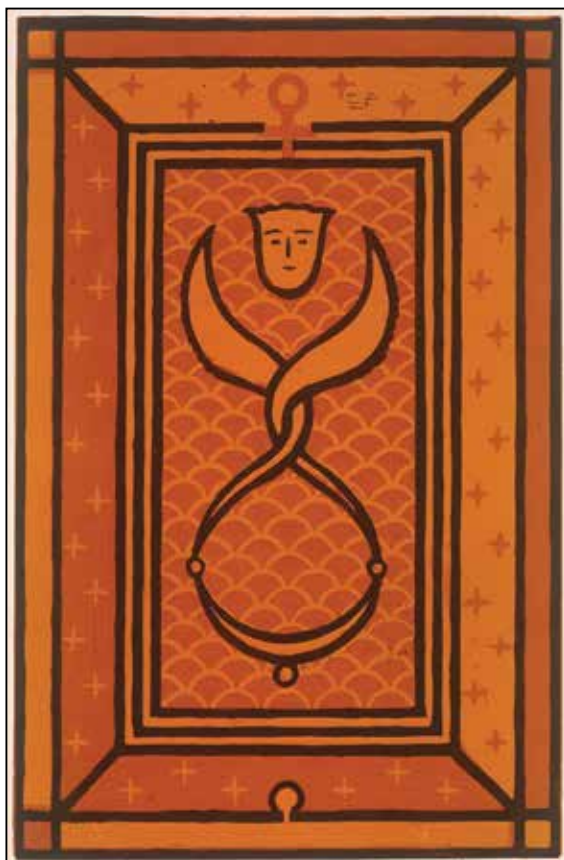
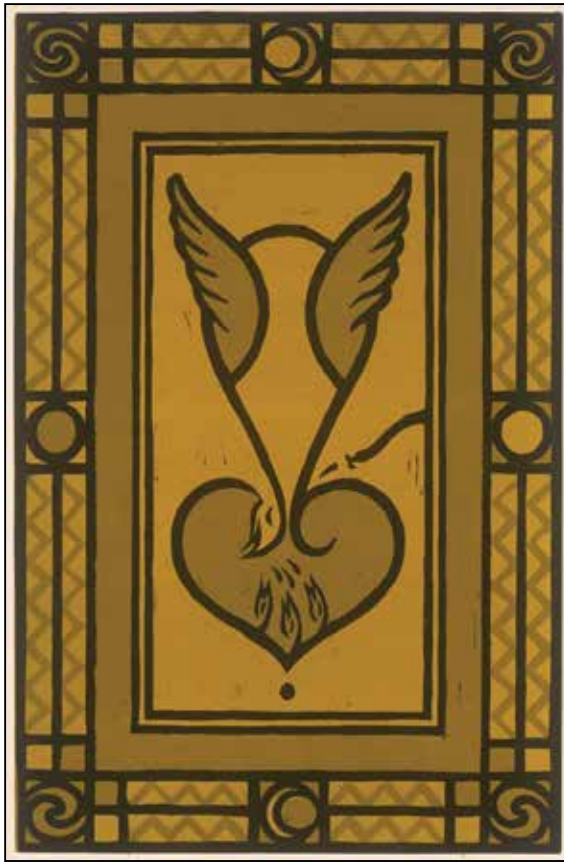
E számunk szerzői

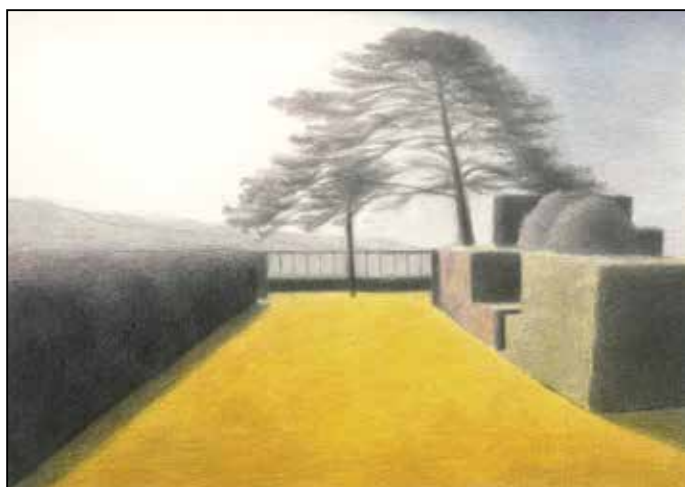
Balázs Lajos	néprajztudós, Csíkszereda
Bata János	író, folyóirat-szerkesztő, Horgos
Bencsik István	újságíró, szerkesztő-riporter, Szabadka
Bogner István	nyugalmazott tanár, Szabadka–Szeged
Borsányi Katinka	költő, író, Fonte, Veneto
Csilléry Orsolya	grafikus, festőművész, illusztrátor, Zebegény
Gubás Jenő	közíró
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hascák Mária	filológus, tolmács, Kárpátalja
Julesz János	költő, belgyógyász, endokrinológus, Szeged
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Lőrinc Zsuzsanna	előadóművész, Palics
Makkai Béla	történész, Budapest
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Mihályi Katalin	újságíró, szerkesztő, Szabadka
Molnár Imre	történész, Budapest
Ország György	író, Budapest
Papdi Izabella	könyvtáros, Csantavér
Perjés Klára	újságíró, szerkesztő, Budaörs
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Vári Fábrián László	költő, író, műfordító, Mezővári–Nyíregyháza
W.-Nemessuri Zoltán	író, Budapest

Illusztráció Wass Albert: Mese a kék hegyekről képeskönyvhöz

A Sol Invictus művészkönyv grafikatervei

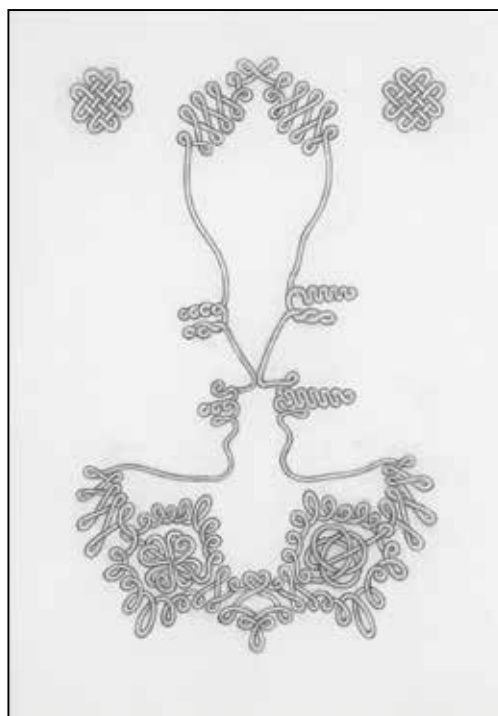

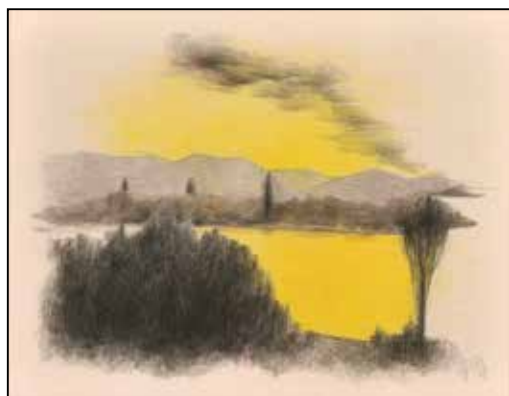
Settignano

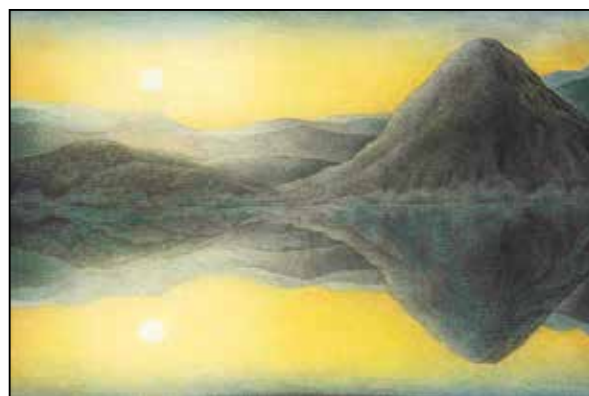
Illusztráció Kányádi Sándor
Sóhajtás című verséhez

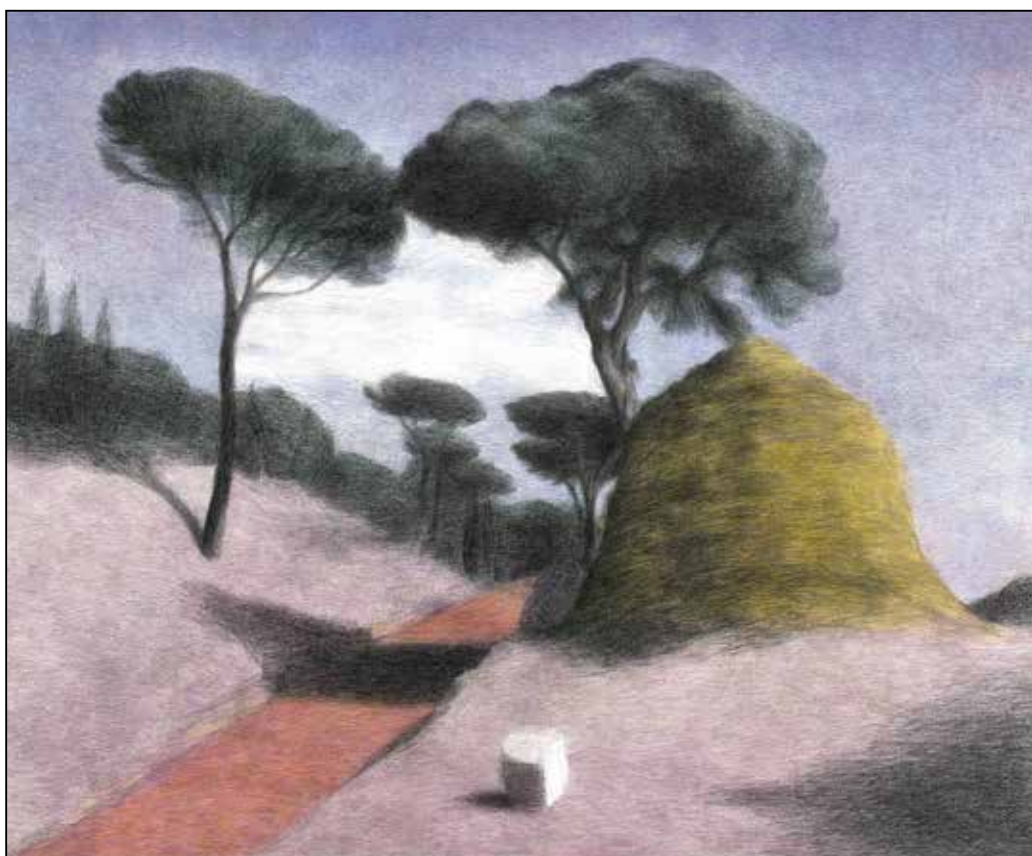
Illusztráció Grandpierre K. Endre
Az ördög apostolai című regényéhez

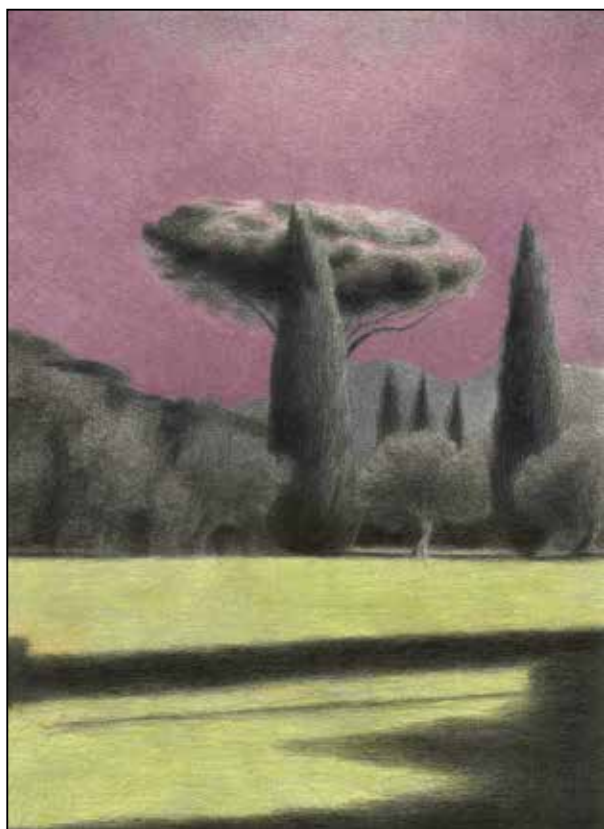
Duna II.

Duna

Táj Róma környékén VI.

Táj Róma környékén X.

Táj Róma környékén III.

Táj Róma környékén I.

Táj Róma környékén IX.

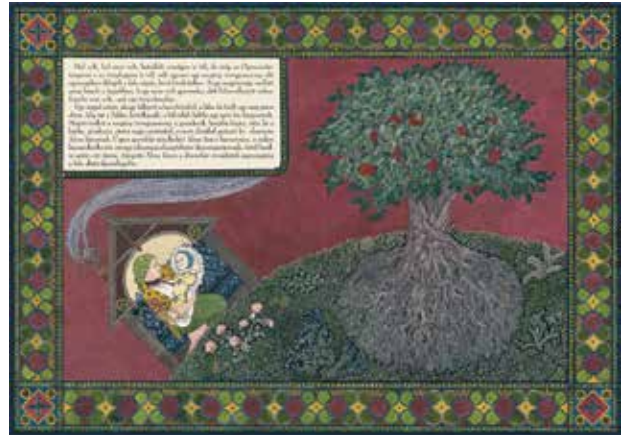

Táj Róma környékén XI.

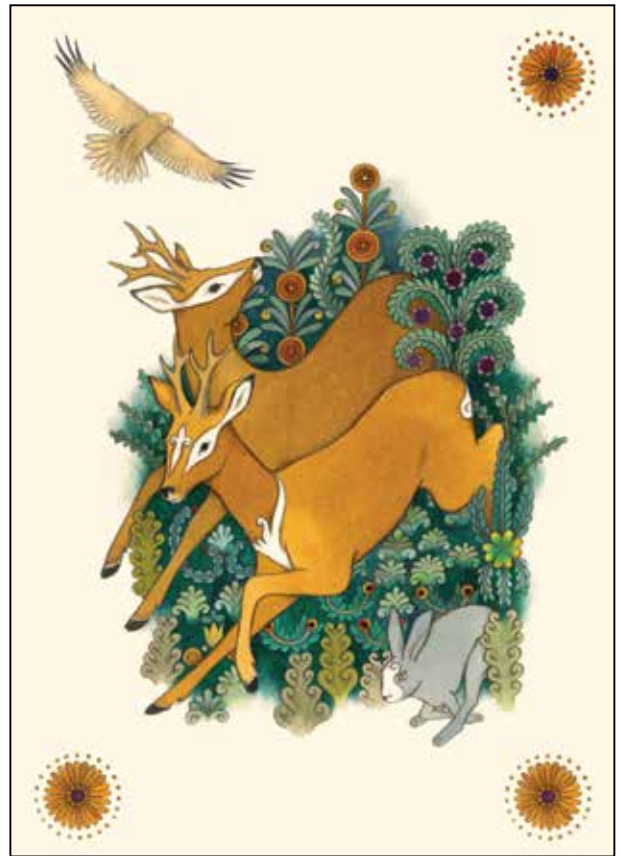
Táj Róma környékén XII.

Illusztráció Wass Albert A repülő kastély című meséjéhez

Illusztrációk Wass Albert: Mese a kék hegyekről képeskönyvhöz

Illusztráció Wass Albert
A szarvasfiú kérdése című meséjéhez

A világ tizenkét tételben című
versolvasókönyv borítóterve

Illusztrációk a Nini néni és a többiek című meseantológiához

Illusztráció József Attila
Mama című verséhez

Illusztráció Kántor Péter
Csendélet című verséhez